

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BOĞAZIÇI YERLEŞMELERİNDEN
EMİRGAN'IN TARİHSEL GELİŞİMİ**

GONCA CEBECİ

110201006

MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. M. LÜTFİ YAZICIOĞLU

İSTANBUL 2013

TEZ ONAYI

FSMVÜ, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 110201006 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Gonca CEBECİ**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "**BOĞAZIÇI YERLEŞMELERİNDEN EMİRGAN'IN TARİHSEL GELİŞİMİ**" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile 16.01.2014 tarihinde savunmuş ve mezuniyeti hususunda enstitü için gerekli yeterlilikleri yerine getirmiştir.

Prof. Dr. İbrahim NUMAN

FSMVÜ

Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Lütfi YAZICIOĞLU .....

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. İbrahim NUMAN .....

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Münevver DAĞGÜLÜ .....

Yıldız Teknik Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Gonca Cebeci

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, desteğini ve bilgisini benden esirgemeyen değerli tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Lütü Yazıcıoğlu'na, alan araştırmasında deneyim ve bilgilerini benimle paylaşan akademisyenlere ve değerli görüşlerini benimle paylaşan Sayın Yrd. Doç. Dr. Mine Topçubaşı Çilingiroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatıma katkısı olan bütün hocalarıma başta Prof. Dr. İbrahim Numan olmak üzere destekleri için minnettarım. Ayrıca iyi niyetleriyle bana moral veren tüm arkadaşlarıma ve son olarak her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2013

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ.....	xiv
ÖZET.....	xvi
SUMMARY.....	xviii
1.GİRİŞ.....	20
1.1.Amaç.....	20
1.2.Kapsam	20
1.3.Yöntem.....	21
2. EMİRGAN BÖLGESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	22
2.1. Emirgan Bölgesi	23
2.1.1. Konumu ve sınırları.....	23
2.1.2. Topografya, iklim ve bitki örtüsü.....	25
2.1.3.Ulaşım ve nüfus	27
2.2. Tarihsel Gelişimi	28
2.2.1. Bizans döneminde	30
2.2.2. Osmanlı döneminde.....	33
2.2.3. Cumhuriyet döneminde	36
3.EMİRGAN'DA DÖNEMLERE GÖRE MİMARİ YAPILANMA	42
3.1.Osmanlı Döneminde Mimari Yapılanma.....	43
3.2. Cumhuriyet Döneminde Mimari Yapılanma	81

3.2.1.Emirgan'da 1923- 1983 yılları arası mimari yapılanma	82
3.2.2. Emirgan'da 1983-2013 yılları arası mimari yapılanma	87
4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER.....	107
5.KAYNAKÇA	112
6.EKLER.....	116
ÖZGEÇMİŞ.....	149

KISALTMALAR LİSTESİ

diğ.: diğerleri

yy : yüzyıl

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

T.T.O.K.: Türkiye Otomobil ve Turing Kurumu

A.Ş.: Anonim Şirketi

ÇEKÜL: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

a.g.e.: Adı geçen eser

s. : Sayfa

Çev. :Çeviren

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge2.1 Meteorolojik gözlem değerleri tablosu (Ur1-2, 2013).....	26
---	----

ŞEKİL LİSTESİ

İkinci Bölüm

Şekil 2.1 Emirgan'ın Boğaziçi'ndeki konumu (Url-1, 2013).	24
Şekil 2.2 Emirgan Bölgesi'nin sınırları (Url-1, 2013).	24
Şekil 2.3 Eşyükselti eğrisi haritası (Korkmaz, 2013).	25
Şekil 2.4 Şirketi Hayriye Vapuru (Url-3, 2013).	28
Şekil 2.5 Sarnıcın yer aldığı alan (Url-4, 2013).	32
Şekil 2.6 Sarnıç Planı (Yalçın, 2011).	32

Üçüncü Bölüm

Şekil 3.1 Emirgan iskele oluşumu (Yazıcıoğlu, 1980).	43
Şekil 3. 2 Osmanlı dönemi Emirgan iskele meydanı (Url-3, 2013).	44
Şekil 3. 3 Cami önündeki ahşap iskele binası (Eldem, 1994).	48
Şekil 3.4 Günümüzde Emirgan iskele yapısı (Url-4, 2013).	48
Şekil 3.5 Emirgan Cami 1965 yılı vaziyet planı (Şerefhanoglu, 1965).	49
Şekil 3.6 Emirgan Cami günümüzdeki durumu (Şemsettin, 2010).	50
Şekil 3.7 1965 yılına ait Emirgan Cami alt kat planı çizimi (Şerefhanoglu, 1965).	52
Şekil 3.8 1965 yılına ait Emirgan Cami üst planı çizimi (Şerefhanoglu, 1965).	52
Şekil 3.9 Sahilyolu geçirilmeden önce sağda kıyıda muvakkithane yapısı (Eldem, 1994).	53
Şekil 3.10 Muvakkithanenin günümüzdeki durumu.	54
Şekil 3.11 Osmanlı döneminde Emirgan Çeşmesi ve çevresi (Yazıcıoğlu, 1980). ...	54
Şekil 3.12 Emirgan Çeşmesi günümüzdeki mevcut durum.	55
Şekil 3.13 1870'li yıllara ait fotoğrafta Emirgan Korusu (Eldem, 1964).	57
Şekil 3.14 2000'li yıllara ait fotoğrafta Emirgan Korusu (Buğdaycıoğlu, 2004).	57
Şekil 3.15 Emirgan Korusu Günümüz Görüntüsü (Url-5, 2013).	57
Şekil 3.16 Önceki yıllarda Sarı Köşk (Url-6, 2013).	59

Şekil 3.17	Günümüzde Sarı Köşk (Url-5, 2013).....	60
Şekil 3.18	Günümüzde Pembe Köşk.....	61
Şekil 3.19	Beyaz Köşk'ün Restorasyon Projesinin Vaziyet Planı 1995 (Buğdaycıoğlu, 2004).	62
Şekil 3.20	Beyaz Köşk ve Önündeki Süs Havuzu (Url-5, 2013).....	63
Şekil 3.21	Köşkün restorasyondan önceki durumu (Url-7, 2013).	64
Şekil 3.22	Köşkün Restorasyondan sonraki durumu (Url-7, 2013).....	64
Şekil 3.23	Atlı köşkün önceki yıllardaki durumu (Url-8, 2013).....	65
Şekil 3.24	Günümüzde müze olarak kullanılan Atlı köşk (Url-8, 2013).....	66
Şekil 3.25	Şerifler Yalısı 1972 öncesi durum (Url-6, 2013).....	69
Şekil 3.26	Şerifler Yalısı Selamlık kısmı. (Eldem, 1969).	69
Şekil 3.27	Şerifler Yalısı günümüzdeki durum.	70
Şekil 3.28	Şerifler Yalısı vaziyet planı canlandırması (Keskin, 2012).	71
Şekil 3.29	Harem yapısı yıkılmadan önceki hali (Eldem, 1969).	72
Şekil 3.30	Şerifler Yalısı Fossatti Rölevesi (Eldem, 1969).....	72
Şekil 3.31	Selamlık köşkü planı (Eldem, 1994).....	73
Şekil 3.32	Selamlık Kısmı Fıskiyeli Salon (Eldem, 1969).....	74
Şekil 3.33	Günümüzde Selamlık Kısmı Fıskiyeli Salon (Url-9, 2013).....	75
Şekil 3.34	Selamlık Köşkü Başoda (Url-9, 2013).....	75
Şekil 3.35	Bahçede bulunan Bandegan binası.	76
Şekil 3.36	Bahçede bulunan küçük havuz.	76
Şekil 3.37	Şerifler Yalısı tavan süslemeleri (Eldem, 1994).....	77
Şekil 3.38	İsmail Paşa Yalısı (Eldem, 1969).	78
Şekil 3.39	İsmail Paşa Yalısı ilk kat planı (Eldem, 1969).....	79
Şekil 3.40	İsmail Paşa Yalısı ikinci kat planı (Eldem, 1969).	80
Şekil 3.41	Boğaz sahil yolu yapılmadan önceki yol (Yazıcıoğlu, 1980).	83

Şekil 3.42 1983 tarihli Şerifler Yalısı model çalışması (Url-10, 2013).....	85
Şekil 3.43 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden ön cephe çalışması (Url-10, 2013).....	85
Şekil 3.44 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden ön cephe çalışması (Url-10, 2013).....	86
Şekil 3.45 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden kesit çalışması (Url-10, 2013). 86	
Şekil 3.46 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden kesit çalışması (Url-10, 2013). 87	
Şekil 3.47 Harem yapısı ile Selamlık yapısı birlikte Şerifler Yalısı (Eldem, 1994).92	
Şekil 3.48 1997 tarihli Şerifler Yalısı restorasyon projesi planı (Url-11, 2013).....	93
Şekil 3.49 1997 tarihli Şerifler Yalısı restorasyon projesi görünümü (Url-11, 2013).	93
Şekil 3.50 1997 tarihli Şerifler Yalısı restorasyon projesi kesiti (Url-11, 2013).	94
Şekil 3.51 Münire Yalısı (Eldem, 1994).....	94
Şekil 3.52 1999 ve 2013 tarihli hava fotoğrafları karşılaştırması.	96
Şekil 3.53 Rekonstrüksiyon çalışmaları devam ederken Münire Yalısı (Url-4, 2013).	96
Şekil 3.54 Rekonstrüksiyon çalışmaları devam ederken Münire Yalısı (Url-4, 2013).	97
Şekil 3.55 İskele yapısının arkasında yıkıntı halindeki Münire Yalısı Rekonstrüksiyonu (Url-4, 2013).....	97
Şekil 3.56 Atlı Köşk bünyesindeki Oditoryum ek binası (Url-12, 2013).....	99
Şekil 3.57 İç mekanda projenin Seed bölümü (Url-12, 2013).	99
Şekil 3.58 Oditoryum Planı 1 (Url-12, 2013).....	100
Şekil 3.59 Oditoryum Planı 2 (Url-12, 2013).....	100
Şekil 3.60 Projenin kesitleri (Url-12, 2013).....	101
Şekil 3.61 Seed iç mekan görünümü (Url-12, 2013).....	101
Şekil 3.62 Restorasyonun ardından At Ahırları (Url-11, 2013).....	102
Şekil 3.63 At Ahırları Restorasyon Projesi (Url-11, 2013).....	103

Şekil 3.64 Yapılara girişler (Url-11, 2013).....	103
Şekil 3.65 Müzeden Boğaz'a bakış (Url-11, 2013).....	104
Şekil 3.66 2007 yılı Rumeli Hisarı-Emirgan arası kazıklı yol çalışması (Şal, 2008).	105

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Boğaziçi Topoğrafyası en ve boy kesitleri (Yazıcıoğlu, 1980).....	116
Ek 2. Sirketi Hayriye; boğaz hattı (Bingöl, 2008).	117
Ek 3. Şehirselle nüfus dağılımı 2000 yılı (Bingöl, 2008).	118
Ek 4. Milattan önce 7. Yüzyılda İstanbul'da yerleşkeler (Bingöl, 2008).	119
Ek 5. Bizans döneminde yerleşkeleri (Bingöl, 2008).	120
Ek 6. Bizans'tan itibaren gelişen yerleşmeler (Bingöl, 2008).	121
Ek 7. Yerleşmeler 15. Yüzyıldan itibaren (Bingöl, 2008).	122
Ek 8. Yerleşkelerinin karşılaştırılması 15. 16. ve 17. Yüzyıl (Bingöl, 2008).	123
Ek 9. 17. Yüzyıl saray bahçeleri (Bingöl, 2008).	124
Ek 10. Yerleşkelerinin gelişimi 18. Yüzyıl (Bingöl, 2008).	125
Ek 11. Boğaziçi'nde sanayi alanlarının gelişimi (Bingöl, 2008).	126
Ek 12. Boğaziçi'nde açılan fabrikalar (Bingöl, 2008).	127
Ek 13. Boğaziçi Öngörünüm alanının İstanbul içindeki yeri (Bingöl, 2008).	128
Ek 14. Osmanlı döneminde yerleşimlerin ilk kuruluş ve sosyal oluşumu (Yazıcıoğlu, 1980).	129
Ek 15. Boğaziçi meydan oluşumunda iskele-yol-yapı ilişkisi (Yazıcıoğlu, 1980).	130
Ek 16. Boğaziçi Rumeli yakası Camileri (Yazıcıoğlu, 1980).	131
Ek 17. Boğaziçi Camilerinin oluşumu-biçimsel ve mekânsal ayrımı (Yazıcıoğlu, 1980).	132
Ek 18. Boğaziçi Rumeli yakası su yapıları (Yazıcıoğlu, 1980).	133
Ek 19. Boğaziçi'nde su yapılarının gelişimi (Yazıcıoğlu, 1980).	134
Ek 20. Boğaziçi'nde yalıların gelişimi (Yazıcıoğlu, 1980).	135
Ek 21. William Henry Bartlett 1809-1854 Haritası'nda Emirgan (Yıldırım, 2008).	136
Ek 22. Necip Bey Haritası'nda Emirgan (Kubilay, 2009)	136

Ek 23. 1927 Alman Mavileri Rumeli Haritası'nda Emirgan (Kubilay, 2009).....	137
Ek 24. 1940 Emirgan hava fotoğrafı (Eldem, 1994).	138
Ek 25. 1946 Emirgan hava fotoğrafı (Url-5, 2013).....	139
Ek 26. 1966 Emirgan hava fotoğrafı (Url-5, 2013).....	140
Ek 27. 1982 Emirgan hava fotoğrafı (Url-5, 2013).....	141
Ek 28. Emirgan Korusu Restitüsyon Projesi (Buğdaycıoğlu, 2004).	142
Ek 29. Şerifler Yalısı Görünüş Çizimleri (Eldem, 1964).	143
Ek 30. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).	144
Ek 31. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).	145
Ek 32. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).	146
Ek 33. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).	147
Ek 34. Eldem'in Emirgan kıyı yapıları planı üzerinden günümüzde varlığını sürdüren kıyı yapılarının tespit çalışması	148

ÖZET

‘Boğaziçi Yerleşmelerinden Emirgan Bölgesi’nin Tarihsel Gelişimi’ başlıklı çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın giriş kısmında çalışmanın amacı, çalışmanın kapsamı ve çalışmanın yöntemi açıklanmıştır. Amaç; Boğaziçi yerleşmelerinden biri olan Emirgan Bölgesi’ni tarihsel perspektif içinde ele alarak gelişimini ortaya koymak ve son dönem değişimlerini belirleyerek bir değerlendirme yapmaktır. İkinci bölümde; öncelikle Emirgan’ın konumu, sınırları, topografya, iklim ve bitki örtüsü gibi fiziksel özelliklerinin bilgileri verilmiştir. Fiziksel verilerin ardından bölgenin nüfus, ulaşım, sosyal yaşam gibi sosyokültürel özellikleri incelenerek tez çalışmasına eklenmiştir. Bu özelliklerin açıklanmasının ardından Emirgan Bölgesi’nin tarihsel gelişimi Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet olmak üzere üç dönem halinde incelenmiştir. Bizans döneminde bölgenin durumu ile ilgili araştırmalar ele alınmış, bölgede ilk yerleşmenin başladığı Osmanlı dönemi üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet döneminde ise bölgenin tarihsel gelişimine etki eden unsurlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde; ikinci bölümde incelenen tarihsel dönemlerin bilgisi ışığında Emirgan yerleşmesinde tarihsel dönemler içinde gelişen mimari yapılanma çalışılmıştır. Osmanlı döneminde bölgede oluşmaya başlayan ve giderek gelişen köy içi yerleşmesinin kentsel elemanları ve mimari yapının bütünü oluşturduğu önemli yapı birimleri incelenmiştir. Bu yapılardan Emirgan Bölgesi’ndeki günümüze ulaşan en önemli kıyı yapısı olan Şerifler Yalısı üzerinde durulmuştur. Osmanlı döneminin ardından tarihi silsile içerisindeki bir sonraki dönem olan Cumhuriyet döneminde Emirgan’da meydana gelen mimari gelişimler iki kısımda incelenmiştir. İlk kısımda; 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanından tüm Boğaziçi yerleşmelerinde kentsel dokuyu ve mimari yapılanmayı etkileyen Boğaziçi Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 1983 tarihine kadar olan zaman dilimini kapsayan dönemde Emirgan’daki mimari yapılanma incelenmiştir. İkinci kısımda ise 1983 yılında Boğaziçi Kanunu’nun yayınlanmasının ardından günümüze kadar olan süreçte oluşan yeni konjonktüre bağlı gelişen mimari yapılanma incelenmiştir. Farklılaşma sürecini etkileyen unsurlar olan yasa değişiklikleri, koruma kanunları ve bölgede süregelen kentsel elemanlarda ve mimari yapılarda gerçekleşen yenileme çalışmaları araştırılarak Emirgan’a olan etkisi bu bölümde ele alınmıştır. Son bölüm olan sonuç kısmında ise tez kapsamında ele alınan konulara kısaca değinilerek

Emirgan Bölgesi ve mimari yapılanması hakkında genel bir değerlendirmenin ardından bölgenin sağlıklı gelişimi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Boğaziçi, Emirgan, yalı, Şerifler Yalısı

SUMMARY

The project "The Historical Development of Emirgan Region of Bosphorus" consists of four parts. In the first part; purpose, scope and method of the project is disclosed. The purpose is to evaluate the development of Emirgan, a Bosphorus settlement, from a historical perspective regarding the recent changes. From the general Bosphorus subject, the thesis focuses on the Emirgan region in the second and third parts. In the second part, the physical characteristics such as the location, boundaries, topography, climate and vegetation are given along with the socio-cultural details like population, transportation and social life. Following the explanation of these properties, the historical development of the region is studied through three eras: The Byzantine, Ottoman and Republican periods. In the part about the Byzantine era, studies regarding the region's situation were examined, beginning of the settlements in the Ottoman period were accentuated, and for the Republican period the factors effecting the region were analysed. In the third part, the evolving architectural structure of Emirgan is studied in the light of the historical details examined in the second part. The urban elements of the village settlements which started to flourish in the Ottoman period, and the important architectural elements forming the complete settlements are examined. The work focuses on Şerifler Yalısı, the most important coastal structure of the Emirgan region that has survived to this day. Following the Ottoman era, the sequence continues with the Republican period and the architectural developments of that period were examined in two parts. The first part begins with the establishment of the Republic and covers the architectural developments in Emirgan until 1983, the year when the Bosphorus Act came became operative and affected the urban structure and architectural structuring in all Bosphorus settlements. And in the second part, the era after the Bosphorus Act of 1983 was covered up until today, and the architectural structuring resulting from the new conjuncture. The effect of changing laws and social life on the Bosphorus' architectural structure is evaluated considering the Ottoman period

and earlier Republican period, along with the last 30 years of the Republican period. And in the last part, a general evaluation and recommendations have been shared regarding the topics discussed in the thesis.

Keywords: Bosphorus, Emirgan, waterside houses, Serifler Yalısı

1.GİRİŞ

1.1.Amaç

Bu çalışmada günümüzde İstanbul Boğaziçi'nde yer alan Sarıyer ilçesinin bir mahallesi olan Emirgan Bölgesi ve tarihi gelişimi incelenmiştir. Emirgan, yerleşmenin 17. yüzyıldan itibaren başladığı bir bölgedir. Bir boğaz köyü olan Emirgan, özel konumundan dolayı tarihi süreç içerisinde giderek önem kazanmıştır. Günümüzde de bu önemi koruyan yerleşim yeri, tarihi bir bölge olması nedeniyle farklı dönemlere ait mimari yapılara sahiptir. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümünde Emirgan Bölgesi'nin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki mimari yapılanması incelenmiştir. Bununla birlikte günümüzden geriye dönük son otuz yıllık dönemi kapsayan süreçte tezin ele aldığı Emirgan Bölgesi özelinde herhangi bir güncel araştırma bulunmadığından bu tarih aralığı da incelenerek yapılaşmadaki farklılaşmaların araştırılması ve ortaya konması amaçlanmıştır ve bu yapılaşmaların bölgeye olan etkileri değerlendirilmek istenmiştir.

1.2.Kapsam

Yerleşik düzene geçmesi Osmanlı döneminde gerçekleşen Emirgan'ın, ilk kurulduğu yıllardan itibaren bir Boğaziçi köyü olma ayırt edici özelliğine sahip olması nedeniyle bu tez çalışması boyunca tüm kısımlar öncelikle Boğaziçi hakkında bilgi içermektedir. Boğaziçi kapsamında bilgilendirmenin ardından Boğaziçi'nde yer alan bir yerleşme olan Emirgan'ın özellikleri hakkında bilgi aktarılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle Boğaziçi'nin daha sonra bir boğaz köyü olan Emirgan Bölgesi'nin konumu, mahalle sınırları verilerek tanımlanmış olup, çalışmanın sonraki kısımları bu sınırlar içerisinde, özellikle sahil kesimi boyunca yer alan yerleşim yerleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ayrıca topografya, iklim, bitki örtüsü ve nüfus gibi verilerle birlikte öncelikle alan tanıtımı yapılmıştır. Alan tanıtımının ardından bölgede tarihi süreç dönemlere ayrılarak, belirlenen alan bu dönemde gerçekleşmiş önemli gelişmeler ışığında çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Emirgan'ın tarihsel dönemlere göre mimari yapılaşması ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Bu bölümde bölgede dönemlere ait kentsel doku ve önemli yapılar ile diğer sivil yapıların durumu araştırılmıştır.

Son bölüm olan dördüncü bölümde çalışmanın sonuç kısmı oluşturulmuştur. Bölgenin tarihsel gelişimi değerlendirilmiş ve özellikle son dönem mimari yapılaşma ile gerçekleşen değişim ve dönüşüm ile ilgili yorum ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Araştırmanın tamamlanmasıyla ortaya çıkan sonuçlara dayanarak önerilerde bulunulmuştur.

1.3.Yöntem

Emirgan Bölgesi ve tarihi süreci için çalışma; literatür taraması yapılarak yürütülen araştırmanın ardından konu ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklara ulaşılarak yapılmıştır. Haritalar ve tarihi belge niteliğindeki fotoğraflardan da yararlanarak sınırları belirlenen bölge çalışılmıştır. Son dönem yapılaşmanın tespiti için güncel bilgi kaynakları taranmış, alanda tespit çalışmaları yapılmış böylelikle son durum ortaya konmaya çalışılmıştır. Sınırları belirlenen tarihi dönemler içerisinde oluşan değişimler, yapılarda gerçekleştirilen müdahaleler kentsel ölçekte ve tekil bina ölçeğinde ilgili yasalar incelenerek değerlendirilmiştir. Tez kapsamında incelenen mimari yapıların tarihi süreç içerisindeki değişiminin ortaya konabilmesi için bu yapılara çalışmada yer alan farklı tarihi dönemlere ait başlıklar altında yeniden değinilerek oluşan değişimler hakkında bilgi verilmiştir. Kaynaklardaki ilgili bölümlerden elde edilen bilgilerden yapılan çıkarımların sentezlenmesiyle tez çalışması meydana getirilmiştir.

2. EMİRGAN BÖLGESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde Boğaziçi yerleşmelerinden biri olan Emirgan Bölgesi ve bölgenin tarihsel gelişim süreci incelenmiştir. İki kısım halinde çalışılan bu bölümün ilk kısmında; Emirgan'ın konumu, sınırları, topografya, iklim ve bitki örtüsü gibi fiziksel özellikleri ile nüfus, ulaşım, sosyal yaşam gibi sosyokültürel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Bölgenin özelliklerinin açıklanmasının ardından Emirgan'ın tarihsel gelişimi dönemler halinde incelenmiştir. Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet olmak üzere üç dönem şeklinde anlatılması uygun bulunan süreçte, Eski Çağlar ile ilgili kısıtlı bilgiye ulaşıldığından, bu bilgiler Bizans dönemi bölümde kısaca bahsedilerek aktarılmıştır. Bizans döneminde bölgenin durumu hakkında bilgi verilerek o dönemde henüz bir yerleşme halini almamış Emirgan'da ve yakın çevresinde bulunduğu bilinen tekil yapıların bilgisi aktarılmıştır. Tarihi süreç içerisinde bir köy içi yerleşmesi haline gelmesi Osmanlılar zamanında gerçekleşen Emirgan'ın kurulumundan itibaren Cumhuriyet dönemine kadar olan gelişimi Osmanlı dönemi başlığı altında verilmiştir. Rejim değişikliğinin ardından Emirgan Bölgesi'nde Osmanlı döneminin bitiminden itibaren günümüze kadar olan değişim ve bu değişimi tetikleyen iki unsur olan kamusal düzenlemeler ve bu düzenlemelere bağlı olarak şekillenen yenileme çalışmaları ile ortaya çıkan değişimler, Cumhuriyet dönemi başlığı altında incelenmiştir. Cumhuriyet dönemi için tüm Boğaziçi yerleşmelerini olduğu gibi bir boğaz köyü olan Emirgan'ın gelişim sürecinde de bir dönüm noktası olan Boğaziçi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, mimari yapılanma adına bir kırılma noktası olarak görülerek Cumhuriyet döneminin kanunun yürürlüğe girdiği yıl olan 1983 yılı ile iki kısım halinde incelenmesi uygun görülmüştür. Bu nedenle üçüncü bölüm olan Cumhuriyet dönemi ilk kısımda 1923-1983 yılları arasındaki 60 yıllık süre içerisindeki mimari yapılanmayı incelenirken, ikinci kısım 1983-2013 yılları arasındaki günümüze ulaşan tarih dilimi içerisindeki son otuz yılın mimari yapılanmasını açıklamaktadır.

2.1. Emirgan Bölgesi

Boğaziçi, Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer alan, Marmara ve Karadeniz'i birleştiren bir su yoludur. Kıyılarından içerilere doğru yükselen topoğrafyası, farklı bölgelerinde değişen iklim şartlarına sahip olması ve zengin bitki örtüsü ile Boğaziçi sahip olduğu tüm özellikleriyle tarih boyunca gözde bir yerleşim yeri olmuştur (Çubuk, 1994).

Teze konu olan Sarıyer ilçesine bağlı Emirgan Bölgesi Boğaziçi'nde yer alan kıyı yerleşmelerinden biridir. Emirgan, Boğaz doğrultusuna paralel kuzey güney yönünde sahil boyunca devam eden ve dik yamaçlarla da doğu batı doğrultusunda uzanan bir mahalledir (Şekil 2.1). Boğaz'ın Karadeniz'e yakın olan kuzey bölgesinde yer alan bölgede yağışlar fazladır (Yaltırık ve diğ., 1997). Bölgenin kuzeyindeki alanın büyük bölümünü adını bulduğu yerden alan Emirgan Korusu kaplamaktadır (Şekil 2.2). Korudaki yoğun bitki örtüsü içerisinde çok çeşitli türleri barındırmaktadır (Çubuk, 1994).

2.1.1. Konumu ve sınırları

Boğaziçi iki kıta arasında bir boğaz olması yönüyle tarih boyunca önemini yitirmemiştir. Sınırları boyunca girintili çıkıntılı bir yapıda olan boğaz kıyılarında pek çok tarihi yapı sıralanmıştır. Bu yapıların ardında köy yerleşmeleri bulunan Boğaziçi'nde sık sık kıyıya dik aniden yükselen tepeler bu tepelerde de geniş yeşil alanlar ve korular yer almaktadır (Çubuk, 1994).

Emirgan Mahallesi ise Boğaziçi'nin Avrupa yakasında konumlanmaktadır (Şekil 2.1.). 41°6',10.926" kuzey, 29°3',22.1976" doğu koordinatlarına sahip olup, Baltalimanı, İstinye ve Reşitpaşa mahalleleri arasında bulunmaktadır (Url-1, 2013).

Emirgan bölgesinin çevre mahallelerle sınırlarını çizen sokaklar incelenen kaynaklarda Yunus Ağa Sokağı, Zergedan Sokağı, Boyacıköy Çeşme Sokağı, Hakkak Yümni Sokağı olarak belirtilmektedir (Aysu, 1994). Ancak güncel durumda Sarıyer ilçesine bağlı bir mahalle olarak Emirgan'ın yeni sınırlarının kuzeyde İstinye Bayırı Caddesi, güneyde Koza Sokak, Batıda Kanlıkavak Sokak, Fıstıklı Bağaltı Sokak, güneyde Ahmet Celalettin Sokak, Emirgan Sokak, Emirgan Kuru Caddesi, doğuda ise Sakıp Sabancı Caddesi olduğu görülmektedir. Böylece bölge sınırlarının güney yönüne doğru genişleme gösterdiği ortaya çıkmaktadır (Url-1, 2013).

Şekil 2.1 Emirgan'ın Boğaziçi'ndeki konumu (Url-1, 2013).

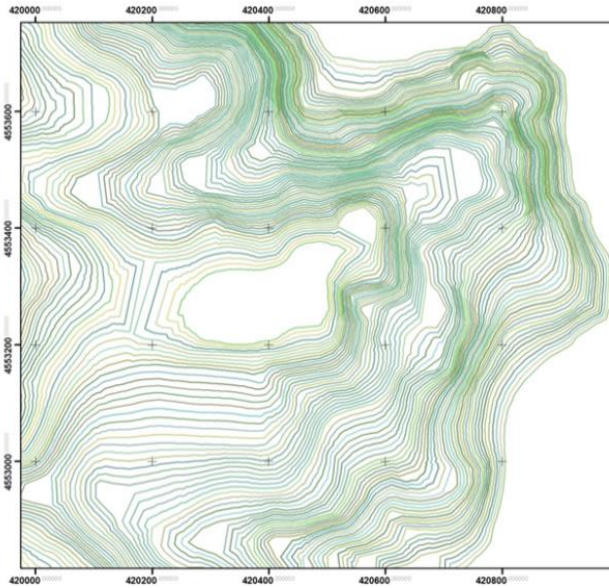

Şekil 2.2 Emirgan Bölgesi'nin sınırları (Url-1, 2013).

2.1.2. Topografya, iklim ve bitki örtüsü

Boğaziçi'nin genel topografyası, yerin denize bağlandığı kıyı kesimlerde kısa bir düzlükten sonra başlayan ve birden yükselen eğimle birlikte yer yer çok dik yokuşlar şeklindedir. Bazen bu yokuşların arasında kısmi düzlükler bulunmaktadır. Devam eden yokuşlar ise düzlükler ve tepeler şeklinde son bulmaktadır (Şekil 2.3) (Ek 1).

Emirgan bölgesinde Boğaziçi genelinde olduğu gibi geniş sahil şeridinden sonra eğimle başlayan ve dikleşen yamaçlar, üst kısımda yer yer düzlüklere ulaşarak yukarı bölgelerde tepelere kadar devam etmektedir. Emirgan'da kıyıya paralel uzanan sahil şeridini dik kesen sokaklar ve caddeler eğimli yollarla sahil caddesi olan Sakıp Sabancı Caddesi'ne bağlanmaktadır. Bu cadde boyunca devam eden kıyı bölgesi fazla girinti ve çıkıntının olmadığı bir topoğrafyaya sahiptir. Emirgan, boğaz doğrultusuna paralel kuzey güney doğrultusunda sahil boyunca devam eden ve dik yamaçlarla da doğu batı doğrultusunda uzanan bir mahalledir (Şekil 2.3 Eşyükseleti eğrisi haritası (Korkmaz, 2013).

Şekil 2.3 Eşyükseleti eğrisi haritası (Korkmaz, 2013).

İstanbul Boğazı, Karadeniz ile Akdeniz iklimlerinden etkilenen bir geçiş iklimine sahiptir. İstanbul'un kuzey ve güney kısımlarında kış mevsiminde sıcaklık farkı belirgin olmamasına rağmen yaz mevsimlerinde sıcaklıklar arasında farklılık görülmektedir. Yağış durumu ise Karadeniz'e yakın olan kuzey bölgelerde belirgin biçimde daha fazla olmaktadır. İstanbul'da hakim rüzgar yönü ise kuzeydoğudur

(Yaltırık ve diğ., 1997). İstasyonlar arasında yön açısından olmasa da frekans açısından farklılıklar vardır. Araştırma alanı olan Emirgan bölgesine en yakın meteoroloji istasyonu Bahçeköy Meteoroloji İstasyonu'nun verilerinde, Ocak ayı ortalama sıcaklığı 4.5°, Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 21.6° olduğu görülmektedir. Bahçeköy'ün yıllık toplam yağış miktarı ise istasyon verilerine göre 1093.3 mm'dir (Çizelge2.1).

Çizelge2.1 Meteorolojik gözlem değerleri tablosu (Url-2, 2013).

Meteorolojik Gözlem	AYLAR												Yıl hk	Vejetasyon Süresinde
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
Ortalama Sıcaklık (°C)	4,7	5,1	6,0	10,4	15,0	19,2	21,6	21,6	17,8	14,2	10,9	6,9	12,8	16,4
En Yüksek Sıcaklık (°C)	22,0	23,5	27,9	32,2	34,0	36,6	36,6	39,7	35,1	31,7	25,8	21,4	39,7	33,9
En Düşük Sıcaklık (°C)	-15,8	-9,2	-8,4	-2,6	1,7	5,0	8,9	5,7	4,6	0,6	-7,7	-10,4	-15,8	-7,7
Ort. Bağıl Nem (%)	84	82	83	82	82	80	79	79	81	83	87	85	82,2	81,1
Ortalama Yağış (mm)	161,2	107,8	113,2	50,8	42,5	39,0	29,9	51,1	75,6	116,2	126,6	172,2	1093,3	531,7
Donlu Günler Sayısı	11	7	7	1							2	5	33,0	3,0
Karlı Günler Sayısı	4,4	4,5	2,0								0,3	1,5	12,7	0,3
Hakim Rüzgar Yönü	NW-NE	NW-NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	-	-
Ort. Rüzgar hızı (m/sn)	2,7	2,7	2,6	2,1	1,8	1,8	2,4	2,2	1,6	2,1	1,9	2,2	2,2	1,9
Ort.Buhar Basıncı	5,3	6,0	5,5	7,3	10,1	12,7	14,6	14,7	12,3	9,7	7,8	6,1	9,3	11,1

İstanbul ili genelinde bitki örtüsünde maki, pseudo maki toplulukları, kıyı bitkileri ve orman formasyonu yaygın olarak görülmektedir. İstanbul'un kuzey kesiminde bulunan Emirgan'ın da yer aldığı alanda pseudo maki toplulukları daha sık bulunmaktadır. İstanbul'da baskın olan bitki formasyonu nemli ormanlar olup ağaçların en çok meşe türünde olduğu görülmektedir (Yaltırık ve diğ.,1997).

Çalışma alanı olan Emirgan'ın güneyde büyük bir bölümünü kaplayan Emirgan Korusu bulunmaktadır. Korudaki yoğun bitki örtüsü, içerisinde çok çeşitli türleri barındırmaktadır ayrıca İstanbul'da nadir görülen türler de koruda yer almaktadır (Yaltırık ve diğ., 1997).

Koru içerisinde anayol aksları boyunca her iki tarafta atkestenesi, sivri meyveli dişbudak, akçaağaç, yapraklı çınar, adi gürgen, saplı meşe, yalancı akasya, gümüşü ıhlamur türleri kullanılmıştır. Kozalaklı ve iğne yapraklı türler olan fıstıkçami, kızılçam, Halep çamı, ağlayançam, veymut çamı, sahil çamı, Avrupa ladini, mavi ladin, konik ladin, Lübnan sediri, mavi Atlas sediri, Himalaya sediri, yalancı servi, Japon kadifeçami, Arizona mavi servisi, kokulu servi, porsuk, doğu mazısı koruda yer almaktadır. Geniş yapraklı ağaçlar olan çınar yapraklı akçaağaç, dişbudak

yapraklı akçaağaç, dağ akçaağacı, Japon akçaağacı, gülibrişim, katalpa, çitlembik, mahlep, erguvan, fındık, kırmızı yapraklı Avrupa kayını, çiçekli dişbudak, sabunağacı, sarısalkım, morsalkım, karayemiş, defne, kurtbağrı, yaprağını döken manolyalar (saray laleleri), beyaz çiçekli herdem yeşil manolya, alevağacı, ateşdikeni, alıç, dağ muşmulası, Malta eriği, akkavak, yabani kiraz, keçisöğüdü, zakkum, salkımsöğüt, Londra çınarı, Macar meşesi, pırnal meşesi, kermes meşesi koruda oldukça sık ve bol rastlanan türlerdir (Çubuk, 1994).

Ayrıca, İstanbul parklarında, bahçelerinde ve korularında nadir görülen türlerden Japon meşesi, Kolorado gümüşü göknarı, Çin mabetağacı, kaymakağacı, Kaliforniya susediri, sahil sekoyası ve kâfurağacı da koruda yer almaktadır (Çubuk, 1994).

2.1.3.Ulaşım ve nüfus

İstanbul'da, deniz yoluyla yolcu taşımacılığı fikri Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Boğaz'ın iki yakası arasında ulaşım, daha önceleri kayık ve çektiri ile sağlanmaya çalışılmıştır ancak zamanla talep artışına cevap olmamıştır. Daha güvenli, rahat ve hızlı bir ulaşım yolu olan buharlı gemi işletmeciliği, Osmanlı Devleti'nde üst gelir gruplarının tüketim alışkanlıkları ile birlikte 1851'de Şirketi Hayriye'nin kurulması gereğini doğurmuştur. 6 vapur ile faaliyet göstermeye başlayan şirket 94 yıl boyunca İstanbul'un günlük yaşantısı içerisinde Boğaz'ın iki yakasını birleştirmekte ana unsur olmuştur (Şekil 2.4) (Ek 2). Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1945 yılında devletleştirilmiştir ve 1984'te Türkiye Denizcilik İşletmeleri unvanını alarak Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğüne devredilmiştir. 1987 yılına kadar çeşitli isim ve biçim değişikliklerine rağmen, İstanbul içerisinde deniz ulaşımında Türkiye Denizcilik İşletmelerine bağlı olarak çalışan Şehir Hatları İşletmesi Müdürlüğü en büyük rolü üstlenmiştir. Zaman içerisinde deniz ulaşımına şehir hatları vapurlarının yanında, özel şirketlerin işlettiği deniz otobüsleri, deniz motorları ve deniz taksi de eklenerek deniz ulaşımı geliştirilmiştir (Ülgen ve Altuntaş, 2010).

Kara ulaşım sistemi ise, deniz ulaşım sisteminden bağımsız bir ulaşım ağı oluşturmuştur. Bugün Boğaziçi'nde kara ulaşımı, toplu kentsel taşıma yoluyla ve özel araç kullanımıyla gerçekleşmektedir.

Ulaşımın kolaylaştırılması için 1956 ile 1960 yılları arasında İstanbul imar hareketleri sırasında yapılan Boğaz sahil yolu Emirgan'dan da geçirilmiştir. Bu

dönemde Emirgan'ın mahalle nüfusu Emirgan, Boyacıköy, Baltalimanı ve Reşitpaşa ile birlikte 1955 yılında yaklaşık 4.000 iken, göç ve doğum artışı nedeniyle yükselen bir grafik göstermeye başlamıştır. 1965 yılında Emirgan'ın nüfusu yaklaşık 7.000 olmuştur ve aynı yıl nüfusu kendi içinde 4.000 olan Reşitpaşa Emirgan'dan bağımsız bir mahalle olarak ayrılmıştır. 1985'te mahallelerin nüfusları, sırasıyla 8.000 ve 10.000 iken, 1990'da Emirgan'ın nüfusunda önemli bir değişiklik göstermemiş, Reşitpaşa Mahallesi'nin nüfusu ise 11.000'e ulaşmıştır (Çubuk,1994). 2000'li yıllara gelindiğinde nüfus artışı devam etmiştir (Ek 3).

Şekil 2.4 Şirketi Hayriye Vapuru (Url-3, 2013).

2.2. Tarihsel Gelişimi

Karadeniz ile Marmara denizini birbirine bağlayan İstanbul Boğazı, Bizans devrinde “Stenon” olarak anılmıştır. Osmanlı kaynaklarında ise “Halic-i Bahr-i Rum”, “Halic-i Bahr-i Siyah”, “Halic-i Konstantiniye”, “İstanbul Boğazı” ve “Boğaz” isimleri ile tanıtılmıştır (Çubuk, 1994).

Boğaziçi'ne sahip kent İstanbul'un stratejik özelliği nedeniyle ortaya çıkan devamlı kuşatma tehdidi, surların dışında bulunan Boğaz kıyılarında yerleşmeye engel olmuştur. Boğaziçi'nde daha çok dini mekanlar olan manastırlar, kurban ve adak yerlerinin kurulduğu bilinmektedir. Boğaziçi'nin önemli noktalarda ise kaleler yapılmıştır. Korunaklı koylar ile güney yamaçlarda geçimini tarım ve balıkçılıkla kazanan küçük köyler kurulmuştur. Antik dönemde, Boğaz'ın her iki yakasında uzanan kıyı şeridi sık ormanlarla kaplı olup, ulaşım kayıklarla ve sallarla yapılmıştır (Eyice, 2007).

Boğaziçi bölgesinde geniş düzlüklerin kısıtlı oluşu ve eğimli yapı yerleşme yerlerinin gelişiminde rol oynamıştır. Boğaz boyunca yerleşme yerleri daha antik çağlarda özellikle vadi ağzlarındaki küçük düzlüklerde, birikinti konileri üzerinde kurulmuş ve birbirinden arızalı kısımlarla ayrılan bu eski yerleşme çekirdekleri uzun bir süre kuvvetli şekilde bağlanamamıştır. Bizans, Septimus Severus, Konstantin ve Teodosyus surlarının yeri daima vadi sisteminin ve topografyanın tayin ettiği esaslara bağlı kalmıştır (Erinç, 1973).

Osmanlı döneminde kendinden önceki dönemlerde olduğu gibi Boğaziçi önemini sürdürmüştür. Bölgede İstanbul'un fethinden önce Anadolu Hisarı, fetihten sonra da Rumeli Hisarı etrafında yerleşimler başlamıştır. Osmanlı eline geçmesinin ardından Boğaziçi artık İstanbul'un sürekli bir parçası olmaya başlamıştır. Bu dönemde, Boğaziçi'nde saray erkani ve seçkin kişiler ile yerli halktan oluşan iki tip iskan tipi oluşmuştur (Yazıcıoğlu, 1980).

Cumhuriyet dönemi boyunca önemini koruyan Boğaziçi, kıyılarında yer alan yerleşmelerin boğaz köyü olma özelliğinden dolayı bu bölgelerde yoğunluk giderek artmıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca yoğunluğu karşılamaya yönelik atılan adımların başında bölgede gerçekleşen imar faaliyetleri gelmektedir. Özel konumu, tarihi değerleri ve kültür varlıklarıyla ayrıcalıklı bir yere sahip Boğaziçi Bölgesi'nde yoğunlaşmayı engellemek ve bu değerleri koruma altına almak için çalışmalar yürütülmüştür. Fakat uygulamaya geçmeyen kararlar veya yetersiz ve yanlış uygulamalar sonucunda Boğaziçi geri dönülmez şekilde büyük tahribata uğramıştır (Salman, 2004).

Boğaz köylerinden olan Emirgan Bölgesi'nin tarihsel süreci de yerleşim açısından Boğaziçi'yle kısmen paralellik göstermektedir. Emirgan ve çevresi Antik dönem ve Bizans döneminde servi ormanlarıyla kaplı haldedir ve bu zaman zarfında bölge yerleşim yeri olma özelliğini henüz kazanmamıştır. Diğer boğaz yerleşmelerinde olduğu gibi Emirgan ve yakın çevresinde de bu tarihi dönemlerde dini yapılar olduğu bilinmektedir (Eyice, 2007). Bu yapılardan araştırma bölgesinde günümüze ulaşan bir manastıra ait sarnıç yapısı bulunmaktadır. Bölgede bulunan sarnıcın yapımı Bizans dönemine tarihlenmektedir (Yavuz, 2010).

Osmanlı döneminde ise servi ağaçlarıyla kaplı Emirgan sahası, önce Feridun Bey aracılığıyla gösterişli bahçeler şeklinde düzenlenerek "Feridun Bey Bahçeleri" adını almış daha sonra Emirgüneoğlu'nun burada yaptırdığı saray nedeniyle "Mirgün"

olarak anılmaya başlanmıştır. I. Abdülhamit'in emriyle bölgeye cami, çeşme gibi yapıların yapılması ve alanın parsellenmesinin ardından Emirgan, sayfiye yeri olmaktan çıkmış ve yerleşim bu dönemden itibaren hızla bir köy yerleşmesi halini almıştır. Osmanlı döneminde Emirgan'a gösterişli yalılar, köşkler ve sahilhanelerin yapılmış, böylece bölge giderek daha da önem kazanmıştır (Aysu, 1994).

Cumhuriyet döneminde ise Emirgan önemli bir yerleşim yeri olma özelliğini korumaya devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Emirgan'ı da içine alan birçok imar faaliyeti gerçekleşmiştir. Bu dönemde sahil kesimi değişikliklere uğramış, kıyı ile yapıları birbirinden ayıran sahil yolu yapılmış, tarihi öneme sahip yapıların bir kısmı zarar görmüş bazıları da tamamen ortadan kalkmıştır. Bölgede zarar gören ve ortadan kalkan bazı tarihi yapılar için restitüsyon ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır ve günümüzde de yapılmaya devam edilmektedir.

2.2.1. Bizans döneminde

Boğaziçi'nin ilk yerleşmeleri; doğuda Göksu ve Küçüksu dereleri vadilerinde, batıda ise günümüzde Belgrad Ormanı'nın bulunduğu mevkide olmuştur (Ek 4). Boğaz, tarih öncesi dönemden başlayarak Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Stratejik önemini tarihin her döneminde korumuştur (Yazıcıoğlu, 1980).

Boğaziçi hakkındaki en eski eser, Bizantionlu Dionisios tarafından 2. yüzyılın sonlarına doğru yazılmış olan Anaplus Bospori'dir. Bu eserde Boğaz sahillerinde birkaç köy ve çok sayıda sunak bulunduğu belirtilmiştir (Ek 5) (Ağat, 1963). Ticaret ve gemicilikle uğraşan, Karadeniz sahillerinde ticaret kolonileri kuran eski Yunanlılar, kendilerine korku veren Karadeniz'e çıkmadan önceki geçit yeri konumundaki Boğaziçi'nde adaklarda bulunabilmek adına kutsal kabul ettikleri yerlerde birçok adak yeri ve mabet yapmışlardır. Bizans'ın güç sahibi olduğu dönemlerde Boğaz'da yazlık saraylar, misafirhane, hapishane, düşkünler yurdu, hastane gibi tesisler inşa edilmiştir. Kullanım ve yapılanma için daha çok Boğaz'ın Anadolu bölümünden faydalanılmıştır. Bu yakanın daha korunaklı olması ve Boğaz'da batı yakasının sık ormanlarla kaplı olması buna sebep olmuştur (Çubuk,1994).

Kaynaklarda Baltalimanı'ndan İstinye Koyu'na kadar olan bölgenin Antik dönemde ve Bizans döneminde büyük bir servi ormanı ile kaplı olduğu bilgisi yer almaktadır.

Bizans döneminde bölgeye verilen isim Servili Orman anlamına gelen Rumca kökenli “Kyparades”ten gelmektedir (Aysu, 1994).

Boğaz’ın pek çok yerinde olduğu gibi Bizans döneminde çalışma alanı olarak belirlenen Emirgan mahallesinde, incelenen kaynaklara göre bir yerleşme olmadığı düşünülmektedir. Emirgan sınırları dahilinde Osmanlı dönemi öncesine tarihlenen tek yapı Hekate Tapınağı’dır. Hekate, balıkçıların ve denizcilerin saygı duyduğu bir tanrıçadır ve “Ay tanrıçası” sıfatıyla gece denizde yol alanlara veya balığa çıkanlara gecenin karanlığını ışığıyla aydınlatarak yardım ettiğine inanılmaktadır. O dönem büyük önem verilen Emirgan’daki tapınağın inşasının Boğaz’da avlanan balıkçılar ve denizciler tarafından gerçekleştiği düşünülmektedir (Eyice, 2007). Hekate Tapınağı ile ilgili bilgileri veren Dionysios Byzantios’un MS 196 yılından önce yaşadığı tahmin edildiğinden Hekate tapınağının da MS 1. ve 2. yüzyılları arasında ayakta olması muhtemeldir. Ne zaman inşa edildiği konusunda ise herhangi bilgiye rastlanmamıştır (Yavuz, 2013).

Bunun dışında Emirgan yakınındaki İstinye koyu civarında Amphiaraios adında bir adak yeri olduğu Bizans imparatoru Büyük Kostantin tarafından yıktırıldığı ve onun yerine Aya Mikhail Kilisesi yaptırıldığı bilinmektedir (Yavuz,2010). Amphiaraios Tapınağı ve Aya Mikhail Kilisesi’nin konumları ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Kaynaklarda Bizans dönemi öncesinde koyun bir tarafında gece, bir tarafında ışık ilahelerine adanan tapınaklar bulunduğu bilgisine rastlanmaktadır (Şehsuvaroğlu, 1950).

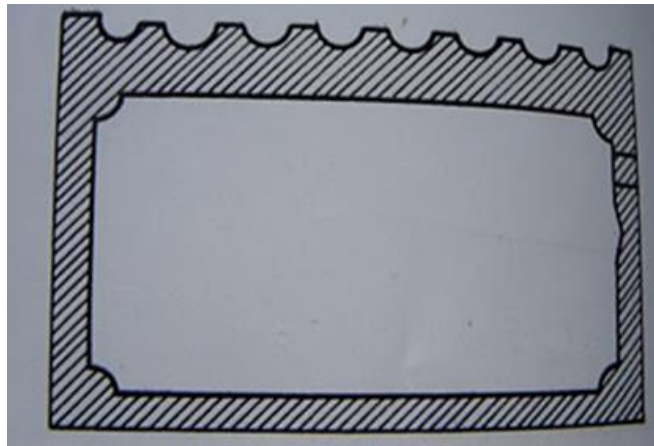
Emirgan Korusu’nun İstinye Koyu’na olan konumuna bakıldığında tapınakların korunun içinde veya yakınında var olmuş olma ihtimali yüksektir. Emirgan’a bir diğer komşu olan ve alanın kuzeyinde yer alan İstinye Koyu etrafında, Aya Mikhail Kilisesi’nden başka Bizans imparatorlarının yazlık sarayları ve Aya Fokas Manastırı olduğu bilinmektedir (Şehsuvaroğlu, 1950).

Bölge yakınında tarihi bir sarnıç bulunmaktadır. Daha önceleri Baltalimanı dolayısıyla Emirgan sınırları içinde bulunan sarnıç günümüzde Hakkak Yümnü Sokağı’nın Reşitpaşa Mahallesi katılmasıyla Emirgan sınırları dışında kalmıştır. Marangozhane sokak ile Şirin sokağın kesiştiği yerde konumlanmıştır (Url-4, 2013) (Şekil2.5). Emirgan’ın güneyde komşusu olan Boyacıköy’de bulunan ve yapımı 6. ve 7. yüzyılları arasına dayandırılan Bizans Devri sarnıcı, Boyacıköy hakkında Rumca bir kaynakta Ionnes Theologos Manastırı kalıntısı olarak geçmektedir (Eyice, 2007).

Günümüzde Baltalimanı Sarnıcı olarak adlandırılan, kayalar üzerine inşa edilen sarnıcın denizden yüksekliği 15 metre, derinliği ise yaklaşık 5 metre olarak ölçülmektedir. Sarnıcın planı dikdörtgen olup, 15 metre 20 santimetre eninde 28 metre 40 santimetre uzunluğundadır (Şekil2.5). Düzenli taş ve tuğla dizilerinden örülü duvarı yarım daire şeklindeki sekiz nişe sahiptir. Günümüzde sarnıcın suyu vardır ve içerisine ulaşmak için bir merdiven bulunmaktadır. Sarnıca dair bir makale yayınlayan N. Fıratlı bunun gemilere su sağlamak üzere yapılmış olabileceğini yazmıştır fakat ilgili kaynakta S. Eyice bunun bir manastır sarnıcı olmasının daha muhtemel olduğunu belirtmiştir. Hatta bunun Phoneos Manastırına ait olmasının mümkün olduğunu aktarmıştır (Eyice, 2007).

Şekil 2.5 Sarnıcın yer aldığı alan (Url-4, 2013).

Şekil 2.6 Sarnıç Planı (Yalçın, 2011).

2.2.2. Osmanlı döneminde

Osmanlı döneminde, Boğaziçi'nde ilk yerleşmeler I.Beyazıd zamanında başlamıştır. I.Beyazıd, İstanbul henüz fethedilmediği dönemde Bizans İmparatorluğu'na karşı Boğaziçi mekanının kontrol edilebilmesi amacıyla stratejik önemi olan Anadolu Hisarı'nı yaptırarak çevresinin yerleşime açılmasını sağlamıştır (Ek 6). İstanbul'un 1453 yılında İstanbul'un fethedilişinden sonra ise Osmanlılar Rumeli yakasını da yerleşime açmışlardır (Ek 7) (Artan, 1963).

Bizans döneminde Boğaziçi, kentle ilişkisi olmayan küçük köyler, manastırlar, kiliseler, imparator ve saray mensuplarının yaptırdıkları saray veya konutlarına sahip iken, Türk çağında Bizanslılardan farklı olarak Boğaziçi 16. yüzyıldan bu yana İstanbul'un sürekli bir parçası olmaya başlamıştır (Ek 8) (Erinç, 1973).

Bir Boğaziçi yerleşmesi olan Emirgan'da, İstanbul'un fethinden 16. yüzyıla dek herhangi bir yerleşme olmamıştır. 16. yüzyılın ortalarında ise bölgenin Nişancı Feridun Bey'e verilmesiyle alanda ilk yerleşme başlamıştır. Feridun Bey buraya bir av köşkü, bir yazlık köşk ve bahçeler yaptırmıştır. Bahçelerin güzelliğinden dolayı bölge "Feridun Bahçeleri" adıyla anılmaya başlamıştır (Aysu,1994).

1635 ve 1636'da Padişah IV.Murat'ın Revan seferini gerçekleştirdiği dönemde, Revan'ın başında Emirgüneoğlu Tahmasb Kulu Han bulunmaktadır. Osmanlı'nın kuşatması sırasında Revan Kalesi zarar görmüş ve Emirgüneoğlu'nun sarayı yıkılmıştır. Emirgüneoğlu 11 günlük kuşatmanın ardından direnmeyerek kaleyi IV.Murat'a kendisi teslim etmiş ve içindeki hazinelerin İstanbul'a gönderilmesini sağlamıştır. Padişah, Emirgüneoğlu'nu affederek kendisinin artık "Yusuf Paşa" adı ile çağrılmasını emretmiştir ve İstanbul'a getirterek kendisini vezirlik rütbesiyle şereflendirmiştir. Feridun Paşa Bahçeleri'ni, Ahırkapı'da bir sarayı ve Kağıthane'de bir kasır ile mesire yerini Emirgüneoğlu'na bağışlamıştır. Feridun Paşa Bahçeleri'nde Emirgüneoğlu adına divanhane olarak kullanılmak üzere bir sahilhane yaptırmış ve böylece yöre Emirgun olarak anılmaya başlanmıştır. "Emirgüne Bahçesi" yıllar içinde önce "Mirgun Bahçesi", daha sonra "Mirgun" ve "Mirgün" olarak değişerek günümüzde "Emirgan"a dönüşmüştür (Ek 9) (Koçu, 1968).

Emirgüneoğlu'nun sahil sarayı ile ilgili İran tarzında nakış, oyma ve çinilerle bezeli olduğu ve içinde IV.Murat adına bir taht bulunduğu bilinmektedir. Emirgüneoğlu daha sonra bahçe içerisinde yeni bir köşk daha yaptırmıştır. Evliya Çelebi bu bahçe ve yapılardan "Cümle binası tarzı acem üzere tarh olunup, dört duvarı billurdan bir ali hamamı vardır. Gül ve gülistan içinde bulunan bu hamamdan bülbüllerin yuvalarında yavrularını besledikleri seyredilir. Bu bağın dışarısında binlerce büyük ağaç vardır." diye bahsetmektedir. Emirgüneoğlu Yusuf Paşa kısa zamanda IV.Murat'a kendisini sevdirmiştir ve yakın arkadaşı olmuştur. IV.Murat'ın Emirgüne Bahçesi'ni sıklıkla ziyaret ettiği ve birlikte eğlendikleri bilinmektedir (Koçu, 1968) (Evyapan, 1972) (Şehsuvaroğlu, 1950).

IV.Murat'ın ölümünden sonra 1641 ile 1642 tarihleri arasında tahta Sultan İbrahim geçmiştir ve Emirgüneoğlu için ölüm emrini vermiştir (Yaltırık, 1994). Padişah, Emirgan'daki sahil sarayı ve araziyi Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya bağışlamıştır. Mustafa Paşa'nın sahibi olduğu dönemde sahil sarayında değişiklikler yapılmıştır. Kara Mustafa Paşa'nın öldürülmesinden sonra ise mülk bir süre boş kalmıştır. Daha sonra, Padişah tarafından Şeyhülislam Mirza Mustafa Efendi'ye verilmiş, Şeyhülislam'ın ölümünden sonra 1723 tarihinde ise Mehmed Emin Salim Efendi'ye bağışlanmıştır. Bu dönemde alanın bir kısmı has bahçeye ayrılmıştır. Mehmed Salim Efendi'nin 1740 tarihinde ölümünün ardından mülkler, sırasıyla Şeyhülislam Vassaf Abdullah Efendi'ye, ondan oğlu Mehmed Esad Efendi'ye ve ondan da oğlu Şeyhülislam Esad Efendizade Mehmed Şerif Efendi'ye geçerek el değiştirmiştir (Koçu, 1968) (Şehsuvaroğlu, 1950). I.Abdülhamit, Mehmed Şerif Efendi'nin 1778'de varis bırakmadan ölmesinin ardından bir ferman yayınlamış ve arazinin bir kısmını imarete vakfetmiştir. Kalan kısmı parsellenen bölge halka satılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler sayesinde Emirgan'da ilk yerleşmeler başlamıştır (Ek 10) (Aysu,1994).

Abdülhamit 1779 ile 1780 yıllarında erken yaşta ölen Mehmet adındaki oğlu ve bu şehzadenin annesi Hümaşah Kadın anısına, Emirgan Camisi'ni yaptırmıştır. Bu cami ile birlikte bir meydan çeşmesi, hamam, çeşitli dükkanlar, fırın, değirmen yaptırmış ve Rumelihisarı'ndaki gümrüğü de buraya taşımıştır. Böylece Emirgan tam anlamıyla bir Boğaz köyü kimliğine bürünmeye başlamıştır. Yapılan imar hareketleri ile birlikte halkın Emirgan'a ilgisi artmış ve bölgede birçok yalı inşa edilmiştir (Koçu,1968) (Aysu,1994). Emirgan, 1789 ile 1807 tarihlerinde tahtta olan III. Selim

döneminde devlet erkanından şahsiyetlerin de bölgeyi tercih etmesiyle daha da önem kazanmıştır. Bu dönemde Emirgan'da, Kuzattan Seyit Mustafa Efendi, Mühürdar Emin Efendi, Mehmed Ağa, Kahveci Mehmed Ağa, Sırcatibi Efendi, Seyid Hasan Efendi, İngiliz Mahmud Efendi ve Valide Kethüdası Yusuf Ağa'nın ve Beylikçi Efendi'nin yalılarının, konutlarının ve ayrıca bir Nakşibendi Tekkesi'nin yapıldığı aktarılmaktadır (Aysu,1994) (Koçu,1968) (Şehsuvaroğlu,1950). II.Sultan Mahmud zamanında, 1814 ve 1815 yılları arasında yazılmış bir Bostancıbaşı Risalesi'ne göre; o tarihlerde Emirgan ile İstinye arasında sahil boyunca, Emirgan İskelesi, kahveler, dükkanlar, Emirgan (I.Abdülhamit) Camisi, Emirgan Meydan Çeşmesi, Nakşibendi Tekkesi, Gümrük Binası, Kuzattan Ragıb Efendi, İsmail Bey, Eğribozlu Ebubekir Paşa, Arif Efendi Yalıları, Mutfak Emimi Osman Ağa'nın yalısı ve iki köşkü, Gümrükçüzade Feyzi Efendi, Cafer Bey ve Abdülhalim Efendi Yalıları sıralanmaktadır. Emirgan'ın İstinye ile sınırını belirleyen Tokmak Burnu'nda ise bu dönemde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. (Şehsuvaroğlu,1957) (Koçu,1968) (Aysu,1964).

II. Mahmud döneminde Emirgan önemli yapıım faaliyetlerine sahne olmuştur. Emirgan Camii'nin 1838 yılında padişah tarafından yeniden inşa ettirilmiştir (Demirsar, 1994).

1839 ve 1861 tarihlerinde padişah olan Abdülmecid döneminde ise Emirgan Cami için 1844 tarihinde su deposu ve yakınında muvakkithane yaptırılmıştır. Ünlü Gümrükçü Osman Paşa Sahilsarayı ise el değiştirerek Serasker Mehmet Hüsrev Paşa'ya geçmiştir (Şehsuvaroğlu,1957). Serasker Mehmet Hüsrev Paşa'nın ardından yalının yeni sahibi Sadrazam Mustafa Reşid Paşa olmuştur. Sultan Abdülmecid ve Reşid Paşa yabancı devlet adamları ile önemli görüşmeleri bu yalıda yapmıştır. 1858 yılında Reşid Paşa'nın ölümünün ardından Sarayın feriyeye dairelerinden biri olarak kullanılmış ve yabancı devlet adamları burada konuk edilmiştir. Bir dönem Sultan II. Mahmud'un torunları olan Feride ve Seniye Sultanlara tahsis edilen yalı, daha sonraki süreçte Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın kullanımına geçmiştir (Şehsuvaroğlu, 1957).

İsmail Paşa, 1863 tarihinde Mısır'ın iktidarına geçen bir şahsiyettir. Paşa, iktidarı boyunca Mısır'ın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini güçlendirmeye çalışmış ve bu sayede Mısır'a büyük ayrıcalıklar kazandırmıştır. Sultan Abdülaziz, İsmail Paşa'nın güçlenmesiyle 1864'te kendisine bahsi geçen Serasker Mehmet Hüsrev Paşa eski

Gümrükçü Osman Paşa yalısını bağışlamıştır (Gülersoy,1985) (Şehsuvaroğlu,1957). Bu gelişmenin ardından İsmail Paşa, eski yapının yerine kıyıda büyük bir ahşap saray yaptırmıştır. Bugün Emirgan Korusu'nun yer aldığı ağaçlık alanı yalıya ekletmiş ve bu geniş alana pavyonlar, köşkler ve birkaç tane şale yaptırmıştır (Gülersoy, 1985). Alanın bahçe düzenlemesi ise Kaytona adlı bir mimar tarafından yapılmıştır (Evyapan,1972). Fakat bu mimar hakkında kaynaklarda başka bir bilgiye rastlanmamıştır. Hıdiv İsmail Paşa'nın Emirgan'daki sahilsarayında düzenlediği eğlenceler çok ünlü olmuş, Boğaziçi eğlencelerinde önemli bir yere sahip olmuştur.

İsmail Paşa Emirgan semtine birçok eser kazandırmıştır. Okul ve çeşmeler yanında, Emirgan Korusu yakınlarında bir hastane yaptırmıştır. İsmail Paşa'nın ölümünden sonra Emirgan Korusu, üç çocuğu arasında paylaştırılmıştır. Küçük oğlu Hüseyin Kamil Paşa Tokmak Burnu tarafını, İbrahim Paşa orta kısmı, Prenses Fatma Hanım da batı kısmını almıştır. Bu şahıslar öldükten sonra koru bakımsızlıktan harap olmuştur (Şehsuvaroğlu, 1957)

İsmail Paşa'nın bugünkü Emirgan Korusu alanında yaptırdığı şale, köşk ve diğer yapılar ortadan kalkmıştır. Paşa'nın bölgede yaptırdığı hastane ise 1912 ile 1913 yılları arasında yıktırılmıştır (Koçu, 1968).

2.2.3. Cumhuriyet döneminde

18. yüzyılda Osmanlı egemenliğindeki Boğaziçi'nde kırsal ağırlıklı görünüm 19. yüzyılda sınırların kıyı çizgisinden geriye doğru tepelerin eteklerine doğru genişleyen semtlerle değişmiş, kentsel ve sosyal bir dönüşüm yaşanmıştır. Boğaziçi kıyılarına doğru yayılımın nedenleri olarak nüfus artışı ile birlikte sosyal ve kültürel dönüşüm yaşayan toplumda özellikle seçilen bir bölge halini alması da gösterilmektedir. 19. yüzyıl boyunca gelişmekte olan birçok Boğaziçi semtinde yangınlar çıkmıştır. Ciddi tahribatlara sebep olan bu yangınlar sonrasında çıkartılan nizamnameler ve planlamalar doğrultusunda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bir dönem ahşap yapılar yapılması yasaklanmışsa da halkın maddi olanaksızlıklar nedeniyle kagir evler yapamaması yüzünden ahşap evleri yangına dayanıklı şekilde yapmaları konusunda öneriler getirilmiştir. Osmanlı'nın hızla çöküş dönemine geçtiği 19. yüzyıl sonrasında ve 20. yüzyılın başlarında II. Meşrutiyet'in de ilanıyla batılılaşma ve yenilik hareketleri de aynı oranda hız kazanmıştır. Köşk, yalı ve

saraylarla devlet erkanının oluşturduğu ve gelişimini yönlendirdiği Boğaziçi, Osmanlı Devri'nin sona ermesiyle bir dönüşüm dönemine girmiştir (Çelik, 1996).

Osmanlı Devleti'nin sona ermesi İstanbul'da ve Boğaziçi'nde büyük değişimler yaşanmasına sebep olmuştur. Boğaziçi kıyısındaki boş sahilsarayların bazıları sahipsizlikten bakımsız ve harap hale gelirken bazıları da işlevleri değiştirilerek depo olarak kullanılmıştır. Böylece Boğaziçi adeta kent dışında bir depolama alanı statüsüne indirgenmiştir. Cumhuriyet döneminin başlamasıyla her alanda yapılmaya başlanan yenileme faaliyetleri, 1930'larda Boğaziçi'ne şehirleşme ve sanayileşme hareketleri şeklinde yansımıştır. Bu süreçte 19. yüzyılda kurulmuş fabrikalar devletleştirilmiş ve yeni yerleşim alanları gelişmemiştir (Ek 11 ve Ek 12) (Kuban, 2006).

İstanbul'un şehir planlaması için 1932 ve 1933 yıllarında bir yarışma düzenlenmiş fakat bir sonuç alınamayınca 1936 yılında Fransız mimar Henri Prost, İstanbul'a davet edilmiştir. İstanbul'a gelerek çalışmalara başlayan Prost'un İstanbul'un belli bölgeleri için yaptığı planların yanında kendisinin hazırladığı Boğaziçi sahilleri için önerilerini içeren raporlar da yayınlanmıştır. Aynı sene basılan Nazım İmar Planı Raporu'nda Boğaziçi'ndeki bütün depoların ve sanayi kuruluşlarının kaldırılması önerilmiştir. 1938 yılında göreve başlayan Lütfi Kırdar'ın belediye başkanlığı dönemi boyunca 1949 yılına kadar Boğaziçi'nde daha çok yol ve meydan düzenlemeleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Yeniköy ile Sarıyer arasında sahil yolu açılmış, Bebek ile İstinye arasındaki yol genişleterek asfaltlanmıştır. 1950'li yıllarda artış göstermeye başlayan iç göç, Anadolu'dan gelen kırsal nüfusu Boğaziçi'ne taşımıştır. Prost'un 1950 yılında belediyedeki görevinden ayrılmasının ardından görevi 1952 yılında Müşavirler Heyeti üstlenmiştir. 1956 ile 1957 yılları arasında imar hareketlerini yönlendirmek üzere davet edilen Högg ise kentin kıyı kesimlerinin bir kısmı, Boğaz Köprüsü ve Galata bölgeleri için planlar hazırlamıştır. Högg'ün hazırladığı planlar onaylanmadığı için uygulamaya geçememiştir (Salman, 2004).

1970 yılları arasında kentleşme hızla devam etmiş ve kent çeperleri genişleme göstermiştir. 1963 yılında İstanbul Sanayi Nazım Planı, Milli Güvenlik Kurulu'nun talebiyle hazırlanmıştır ve 1966'da kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. 1963 yılında İstanbul Sanayi Nazım Planı'nın onaylanmasının ardından aynı yıl çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Yasası o tarihe kadar yapılmış olan gecekonduya yasallaşma

fırsatı vermiştir. Bu durum Boğaz'daki kentsel dokunun hızla tahribatına sebep olmuştur. 1966'da kurulan İstanbul Nazım İmar Plan Bürosu 1984 yılına kadar yapılması gereken planlamalar için çalışmıştır (Salman, 2004).

1975 tarihinde çıkartılan “Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit alanı Koruma Kararları” özellikle yeşil alanların korunması konusunda maddeleriyle koruma çalışmaları açısından önemli olmuştur. Bu kararlar ile Boğaziçi'nin çevresiyle birlikte özel konumu ve ayrıcalığı kabul edilmiştir. Aynı yıl Kültür Bakanlığı'nın, Boğaziçi'ni resmen “doğal ve tarihi sit alanı” olarak ilan etmesini “Boğaziçi Doğal Tarihi Sit Değerlerini İçeren Nazım Planı ve Raporu” ile 1/5000 ölçekli planlarının onanması ve yürürlüğe girmesi izlemiştir. Boğaziçi'nin bütününe kapsayan ilk nazım planın yürürlüğe girmesi suyolu çevresinin ve gerideki kara kesiminin koruma altına alınmasını sağlamıştır. 1975 ile 1980 yılları arasında ise nüfus artışı Boğaz'ın kuzeyine doğru eğilim göstermeye başlamıştır (Kuban, 2006) (Salman, 2004).

1980'li yılların başında Türkiye'de siyasi belirsizlik ve ardından gerçekleşen 12 Eylül askeri darbesi yasama ile ilgili her türlü uygulamanın aksamasına neden olmuştur. 1980 sonrası dönemde Boğaziçi'nde yapılaşmadaki ani artışla mevcut planın 1982 yılında yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu planlama ile Boğaziçi'ndeki yapılanmanın nasıl olacağını belirleyecek bölgeler tanımlanmıştır. Boğaziçi sahil şeridi, öngörünüm bölgesi, geri görünüm bölgesi ve etkilenme bölgesi olarak bölgelere ayrılmış ve bu bölgelerdeki işlevler belirlenmiştir (Ek 13). 1980 ile 1983 yılları arasındaki askeri yönetimin başta olduğu dönemde Boğaziçi nüfusunda artış devam etmiş, 1981 yılında imar ve gecekondu affı ile yasadışı inşa edilmiş, kayıt dışı konut alanlarında yaşayan nüfus resmi olarak Boğaziçi nüfusuna katılmıştır (Salman, 2004).

1983 sonlarına doğru Boğaziçi özel alanına ilişkin ilk özel koruma yasası olan “Boğaziçi Kanunu” Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Boğaziçi Kanunu'nun korumaya ilişkin hükümleri; nüfus ve yapı yoğunluğunun arttırılmaması, kültürel tarihi değerlerin ve doğal güzelliklerin korunması, kıyıların kamu yararına uygun olarak kullanılması, tarihi ve ulusal kültürümüze dayanan yaşamın yeniden canlandırılması, alanın doğal ve tarihi çevreye uyumu gözetilerek güzelleştirilmesi ve geliştirilmesi ile Boğaziçi alanının kentin rekreasyon alanı olarak belirlenmesi esaslarını içermektedir (Bingöl, 2008).

Koruma, geliştirme, güzelleştirme ve yoğunluk artışını önleme hedeflerine uygun olarak Boğaziçi Kanunu;

Boğaziçi alanında mevcut planda nüfus ve yapı yoğunluğunu arttırıcı nitelikte plan değişiklikleri yapamayacağını (Madde 3/f),

Kanun hükümleri ve imar planlarına aykırı yapıların derhal yıktırılacağını (Madde 3/e),

Kıyı, sahil şeridi ve öngörünüm bölgesinde turizm ve rekreasyon kullanımına ayrılan alanlarda toplumun yararlanacağı yapıların yer alabileceğini (Madde 3/h),

Kıyı ve sahil şeridi'nde ise imar planına uygun olarak sadece dinlenme, gezinti, turizm tesis ve yapılarının yapılabileceğini (Madde 3/j),

Bu yapıların amaç dışı kullanılmayacağını, kıyıdaki ve sahil şeridindeki boş ve boşaltılacak sahaların da ancak bu esaslara uygun olarak değerlendirilebileceğini (Madde 3/k),

Boğaziçi alanı bütününde geleneksel yaşam biçiminin önemli bir unsuru olan mesire yerlerinin geliştirilmesinin ve gezinti alışkanlıklarının sürdürülmesinin teşvik edileceğini (Madde 3/c),

Bu amaçla bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl içinde gezinti mahalli yapılmak üzere gerek görüldüğü taktirde, sahil şeridinde kıyı kenar çizgisine bitişik parsellerin kıyı tarafında yeteri kadar arazinin kamulaştırılabileceğini (Geçici Madde 4), hükme bağlamıştır (Bingöl, 2008).

Boğaziçi Kanunu ile birlikte Boğaziçi'ndeki imar uygulamalarını yürütmek ve denetlemekle yükümlü Boğaziçi İmar Müdürlüğü kurulmuştur. Yasanın getirdiği önemli hükümler öngörünüm bölgesine getirilen "kesin yapı yasağı" ve 1983 tarihli planlarda imar hakkı verilen köy içi parsellerine de getirilen inşaat yasağı olmuştur. 1984 yılında getirilen imar affından Boğaziçi muaf tutulmuşken, 1983 tarihli nazım plan sınırları içindeki kaçak yapılaşmalar neden gösterilerek, 1985 tarihinde yayınlanan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda Boğaziçi ile ilgili olarak yer alan, 46, 47, 48 ve geçici 7. madde ile Boğaziçi Kanunu'nun korumaya yönelik temel ilkeleri ortadan kaldırılmıştır. Kanun bu haliyle Boğaziçi'nde görülen en hızlı yapılaşma dönemine temel hazırlanmıştır. 1987 yılında yapımına başlanan ve tamamen 2960 sayılı yasaya aykırı olarak planlanan, ayrıca anayasaya aykırı olduğu mahkeme

kararıyla da onaylanan Arnavutköy ve Sarıyer’de yapılan kazıklı yollar Boğaziçi’ni tahribata uğratan bir diğer unsur olmuştur. Sonraki yıllarda 1977 ile 1992 tarihleri arasında yapılan geri görünüm ve etkilenme bölgelerini kapsayan planlar da Boğaziçi’nde konut yeşil alan oranını olumsuz etkilemiştir (Kuban, 2006) (Salman, 2004).

Tüm boğaz yerleşmeleri gibi Emirgan da tüm bu gelişmelerden etkilenmiştir. Boğaziçi’nin Avrupa yakasında 1956 ile 1960 yılları arasında İstanbul imar hareketleri çerçevesinde Boğaz sahil yolu açılmış, bu yol Emirgan’dan da geçirilmiş, rıhtım ve deniz doldurulmak suretiyle yeniden inşa edilmiştir. Sahil boyunca sıralanan yalılar ve sahilhaneler kendine has kıyı yapısı olma özelliklerini yitirmiştir. Bu süreçte kıyı yapılarının bir kısmı tahribata uğramış bir kısmı da yol genişletme çalışmaları sırasında tamamen ortadan kaldırılmıştır (Yazıcıoğlu, 1980).

1987 yılının ardından 2007 yılında yapılan kazıklı yollarla sahil yolu tekrar müdahaleye uğramış daha da genişletilerek yalılar ile kıyı arasında mesafe iyice açılmıştır. Sahil yolunun geçirilmesiyle tahribata uğramasından başka Osmanlı döneminde inşa edilmiş ve Cumhuriyet döneminde sahipsizlik nedeniyle boş kalan yalı, köşk ve konut gibi mimari birimler de bakımsızlık yüzünden harabe haline gelmiş, birçoğu günümüze ulaşmadan ortadan kalkmıştır (Ek 30, Ek 31, Ek 32, Ek 33, Ek 34).

Yürürlüğe konulan kanun ve yasalarla Boğaziçi’nde kıyı bölgesi ve öngörünüm bölgesinde bulunan Emirgan’a kesin yapı yasağı gelmiştir. 1983 tarihli imar izni verilen köy içi parsellerine dahi inşaat yasağı getirilmiş olması, Emirgan’da eski eser tescili taleplerinde ve eski eser restorasyonu uygulamalarında büyük oranda artış yaşanmasına neden olmuştur. Yasal düzenlemelerin uygulamasında yaşanan aksaklıklar kentsel planda ve silüette onarımı güç tahribatları beraberinde getirmiştir (Kuban, 2006). Son otuz yıllık süreçte Emirgan Bölgesi dahilinde başta Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Kültür Bakanlığı olmak üzere gönüllü ve yetkili kurumların girişimleriyle önemli sayıda tarihi yapı elden geçirilerek yenilenmiştir (Url-5, 2013).

Yenileme çalışmaları çerçevesinde Emirgan dahilinde en önemli tarihi özelliğe sahip yalı yapısı Şerifler Yalısı’nın yıkılan harem kısmının yeniden kazanımı için restitüsyon çalışmaları yapıldıysa da uygulanamamıştır. Yalının selamlık kısmı

yenilenerek önce müze işlevi görmüş daha sonra Tarih Vakfı'na kullanması için kiralanmıştır. Bir bölümü ise bakanlığa bağlı misafirhane işlevini sürdürmektedir.

Koru içerisindeki köşk yapıları ve bölgedeki diğer bazı köşkların onarımları yapılarak tekrar kullanıma kazandırılmıştır. Ayrıca özel mülk halindeki koruma altına alınan daha ufak çaptaki tekil konut yapılarından da restorasyon geçiren yapılar sayesinde eski köy içi görünümü tekrar canlanmaya başlamıştır. Böylece Boğaziçi genelinde yapılan yanlış uygulamalar ve bu nedenle gittikçe artan çevre tahribatına rağmen, Emirgan bir Boğaziçi köyü olma özelliğini nispeten korumaktadır. Bugün Emirgan'da yalı, köşk yapılarından başka elçilik binaları, konut birimleri, cami, çeşmeler, bir Rum ve bir Ermeni kilisesi, eğitim tesisleri, spor tesisleri, çeşitli küçük ölçekli ticari kuruluşlar, çay bahçeleri, gazino ve lokantalar, karakol, PTT binası, banka şubeleri, iskele binası ve korunun girişindeki küçük meydancıkta Emirgan Otobüs durağı yer almaktadır.

3.EMİRGAN'DA DÖNEMLERE GÖRE MİMARİ YAPILANMA

Bu bölümde Boğaziçi'nde yer alan Emirgan Bölgesi'nin dönemlere göre mimari yapılanması incelenmiştir. Bizans döneminde bölgede yerleşik düzen henüz kurulmamış olduğundan bu bölümde Bizans dönemine yer verilmemiştir. “Emirgan'da Dönemlere Göre Mimari Yapılanma” başlığı altında hazırlanan bu bölüm iki kısım halinde işlenmiştir.

İlk kısımda yerleşik düzen halini almaya başlayıp bölgenin geliştiği zaman diliminin karşılığı olan Osmanlı döneminde gerçekleşen mimari yapılanma çalışılmıştır. Ayrıca Boğaz köylerinin karakteristik özelliği olan “İskele Meydanı” yapısını oluşturan unsurlar anlatılmış; bu bağlamda Emirgan Cami, Emirgan Çeşmesi, Çınaraltı ve iskele yapısı incelenerek Emirgan'ın boğaz köylerinden biri haline gelmesi açıklanmıştır. Osmanlı dönemindeki yapılarla ilgili, başta Boğaziçi'ne has mimari yapılar olan yalılar olmak üzere, gerekli bilgilerin aktarılmasının ardından bu dönemde Emirgan kıyı yerleşmesinde inşa edilmiş olan yapılar incelenmiştir. Emirgan özelinde sahip olduğu koru, koru içerisindeki köşkler ve bölge sınırları içerisindeki diğer önemli köşkler incelenmiştir.

İkinci kısımda Emirgan'ın Cumhuriyet dönemindeki mimari yapılanması çalışılmıştır. İlk bölümde 1923 tarihinde gerçekleşen Cumhuriyetin ilanı ile tüm Boğaziçi yerleşmelerindeki kentsel dokuyu ve mimari yapılanmayı etkileyen Boğaziçi Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1983 tarihine kadar olan zaman dilimini kapsayan dönemde Emirgan'daki mimari yapılanma incelenmiştir. Emirgan'da değişen durumu anlamak için öncelikle bu yıllar arasında Boğaziçi genelinde gerçekleşen farklılaşmalar ve nedenleri araştırılmıştır. Boğaziçi genelinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak bunların Emirgan'daki yansımaları belirlenmiştir.

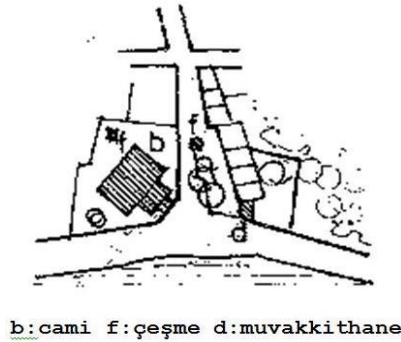
İkinci bölümde ise Boğaziçi genelindeki imar uygulamaları için bir kırılma noktası olan 1983 yılında yayınlanan Boğaziçi Kanunu'nun yürürlüğe konmasının ardından günümüze kadar olan süreçte olgunlaşan son durumun Emirgan'daki yansımaları incelenmiştir. Yeni konjonktüre bağlı gelişen mimari yapılanma önemli yapılar incelenerek ortaya konmuştur. Farklılaşma sürecini etkileyen unsurlar olan yasa değişiklikleri, koruma kanunları ve bölgede süregelen kentsel elemanlarda ve mimari yapılarda gerçekleşen yenileme çalışmaları araştırılarak Emirgan'a olan etkisi bu bölümde ele alınmıştır.

3.1.Osmanlı Döneminde Mimari Yapılanma

Osmanlı döneminde oluşan Boğaziçi yerleşimleri yerel ve biçimsel görünümleri birbirine benzemesinin yanında her yerleşim ayrı ayrı kendi içerisinde incelendiğinde yerel ve ayrımsal bazı farkları içermektedir (Ek 14). Bu yerleşimlerin oluşmasını sağlayan en önemli öge olan merkezler Boğaziçi'nde iskele meydanı etrafında gelişmiştir (Ek 15 ve Ek 21). Bu mekanların oluşumuna fiziki çevre kadar ulaşımın, sosyoekonomik yapının ve kültürel yapının da önemli etkileri bulunmaktadır (Yazıcıoğlu, 1980).

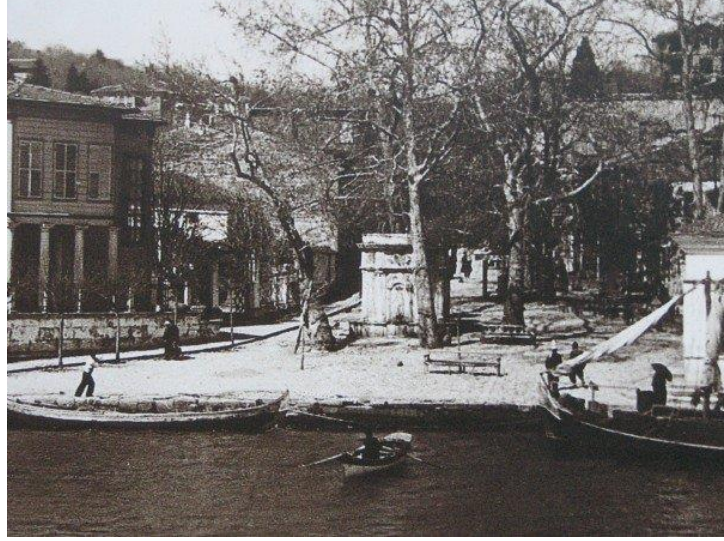
Osmanlı döneminde ulaşımın gereği olan iskele meydanları, yerleşimlerde tüm faaliyetlerin yoğunlaştığı önemli birer canlı mekanlardır. Boğaziçi iskele meydanları kendi içlerinde konumuna göre farklılaşmalar gösterse de her zaman denize açık şekilde biçimlenmiştir. Ana ulaşımın başlangıcı olan meydanlar deniz yüzü, kayıkhaneye, rıhtım, iskele ve iskele yapısı ile sınırlıdır. Diğer yüzlerinde sivil, dinsel ve sosyal yapıların yer aldığı, yerleşimin ya da yerleşimler arasındaki karayollarının direkt veya dolaylı bağlandığı çınarı, kahvesi, mektebi, camisi, çeşmesi, muhtarlığı, hamamı ve çarşısıyla yerleşimin iskele meydanını meydana getirmiştir. Bu mekan Boğaz köyünün kalbi durumunda olup bütün sosyal faaliyet bu meydana gerçekleşmektedir (Yazıcıoğlu, 1980).

Bir boğaz yerleşmesi olan Emirgan'da da iskele yapısı ile gelişen merkezde köy meydanı; cami, çeşme, muvakkithane, Çınaraltı ve kahveler ile çevrelenmiştir (Ek 22 ve Ek 23). Şekil 3.1. ve Şekil 3.2'de görüldüğü gibi iskelenin sol tarafında Emirgan Cami ile önünde şadırvanı, iskeleye karşılık gelen ve devamı niteliğindeki yolun orta kısmında Emirgan çeşmesi, yolun sağ tarafında çınaraltı, kahveler ve muvakkithane yer almaktadır.

Şekil 3.1 Emirgan iskele oluşumu (Yazıcıoğlu, 1980).

Boğaz'daki köylerde iskele meydanlarının oluşturduğu merkez çevresindeki çekirdek yapılardan başka sahil boyu sıralanan ve kıydan içerilere doğru uzanan kentsel dokuyu tamamlanmasını sağlayan mimari yapılar bulunmaktadır. Bunlar yalılar, köşkler, diğer küçük konut birimleri ve eğitim birimleri ile azınlık dini yapılarıdır (Yazıcıoğlu, 1980).

Şekil 3. 2 Osmanlı dönemi Emirgan iskele meydanı (Url-3, 2013).

Boğaziçi'nin konut alanı olarak kullanılması güçlü devlet adamlarının ve sarayın ön ayak olduğu bir yapı etkinliği olarak başlamıştır. Başka bir deyişle yalı, daha çok bir sultan konutu, bir kıyı kasrı, bir sahilsaray olarak ortaya çıkmıştır. Yönlendirici bir diğer özelliği de ulaşımın denizyoluyla gerçekleştirilmesidir. Pahalı ve zaman alıcı bu ulaşım sistemine ancak saray mensupları ve zenginler sahip olduğu için yerleşim de bu yönde olmuştur (Yazıcıoğlu, 1980) (Erdenen, 2006).

Emirgan Bölgesi'nde bilinen ve günümüze kadar bir kısmı ulaşmış olan en önemli yapı Şerifler Yalısı'dır. Ayrıca günümüze ulaşamayan İsmail Paşa Yalısı da Emirgan'da yapılmış dikkate değer yapılarıdır. Bunlardan başka Bostancıbaşı Defterleri'nde adı geçen sahil boyunca var olmuş birçok yalı yapısı da bulunmaktadır (Koçu, 1958). Eldem'in hazırladığı Emirgan planında yer alan fakat günümüzde var olmayan yalılarla ilgili eldeki verilere tez kapsamında kısaca yer verilmiştir (Eldem, 1994).

Osmanlı döneminde Boğaziçi'nde sahil boyunca yer alan yalıların dışında Osmanlı padişahlarının, bir mevsim veya bir kaç gün bazen de bir kaç saat kalacağı köşkler de

mimari yapılanmanın bir unsurudur. Padişahların yaşam tarzı ve av merakı nedenlerinden ötürü Boğaziçi'nin çeşitli bahçe ve koruluklarında birçok köşk yaptırılmıştır. Mesirelerde yer alan bu yapılarda, bazen sultanın yabancı misafirlerinin konaklaması için bu köşkler kullanılmıştır (Url-5, 2013).

Boğaziçi'nde yer alan Emirgan'ın büyük bir kısmını kaplayan Emirgan korusu içerisinde Osmanlı köşklere örnek teşkil eden ve günümüze kadar ulaşan Beyaz Köşk, Pembe Köşk ve Sarı Köşk yapıları bulunmaktadır. Bunlardan başka Mirgün Köşkü ile Atlı Köşk de bölge dahilinde günümüze ulaşan Osmanlı köşk yapılarındandır.

Boğaziçi'nde yer alan yapıların pek çoğu arkalarında birkaç resimden başka hiçbir belge bırakmadan yok olmuşlardır. Bu yok oluşun bir nedeni büyük bir hızla inşa edilen ahşap yapıların, terk edildikleri zaman bakımlarının hemen hemen olanaksız oluşudur. Bir başka nedeni de, devlet adamlarının görev süreleri genellikle sultanın emirlerine bağlı olmasındandır. Bu kişiler bir yere sürüldüklerinde yalıları da kendi hallerine bırakılarak yok olmakta veya padişah tarafından başka birilerine tahsis edilmektedir (Yazıcıoğlu, 1980) (Erdenen, 2006).

Emirgan ve çevresinde yapılan ve günümüze kadar gelemeyen Osmanlı dönemi yapılarının bilgisine 18. yy sonunu belgeleyen Bostancıbaşı Defterleri'nden ulaşılabilmektedir. Bu kaynağa göre dönemin yapılarının isimleri sahipleri ve sıralanmaları Emirgan ve İstinye iskeleleri arasında şu şekildedir;

Serapa kahveler (Kahveler)

Sultan Abdülhamid Han Efendimiz hazretlerinin Camii Şerifi (I. Abdülhamid Camisi) (Günümüzde mevcut)

Ve mai leziz çeşmesi (I. Abdülhamid Çeşmesi) (Günümüzde mevcut)

Fevkinde Nakşibendi dergahı (Yukarıda Nakşibendi dergahı)

Kurbi sahili bahirde Mirgün Gümrüğü (Deniz kenarında Mirgün Gümrüğü)

Kuzatdan Ragıb Efendinin yalısı (Kadı Ragıb Efendi'nin yalısı)

Müderresinden İsmail Efendinin yalısı (Müderres İsmail Efendi'nin yalısı)

Ebubekir Paşa hemşiresi hanımın yalısı

Surrei hümayun amiri İrfanzade Arif Efendinin yalısı

Gümrükçü Osman Ağanın yalısı

Ve köşk (Gümrükçü Osman Ağa'nın Köşkü)

Fevzi Efendi'nin yalısı

Müderresinden Cafer Bey'in yalısı (Müderres Cafer Bey'in yalısı)

Müderresinden kapannaibizade Abdülhalim Efendinin yalısı (Müderres Abdülhalim Efendinin yalısı)

Tokmak Burnu nam mahaldir (Tokmak Burnu)

Kurbinzade İstinye Körfezi nam mahaldir (İstinye Körfezi)

Elhac Ahmed Efendi'nin serapa kayıkhaneleri (Elhac Ahmed Efendi'nin kayıkhaneleri)

Şerif Molla Efendi'nin yalısı

Marangoz Yıldız Emin'in yalısı

Vehhab Efendi'nin yalısı

Zuemadan Ahmed Ağa'nın yalısı

Kuzatdan Abdullah Efendi'nin yalısı (Kadı Abdullah Efendi'nin yalısı)

Abdurrahman Ağa'nın yaba ve kayıkhanesi

Çarşı iskelesi (Günümüzde mevcut)

Numan Yazıcı'nın yalısı

İmamoğlu Molla'nın yalısı

Benlizade Ahmed Molla'nın yalısı

İrfanzade haznedan Hafız Efendi'nin yalısı

Raşidefendizadenin yalısı

Rasih Efendi'nin yalısı

Kalafatçı Mustafa'nın hanesi

Kalafat meydanı (Koçu, 1958).

Reşad Ekrem Koçu'nun dışında Haluk Şehsuvaroğlu da Boğaziçi'ne Dair adlı eserinde III. Selim döneminde Emirgan'daki yapılan irdelemiş ve farklı bir sıralama yapmıştır. Bu yapılar aşağıda yer almaktadır;

Kuzatdan Seyid Mustafa Efendi'nin Yalısı

Mühürdar Emin Efendi'nin Yalısı

Emirgan Camii

Üst tarafında Nakşibendi Tekkesi

Sahilde Gümrük Binası

Yanında Kahveci Mehmed Ağa Yalısı

Sırkatibi Efendi Yahısı

Seyid Hasan Efendi Yalısı

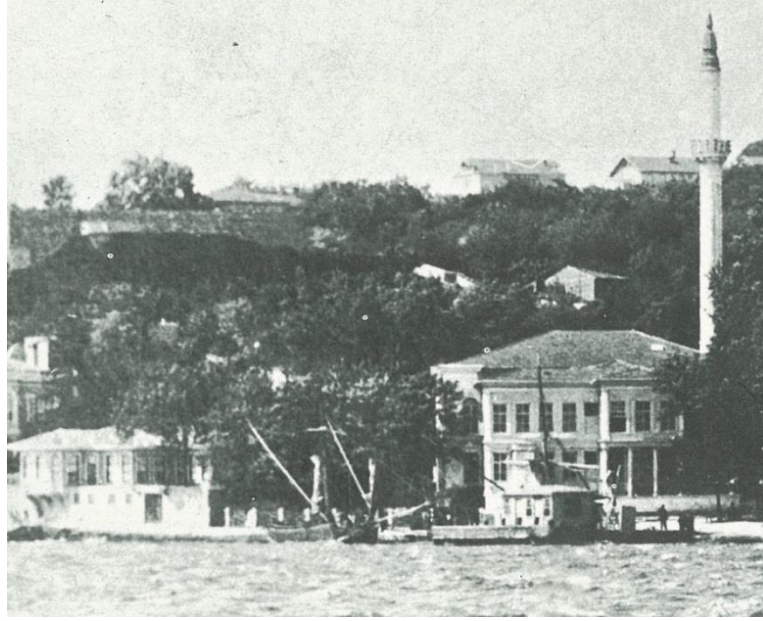
Tokmakburnu'nda Beylikçi Efendi Yalısı

Bununla birlikte Emirgan'ın eski binaları arasında Münir Bey, Seyid Bey, Prens Mehmed Ali Paşa, Hüsam Efendi Yalıları ile Tokmak burnunda Giridli Mustafa Naili Paşa ve Tefrişatçı Kamil Bey yalıları olduğu bilinmektedir (Şehsuvaroğlu, 1950).

Günümüzde mevcut durumda olan Emirgan'da 'Meydan''ı oluşturan elemanlar olan Emirgan İskelesi, Emirgan Cami, Emirgan Cami Muvakkithanesi, Emirgan Çeşmesi, Çınaraltı ile Emirgan sınırları içerisinde kalan önemli bulunan mimari yapılar aşağıda detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Emirgan İskelesi

Emirgan'a ilk iskele 1851 yılında yapılmıştır. Şirket-i Hayriye vapurları Boğaziçi'nde çalışmaya başlamasıyla cami önündeki arsaya ahşap bir iskele inşa edilmiştir (Şekil 3.3). 1900 yılında Şirket-i Hayriye, iskelenin bugün olduğu yeri satın alıp buraya yeni bir iskele yaptırmıştır. Bu iskelenin boyutları 16mx11m olup ahşap malzemedен inşa edilmiştir. Mart 1989 tarihine kadar aynı yerde hizmet veren iskele bu tarihte Boğaziçi sahil yolu düzenlemesi nedeniyle yıkılmıştır. Yıkılan Emirgan İskelesi, Kültür Bakanlığı'na taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli olduğundan, İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na onaylanan restorasyon projesine göre yeniden inşa edilmiştir (Şekil 3.4).

Şekil 3.3 Cami önündeki ahşap iskele binası (Eldem, 1994).

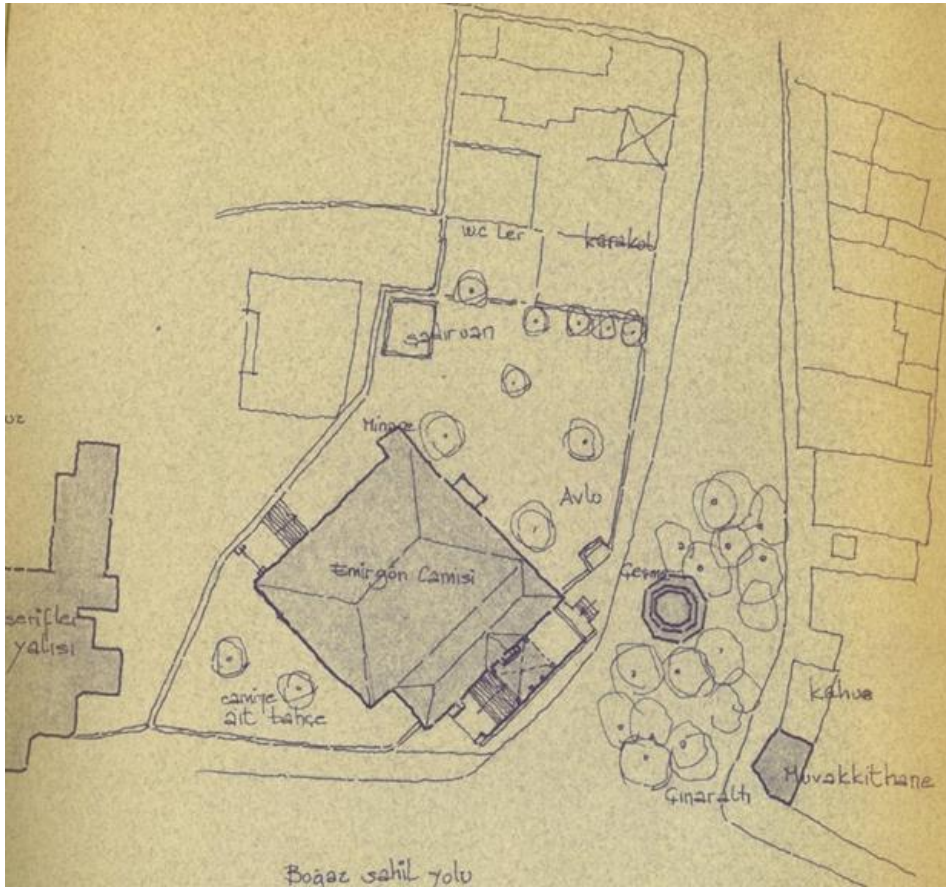
Şekil 3.4 Günümüzde Emirgan iskele yapısı (Url-4, 2013).

Emirgan Cami

Boğaziçi kıyıları boyunca uzanan yapılardan en dikkat çekicileri olan Camiler Boğaz silüetinde önemli yere sahip mimari yapılardır. Oluşumları ve biçimsel gelişimleri açısından her biri kendine has özellikleriyle farklılaşsa da her biri Boğaz'da görsel bütünlüğü tamamlayan uyumun birer parçasıdır (Ek 16 ve Ek 17).

Boğaz köylerinden Emirgan'da bulunan Emirgan Cami, sahil yolu üzerinde Sakıp Sabancı Caddesi üzerinde yer almaktadır. Emirgan meydanını oluşturan ana unsurlardan olan Emirgan Cami, ana kapısı üzerindeki talik hatla yazılmış manzum

kitabeye göre 1781’de, dönemin padişahı I. Abdülhamid tarafından erken yaşta ölen şehzadelerinden Mehmed ve onun annesi Hümâşah Kadın anısına yaptırılmıştır. Cami, bugün mevcut olan bir meydan çeşmesiyle, günümüze ulaşmayan hamam, fırın, değirmen gibi yapılarla birlikte bir külliye şeklinde Emurgüneoğlu Yusuf Paşa’nın yaptırdığı görkemli sahil sarayın yerine inşa edilmiştir (Şekil 3.5). Fakat bugün burada mevcut olan yapı II. Mahmud döneminden (1808-1839) kalmadır. Sol taraftaki avlu kapısı üzerinde bulunan Yesarizade Mustafa İzzet imzalı kitabede, yapının II. Mahmud tarafından 1838’de yeniden inşa edildiği açıkça yazmaktadır (Demirsar, 1994).

Şekil 3.5 Emirgan Cami 1965 yılı vaziyet planı (Şerefhanoglu, 1965).

Yapının mimari üslubu, ayrıntıları, süsleme programı, I. Abdülhamid döneminin barok mimari üslubundan çok II. Mahmud döneminin ampir üslubuna uymaktadır. I. Abdülhamid döneminden ise saygı ifadesi olarak tekrar kullanılan yapım kitabesi dışında bir şeyin kalmadığı görülmektedir (Ergin, 2010). Günümüzde cami yapısı temiz ve bakımlı olarak işlevini sürdürmektedir. Bir avlu içinde yer alan bu cami esas itibariyle, kesme taştan, kare planlı, ahşap çatılı olarak inşa edilmiştir (Şekil3.6).

Dıştan iki katlı bir görünüme sahip olan yapının güney ve batı cephelerinde arazi eğiminden dolayı, depo olarak kullanılan yarım bir bodrum katı mevcuttur. Sözü geçen cepheler ufak farklılıklar dışında birbirlerinin eşi olup, silmelerle enine bölünmüş olan yüzeyleri, sathi payelerle dikey hareketlilik kazanmıştır. Bu payeler arasında yer alan pencerelerden alt kattakiler dikdörtgen, üsttekiler yuvarlak kemerlidir. Kuzeye bakan giriş cephesi ise daha sade bir görünüme sahip olup, burada üst kat pencereleri de dikdörtgen şeklindedir. Mihrap eksenindeki, I. Abdülhamid dönemi kitabesini taşıyan kapı, cepheden hafifçe dışarı taşırılmıştır. Yapının bünyesinden yükselen, alçak kare bir pabuç üzerinde, silindirik gövdeli, tek şerefeli minare, giriş cephesinin sağ köşesindedir. Akantus yaprakları ve gırlanlarla hareketlendirilmiş olan minare, 19. yy minarelerine yakınlığı ile bu dönemde elden geçirildiğini düşündürmektedir (Ergin, 2010).

Şekil 3.6 Emirgan Cami günümüzdeki durumu (Şemsettin, 2010).

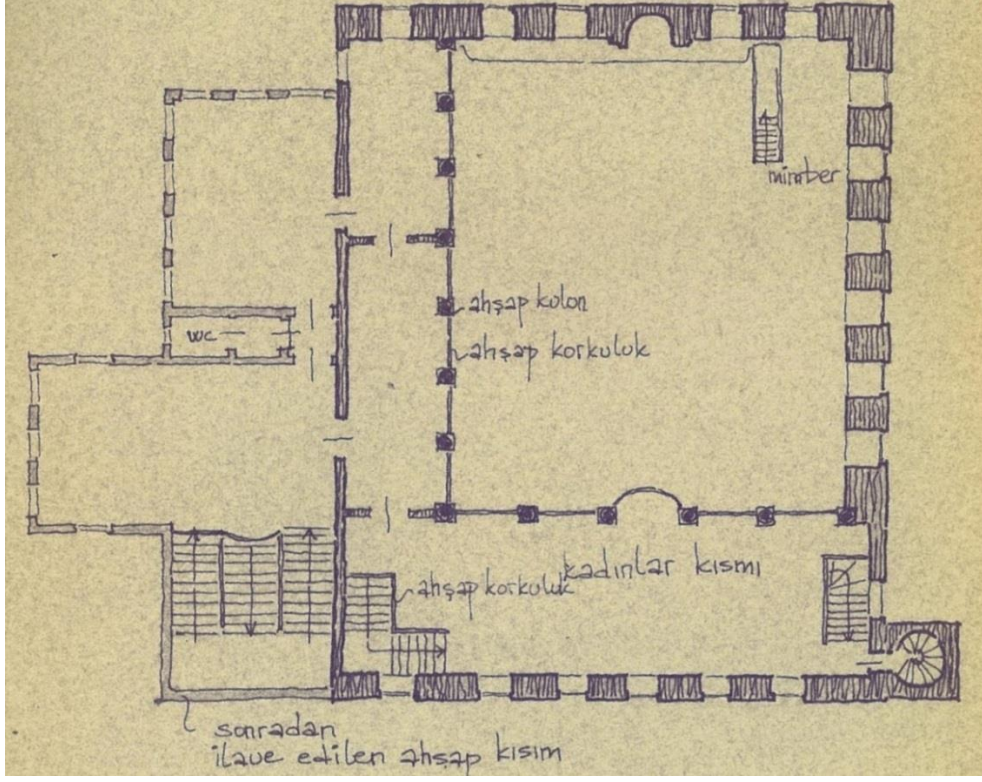
Caminin, Doğu Muvakkithane Sokağı'na bakan doğu cephesine bitişik olarak yapılan ve tüm cepheyi kaplayan ahşap Hünkar Kasrı da iki katlı olup, müstakil bir girişe sahiptir. Güney ve kuzeyden çıkılan merdivenlerle ulaşılan kapının üzerinde, altı sütun tarafından taşınan ve üst katta dışarı doğru çıkma yapan mekan sultanın dinlenme odasıdır. Bu oda dışında her iki katın plan açısından farkı yoktur.

Görünümüyle daha çok dönemin sivil mimarlık örneklerini hatırlatan yapının üst katma çift kollu ahşap bir merdivenle ulaşılmaktadır. Günümüzde sadece çok kalabalık olduğunda ibadet için açılan Hünkar Kasrı, camiye alt ve üst katlardaki kapılarla bağlanmaktadır. Bu bağlantıyı sağlayan galeri ikisi duvara gömülü sekiz sütun tarafından taşınmakta ve güney ucunda bulunan, madeni şebekelerle camiden kısmen soyutlanmış hünkar mahfilini barındırmaktadır. Mahfil kısmı L şeklinde, üst katta doğu ve kuzey kanatlarla devam etmektedir. Son cemaat yerinin üst katı, camiye doğrudan açılan, iki uçtan çift merdivenlerle ulaşılan bir mahfil şeklinde değerlendirilmiştir (Şekil 3.7 ve Şekil 3.8). Harim kapısının üst kısmı, dönem özelliği olarak kavisli bir balkon şeklinde caminin içine uzanmakta, üzerindeki “Ya Hazret-i Bilâl-i Habeşî” levhası bu balkonun müezzin mahfili olarak kullanıldığını göstermektedir (Demirsar, 1994).

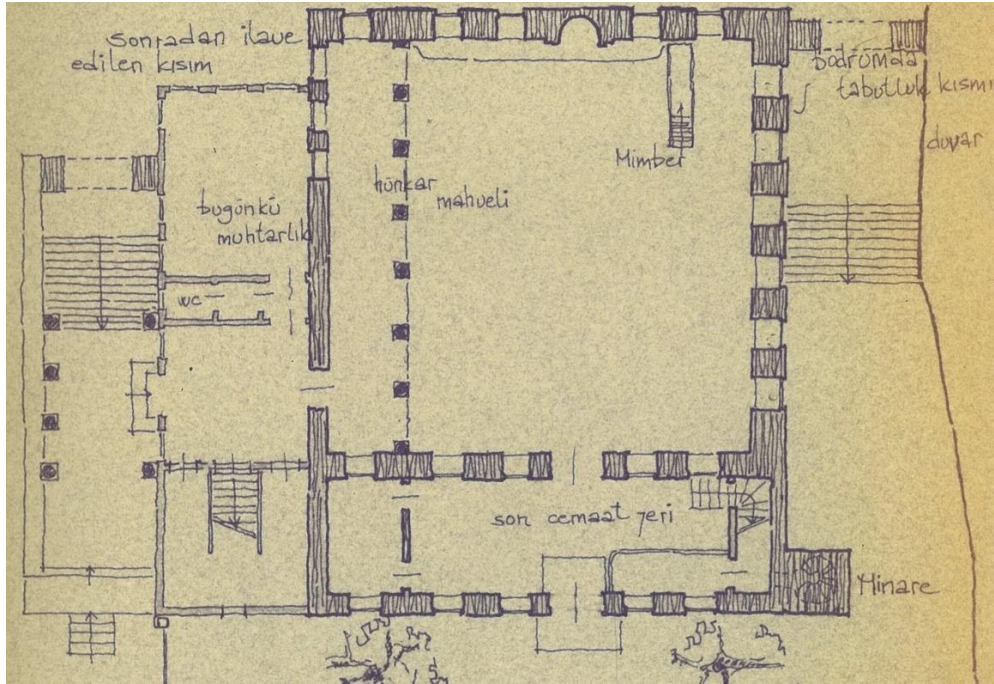
Caminin içinde, doğu ve kuzey kanatlarda kullanılmış olan sütunlar, batı ve güney kanatlarda da, üst kat pencereleri arasında, yüzeysel sütunlar ya da duvara gömülü sütunlar halinde devam etmektedir. Bu sütunların üstleri yeşil porfir ya da dalgalı beyaz mermer tonlarında boyanmış, mahfili taşıyanlarda akantus yapraklı, üst kattakilerde ise kompozit başlıklar kullanılmıştır. Hünkar mahfilinde sütunların arasındaki açıklıklara yerleştirilmiş olan, ampir üslubunun bitkisel bezemeli, yıldız kaplı üç adet madeni şebekesi, II. Mahmud döneminin tipik süsleme öğelerinden olan ve Sultan Mahmud Güneşi olarak adlandırılan ışınal motiflerle taçlandırılmıştır. Yıldız şeklindeki yuvarlak çerçeveli ahşap, ajurlu mahfil korkulukları, kesintisiz olarak batı ve güney cephelerde de, alt ve üst kat pencerelerini ayırarak devam etmektedir. Dıştan kör bir pencere şeklinde herhangi bir çıkması olmayan mihrap, içeride kalem işleriyle zenginleştirilmiştir. Minber ve vaaz kürsüsü ahşap, beyaz boyalı olup, üzerine altın yıldızla bitkisel ve geometrik, kabartma ve ajur tekniğinde bezemeler yapılarak çok hareketli görünüm kazandırılmıştır (Demirsar, 1994).

Caminin düz, ahşap tavanının ortasında, altın yıldızla yapılmış, ampir üslubunun karakteristik öğeleriyle oluşturulmuş bir göbek bulunmaktadır. Yine II. Mahmud dönemine özgü, o dönemde yaygın olarak kullanılan, kesişme noktasında çift taraflı yıldızların bulunduğu baklava taksimatlı madeni şebekeler yapının alt kat pencerelerinde çepeçevre kullanılmıştır. Günümüzde cami avlusunun kuzeyinde, zaman içinde pek çok değişiklik geçirmiş binalar, Emirgan Karakolu, gasilhane, muhtarlık, tuvaletler ve bir şadırvan bulunmaktadır. Üzerindeki sülüs hatlı iki satırlık

manzum kitabeden bu şadırvanın, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa merhumun haremi Mümtaz Kadın Efendi'nin kalfalarından Rengigül Hanım tarafından 1904'te yaptırıldığı öğrenilmektedir (Ergin, 2010).

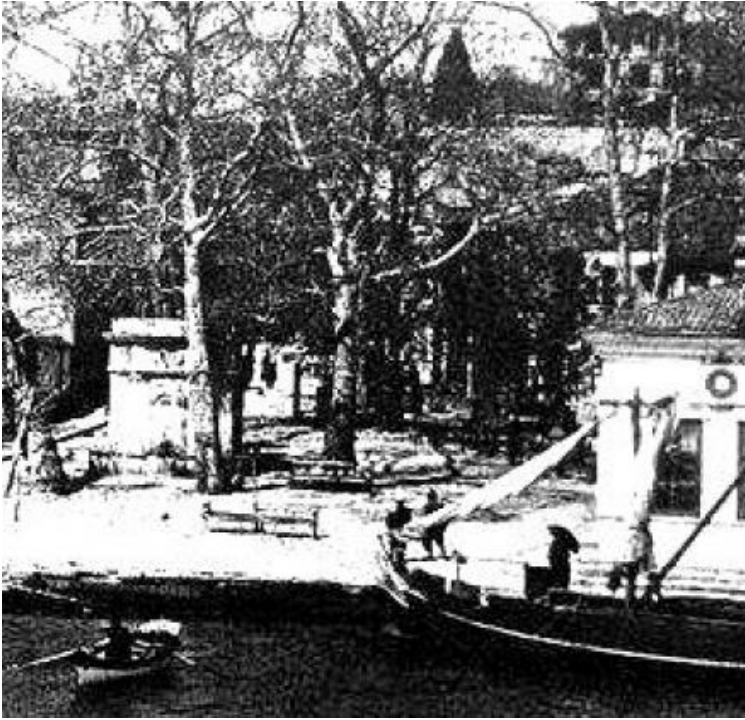
Şekil 3.7 1965 yılına ait Emirgan Cami alt kat planı çizimi (Şerefhanoglu, 1965).

Şekil 3.8 1965 yılına ait Emirgan Cami üst planı çizimi (Şerefhanoglu, 1965).

Emirgan Cami Muvakkithanesi

Camiden altı yıl sonra 1844'te, padişah Abdülmecid tarafından yaptırılan muvakkithane meydanın sağ tarafında bulunmaktadır (Şekil 3.9). Ortasında beyzi madalyon içinde Abdülmecid tuğrası bulunan altı beyitlik kitabenin şairi dönemin meşhur sanatçısı A. Sadık Ziver Paşa, hattatı ise Mehmed Rıfat'tır. Muvakkithanenin bir köşesi pahlanarak dikdörtgen planı yamuk hale getirilmiştir. Bu yamuk plan şeması, 18. yüzyıl ile 19. yüzyılın sonu arasında muvakkithane plan şeması olarak dikdörtgen, kare ve sekizgen planlı tiplerle beraber yaygın şekilde kullanılmıştır.

Şekil 3.9 Sahilyolu geçirilmeden önce sağda kıyıda muvakkithane yapısı (Eldem, 1994).

Günümüzde büfe olarak kullanılan yapının girişi, pahlı yüzün camiye bakan tarafındadır. Camideki ampir üslubunu devam ettiren muvakkithanede kapı ve pencere köşelerinde yine aynı rozetleri görmek mümkündür. Bir diğer ilginç ayrıntı da pahlanmış yüzdeki pencerenin üzerinde bulunan, bugün sadece ampir üsluplu, meşale ve asma dallı çerçevesi kalmış olan saat boşluğudur. Dıştaki bu hareketliliğe karşın muvakkithanenin içinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır (Şekil3.10).

Şekil 3.10 Muvakkithane'nin günümüzdeki durumu.

Emirgan Çeşmesi

Emirgan meydanı elemanlarından olan Emirgan çeşmesi su yapısı Emirgan Camii gibi eşi ve şehzadesi anısına yaptırıldığından “Hümaşah Hatun” ve “Şehzade Mehmet” çeşmeleri olarak da anılmaktadır (Demirsar, 1994).

Şekil 3.11 Osmanlı döneminde Emirgan Çeşmesi ve çevresi (Yazıcıoğlu, 1980).

William Bartlett'in gravüründe (Şekil 3.11) tasvir ettiği şekilde Emirgan Çeşmesi, inşa edildiği dönemden bu zamana kadar diğer meydan çeşmeleri gibi çevresinde birçok etkinlik olan merkezi bir nokta olmuştur. Günümüzde de çeşme, özellikle hafta sonları yoğun bir kalabalığın yer aldığı Çınaraltı çay bahçelerinin ortasında yer almaktadır (Yazıcıoğlu, 1980).

Şekil 3.12 Emirgan Çeşmesi günümüzdeki mevcut durum.

Çeşme, III. Selim döneminden itibaren gittikçe yaygınlaşan bir mimari üslupta inşa edilmiştir. Bu dönemde Lale Devri'yle başlayan anıtsal çeşme mimarisi artık terk edilerek dar ve yüksek çeşmeler yapılmıştır. Yapımı 1783 yılına tarihlenen Emirgan Çeşmesi de, dönemin yeni mimari anlayışının örneklerinden biridir. Sekizgen planlı mermer yapının, dört yüzünde çeşme bulunmaktadır (Ek 18 ve Ek 19). Lale Devri ile başlayan yoğun bezeme anlayışının aksine bu çeşmede sekizgenin yüzeyleri bezemelerle süslenmemiştir. Çeşmenin yüzeyi düz olan kısımlarında sülüs yazıyla yazılmış dört kitabe yer almaktadır. Türk rokokosu ve barok üsluplarında inşa edilmiş olan çeşmenin üzeri tek kubbeli, derin saçaklı kurşun bir çatıyla örtülü haldedir. Sekizgenin köşelerinde dikdörtgen plastırlar yer alırken çeşmelerin yerleştirildiği geniş yüzeylerde de rokoko üslubunda sade bezemeler bulunmaktadır. Alt kısımda bulunan 60cm yüksekliğindeki mermer set çeşmenin görünümünü güçlendirmektedir (Ergin, 2010).

Çeşmenin suyu daha önceki dönemde Taksim bendlerinden gelmektedir. Taksim suyunun Bahçeköy'den yükselen galerisi şehre doğru yol alırken, Şişli-Büyükdere soşası üzerinde Maslak mevkiinden ayrılan Boyacıköy-Emirgan kolu Emirgan'a kadar inmektedir. Emirgan Çeşmesi'ne ulaşana kadar bu çeşmeden başka suyun yolu üzerinde bulunan diğer çeşmeleri de beslemektedir. Günümüzde ise çeşmenin Taksim suyu kesilmiş, çeşmeye Kanlıkavak memba suyu ulaşmaktadır (Ergin, 2010). Çeşmenin 1996 yılında Sarıyer Belediyesi tarafından onarımı yapılmıştır, bu esnada çeşmenin taban çevresi mermerleri elden geçirilmiştir (Ergin, 2010).

Emirgan Korusu

Emirgan Korusu Emirgan'ın kuzeybatısındaki yamaçlar ve sırt üzerinde yer almaktadır. Yüksek duvarlarla çevrili olan koruluğun yüzölçümü 472.000 m²'dir. Korunun sınırlarını oluşturan caddeler Boyacıköy Emirgan Caddesi, İstinye Bayırı Caddesi ve Şişli Büyükdere Caddesi'dir. Emirgan Korusu, Sarıyer İlçesi, Emirgan Mahallesi, 45 pafta, 158 ada, 2, 3 ve 4 numaralı parselleri kaplamaktadır. Koru, Boğaziçi öngörünüm bölgesinde kalmaktadır ve bu alanda herhangi bir yapılaşmaya izin verilmemektedir. Meriyetteki imar planlarında park olarak işlenmiş halde bulunmaktadır (Url-1, 2013).

19. yüzyılın ikinci yarısında dönemin Padişahı Abdülaziz, Emirgüne Köyü'nün gerisindeki büyük arazi parçası ile ağaçlık alanı Mısır Hıdivi İsmail Paşa'ya vermiştir. İsmail Paşa, kıyıdaaki büyük ahşap sarayın dışında sarayın arka bahçesi konumundaki ağaçlık alana üç köşk yaptırmış bunların yakın çevresini de park haline getirmiş ve düzenlemiştir (Ek 28). Koru, İsmail Paşa'nın ölümünden sonra varislerinden Satvet Lütfi Tozan'ın mülkiyetine geçmiş, bir müddet sonra da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce satın alınmıştır. 16. yüzyıldan itibaren bir kısmı mesire yeri olarak halka açık korunun (Şekil 3.13), tamamının halka açılması 1943'te belediye mülkiyetine geçmesiyle gerçekleşmiştir (Şekil 3.14) (Yaltırık ve diğ. 1997).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'ne bağlı bir şeflikle idare edilen koru, günümüzde gezinti ve oturma fonksiyonları ile beraber piknik fonksiyonu ağırlıklı bir park görünümündedir. Korunun temel elemanlarından olan köşkler; Sarı Köşk, Pembe Köşk ve Beyaz Köşk'tür. Pembe Köşk çeşitli davet ve toplantı organizasyonlarına, Sarı Köşk ise yeme-içme fonksiyonuna ayrılmıştır. Beyaz Köşk ise protokol kullanımına ve halka hizmet vermektedir (Url-5, 2013). Sahil şeridinden başlayarak yamaçlar boyunca yükselen koru Boğaziçi'ne hakim bir konumdadır. Oluşturduğu yoğun yeşil doku ile İstanbul silueti içerisinde önemli bir yapı arz etmektedir (Şekil 3.13 ve Şekil3.14).

Oldukça yoğun bitki örtüsüne ve türüne sahip olan koruda baskın karakter su motifidir. Koru göletlerle, kaskatlı havuzlarla, grottolarla fiskiyelerle donatılmıştır. Korunun bazı yerlerinde formel yapıdaki havuzlar birbirlerine informal su yolları ile bağlanmaktadır (Şekil 3.15).

Şekil 3.13 1870’li yıllara ait fotoğrafta Emirgan Korusu (Eldem, 1964).

Şekil 3.14 2000’li yıllara ait fotoğrafta Emirgan Korusu (Buğdaycıoğlu, 2004).

Şekil 3.15 Emirgan Korusu Günümüz Görüntüsü (Url-5, 2013).

Köşklerin çevresinde yapısal düzenlemelerin belirleyici olduğu, tür çeşitliliği açısından daha zengin ve daha bakımlı alanlar göze çarpmaktadır. Binaların ve göletlerin yakın çevresi ile koruya dikilen ağaç ve çalı türlerinin sayısı 120’den fazladır ve neredeyse bir arboretum kadar zengindir. Korunun yapıya rastlanmayan diğer kısımları ise bitkisel elemanların ağırlıklı olduğu daha doğal bir düzenlemeyle oluşturulmuştur. Koru içindeki parkların düzenlenmesinde, yapıcısının etkisi ve döneminin modası Avrupa stili baskındır. Romantik İngiliz bahçe anlayışının kuru

genelinde hakim olduğu gör÷lmektedir. Dört taraftan taş duvarlarla sınırlanan Kuru, bütün yönlerde asfalt yollar ile çevrilidir (Yaltırık ve diğ., 1997).

Koru içerisinde bulunan bitki türlerinin çeşitliliğiyle önem arz etmektedir. Aynı zamanda Emirgan Korusu İstanbul'da nadir gör÷len türlere de ev sahipliği yapmasıyla önemlidir. Koruda köşkların yakın çevresinde daha çok gör÷şü engellemeyecek daha kısa ve seyrek türler kullanılmıştır. Bitki örtüsünün seyrek olduğu bölgeler ise piknik alanlarına dönüştür÷lmüştür (Yaltırık ve diğ., 1997).

Koru içerisinde yer alan ve yapılan müdahaleler sonucunda günümüze ulaşabilmiş olan Sarı Köşk, Beyaz Köşk ve Pembe Köşk hakkında elde edilen bilgiler aşağıda sırasıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

Sarı Köşk

Koru içindeki köşklere olan Sarı Köşk; Av köşkü, piknik yeri, dinlenme evi ve konuk ağırlama mekanı olarak uzun süre sahipleri tarafından kullanılmıştır. Sarkis Balyan'ın mimarı olduğu yapı 1954'de geçirdiği yangından sonra, o tarihte betonarme olarak yeniden yapılmış ve dış yüzü tekrar ahşapla kaplanmıştır (Şekil 3.16). 1979'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nca restore edilerek bir katı ve bahçesi kafe olarak açılmıştır. 1996-1997 yıllarında ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından tadilatı yapılarak halkın hizmetine açılmıştır. Günümüzde İstanbul Büyükşehir Belediyesi iştirak şirketlerinden olan Beltur A.Ş. tarafından işletilmektedir (Url-5, 2013).

Sarı Köşk şale üslubunun bir örneğidir. Bir kuş evi görünümündedir. Kuş evleri görünümü Türk kültüründe var olan kuş sevgisinin işlevsel ve sanatsal anlatım biçiminin bir yansımasıdır. Türk evinin geleneksel yaşama düzeni kültürünün getirmiş olduğu sofa etrafında gelişen plan şeması tipik bir hale dönüşmüştür. Sarı Köşk'te de bu plan şeması uygulanmıştır. Sarı Köşk'ün planı incelendiğinde alt katta sofa, dört oda ve mutfak, üst katında üç oda ve bir salon ile bodrum katından oluştuğu gör÷lmektedir (Url-5, 2013).

17. ile 18. yüzyıllarda Osmanlı dönemi ağaç işçiliği geliştirilerek mimarı yapılara daha sıcak bir atmosfer sağlanmıştır. Ahşap malzeme olarak kullanılan ceviz, elma, çınar, ıhlamur, abanoz, gül ve meşe ağaçları kullanılmıştır. Natüralist çiçek motiflerinin ağırlık kazanmıştır üçgen, yıldız, zikzak, baklava ve çokgen türü geometrik kompozisyonlar kullanılmaya başlanmıştır. Ahşap malzeme dışında Sedef,

fildişi, бага, altın, gümüş gibi yardımcı başka malzemelerden de yararlanıldığı bir üslup gelişmiştir. Bu yüzyılda çiçek bezemesi sıklıkla ağaç işlerinde kullanılmıştır. İç mekanda yüksek tavanlar zengin kalem işleriyle bezenir olmuştur. Narçiçeği, gül, karanfil, yasemin ve lale gibi motifler duvarlarda kullanılmış, tavanlar altın varaklarla kaplanmıştır. Bu dönemin bir örneği niteliğinde olan Sarı Köşk'te de süsleme sanatının en ince özelliklerine rastlanmaktadır (Url-4, 2013).

Şekil 3.16 Önceki yıllarda Sarı Köşk (Url-6, 2013).

Yapının iç mekan süslemeleri kadar dış cephede süslemeleri de dikkat çekici niteliktedir. İç tavanda, çiçek motifleri, yağlı boya figürlerle süslenen yapının, dış cephesi ise oyma el sanatının tipik örneğidir. Köşkün tadilatlar sırasında düz beyaz rengi değiştirilerek beyaz ve sarı renklere boyanmasıyla Sarı Köşk olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Dış mekanda alt katın ön kısmında Boğaz'a bakan setler halinde teraslar oluşturulmuştur. Terası destekleyen istinat duvarı sarı Kandıra taşından örülmüş olup havuz etrafındaki istinat duvarları ise Gebze taşı kaplatılmıştır (Url-5, 2013). Sarı Köşk çevresinin düzenlenmesinde İngiliz Bahçe stili hakimiyeti vardır. Bahçenin baskın karakteristik özelliği su motifidir. Beyaz köşk bahçesinden başlayarak doğal bir eğim çizerek gelen su ögesi Sarı Köşk bahçesinde yer alan grottolardan dökülerek informel biçimli göle ulaşmaktadır. Bahçede otsu bitkilerle kaplı ada ve fiskiyelerle göl etrafı hareketlendirilmiştir. Mevsimlik çiçek tarhları kullanarak hareketlenen bahçe oturma ve seyir mekanlarıyla birlikte düzenlenmiştir (Şekil3.17) (Eyüpreisoğlu, 2007).

Şekil 3.17 Günümüzde Sarı Köşk (Url-5, 2013).

Pembe Köşk

Emirgan Korusu'nda İsmail Paşa tarafından yaptırılan üç köşkten biri de Pembe Köşk'tür. İki katlı Osmanlı evi tipolojinde planlanan Köşk, ahşap kaplamalı dış cepheye sahiptir ve kendisine ismini veren sardunya pembesi rengindedir. Köşke giriş üç farklı kapıdan yapılmaktadır. Girişlerin her biri farklı bir amaç için planlanmıştır. Amacına uygun olarak protokol kapısı, ana giriş kapısı ve personel kapısı bulunmaktadır. Ön girişte, büyük geniş bir salon ve salona açılan iki oda vardır. Protokol kapısından giriş yapıldığında ise gizli bir odaya ulaşılmaktadır. Odalar dışında ilk katta servis veren tuvalet, banyo ve mutfak bölümleri vardır. İkinci kata geçiş girişteki salondan geniş bir merdivenle sağlanmaktadır. Üst katta büyük bir salondan iki farklı odaya açılan kapılar bulunmaktadır. Salondan bağlanılan koridordan ise üst katta bulunan diğer beş odaya geçilmektedir (Url-5, 2013).

Emirgan Korusu'nda bulunan Pembe Köşk, bir dönem koruda çalışanların barınma ihtiyacını karşılamakta kullanılmıştır. Yıpranan yapı için tadilat ve değişim gerekliliği ortaya çıkmıştır (Gülersoy, 1970). Ahşap bina için dönemin Belediye Başkanı A. İsvan'ın eşinin öncülüğüyle Belediye Hanımlar Komitesi yapı onarımı için yardım toplamıştır. Belediye tarafından Mimar Turgut Cansever'in görevlendirilerek Köşk için çalışma başlatılmıştır. Yapı sökülüş ve yeniden örülmüştür fakat yardımların yetersiz kalmasıyla onarım yarıda kalarak

tamamlanamamıştır. Köşkün onarımı 1982 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir. Köşk'ün bahçesi ve alt katı bir kahvehane olarak kullanılmış, üst katın arka odası ise "Boğaziçi Kitaplığı ve Arşivi" olarak donatılmıştır (T.T.O.K., 1983).

Pembe Köşk, 1995 yılında Büyükşehir Belediyesi' ne devrinin ardından tümüyle tekrar elden geçirilmiştir (Şekil 3.18). Köşkün içindeki çeşme ile bahçesindeki çeşme mermerlerindeki ince el işi sanatı raspalanarak temizlenmiştir ve eski buldukları yerlerine yerleştirilmiştir. Dış ve iç cephe boyaları raspa edilerek yenilenmiştir ve boyanmıştır. Döşemeler yenilenip cilalanmış kapı ve pencere doğramalarının tadilatları tamamlanarak boyatılmıştır. Elektrik, kalorifer ve mutfak tesisatları değiştirilmiş, bahçe düzenlemeleri yapılmıştır. İç mekan dekorasyonunda sedirler ve önlerinde siniler kullanılmış, köşk Batılaşma dönemi öncesi Türk evi üslubunda döşenmiştir (Url-5, 2013).

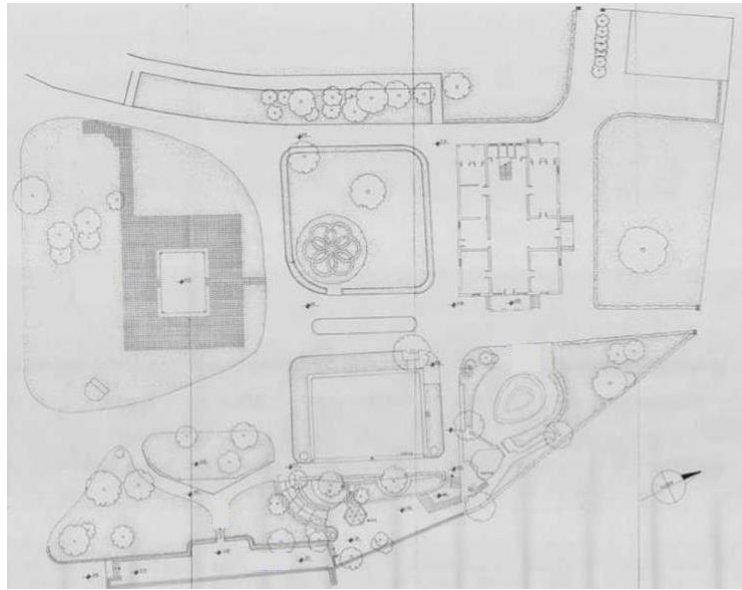

Şekil 3.18 Günümüzde Pembe Köşk.

1878 Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa döneminde zamanın paşalarına seyir mekanı olarak hizmet vermiş olan yapı, günümüzde İstanbul Belediyesi tarafından işletilen halka açık bir mekan haline gelmiştir. Restoran ve kafeterya olarak hizmet veren yapı, özel toplantı ve davet organizasyonlarına da ev sahipliği yapmaktadır. (Gülersoy, 1985) (Url-5, 2013).

Beyaz Köşk

Koru içindeki sağlam bırakılmış üç köşkten biri olan Beyaz Köşk, neoklasik stilde yapılmıştır. Bugünkü yapı eski Beyaz Köşk'ün ancak üçte biri büyüklüğündedir. İsmail Paşa'nın ölümünden sonraki süreçte bir süre mızıka dairesi olarak kullanılmıştır (Gülersoy,1970). Köşk'ün üst katı, zaman içerisinde güreşçi kampı ile lale soğanları deposu, alt katı ise kömür deposu olarak kullanılmıştır. Yapı yığma kesme taş sistemde inşa edilmiştir. Giriş holünün üzeri balkon olup korint üsluplu sütunlarla çevrelenmiştir (Url-4, 2013). Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu 1982 yılı sonundan, 1983 yılına kadar olan zaman zarfında Beyaz Köşk'te bir dizi onarım yapmıştır. Onarım çalışmaları ile binanın yan tarafındaki sağır duvarında zamanla örülerek kapatılan pencereler açılıp, düz olan cephenin monotonluğunu gideren mermer sütunlu ikinci bir giriş yapılmıştır. Arka cepheye bakan anıtsal merdivenin üstündeki duvarın zamanla örülmüş kısımları söktürülerek tekrar geniş pencereleri açtırılmış ve alt katta kuzeye bakan yan cephedeki eski kapı yerine konmuştur. Beyaz Köşk'ün yanındaki büyük havuz ve çevresi tümüyle beyaz mermerlerle kaplanarak, su kenarında konser aralarında kullanılacak bir ikram ve dinlenme mekanı sağlanmışsa da orijinalliği bozulmuştur. Yazları yapı önündeki yeni teras açık hava konser alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır (T.T.O.K., 1983). 1995 yılında devredildikten sonra, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından tekrar kapsamlı bir restorasyondan geçmiştir (Şekil 3.19) (Url-5, 2013).

Şekil 3.19 Beyaz Köşk'ün Restorasyon Projesinin Vaziyet Planı 1995
(Buğdaycıoğlu, 2004).

Beyaz köşk ve çevresi, diğer köşklere göre daha formel yapıdadır. Bahçede dikdörtgen formulu bir havuz bulunmaktadır (Şekil 3.20). Beyaz Köşk bahçesinden itibaren başlayan informel su motifi eğimle beraber şekillenerek Sarı Köşk bahçesinde yer alan büyük gölete ulaşmaktadır (Eyüpreisoğlu, 2007).

Şekil 3.20 Beyaz Köşk ve Önündeki Süs Havuzu (Url-5, 2013).

Mirgün Köşkü

Emirgan'da bulunan Mirgün Köşkü 150 yıllık bir geçmişe sahiptir. Tanzimat döneminin en önemli eserlerinden biri olan köşkün ilk sahibinin Hıdiv İsmail Paşa'nın torunu Mehmet Tahir Paşa olduğu bilinmektedir. 1900'lü yıllarda yaşayan ressam Ahmet Mirgün köşke bugünkü adını vermiştir. Kendisi 1985 yılında sahibi olduğu köşkü İstanbul Üniversitesi'ne bağışlamıştır. Üniversiteye ait olan yapı uzun yıllar işlevsiz durumda kalarak yıpranmıştır (Şekil 3.21). İstanbul Üniversitesi rektörlük görevine getirilen Yunus Söylet'in gayretiyle İl Özel İdaresi tarafından kötü durumdaki köşkün onarımı sağlanmıştır. 2010 yılında başlanan restorasyon çalışmaları 2012 yılında tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen restorasyonda köşkün özgün mimarisi korunarak zarar görmüş parçalar aslına uygun olarak onarılmış, çürümüş kısımlar değiştirilmiştir. Yenilemesi tamamlanan Mirgün Köşkü Ocak 2013'te İstanbul Üniversitesi Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak faaliyet vermek üzere hizmete açılmıştır (Şekil 3.22). Köşk ayrıca ülkemizin en eski müzik topluluğu olan Türk Musikisi İcra Heyeti'nin çalışmalarına da ev sahipliği yapmaktadır (Url-7, 2013).

Tebdil Eskisi Sokak üzerinden girilen her katı yaklaşık 120 metrekare olan köşk bodrum, zemin üzeri bir normal kat ve çatı kat olmak üzere dört kattan oluşmaktadır. 1500 metrekare arsa üzerinde inşa edilmiş bahçeli köşk ahşap karkas bir yapıdır. Ahşap kanatlı ve cam giriş kapısına beş basamakla ulaşılan köşkün kapı boşluğu basık kemerlidir. Dört konsolun desteklediği orta ekseninde bulunan cumbanın üzerinde cihannüma yer alır. Dış cephede giyotin pencerelerde ahşap kepenkler mevcuttur. Cephe bodrum katta sıvalı, zemin ve diğer katlar ahşap kaplamadır. Geniş saçaklar furuşlarla desteklenmiştir, çatı kiremit örtülüdür (Url-4, 2013).

Şekil 3.21 Köşkün restorasyondan önceki durumu (Url-7, 2013).

Şekil 3.22 Köşkün Restorasyondan sonraki durumu (Url-7, 2013).

2010 yılında hizmete açılan köşk ile ilgili Seracem adı verilecek bir belgesel çekimi devam etmektedir. Belgeselde köşkün mimari özellikleri yapıldığı dönem itibariyle yaşamsal geçmişi, bölgedeki etkileşimler ve restorasyon süreci aktarılacaktır (Url-7, 2013).

Atlı Köşk

Günümüzde müze vasfı taşıyan Atlı Köşk, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi olarak hizmet vermektedir. Boyacıköy-Emirgan Caddesi üzerinden bahçeye girilerek giriş kapısına ulaşılan köşk bodrumlu, zemin üzeri bir normal katlı yenilenmiş yığma taş bir yapıdır. Köşk, 1927 yılında Mısır Hidiv ailesinden Prens Mehmed Ali Hasan tarafından İtalyan mimar Edouard De Nari'ye yaptırılmış ve Hıdiv ailesinin değişik mensupları tarafından uzun yıllar yazlık konut olarak kullanılmış, kısa bir süre de Karadağ Sefareti olarak hizmet vermiştir.(Şekil 3.23) (Url-8, 2013)

Şekil 3.23 Atlı köşkün önceki yıllardaki durumu (Url-8, 2013).

1950 yılında Adanalı sanayici Hacı Ömer Sabancı tarafından Hidiv ailesine mensup Prenses İffet'ten alınan köşk, aynı yıl satın alınarak önüne yerleştirilen Fransız heykeltıraş Louis Dumas'ın 1864 yapımı at heykelinden ötürü "Atlı Köşk" olarak anılmaya başlanmıştır. Atlı Köşk'ün arazisi içindeki ikinci at heykeli ise, 1204 yılında 4. Haçlı Seferi sırasında Haçlı kuvvetlerince yağmalanan İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndan alınarak, Venedik San Marco kilisesi önüne yerleştirilen

dört attan birisinin dökümüdür. 1966 yılında Hacı Ömer Sabancı'nın vefatından sonra aile büyüğü olan Sakıp Sabancı tarafından sürekli konut olarak kullanılmaya başlanan Atlı Köşk, uzun yıllar Sakıp Sabancı'nın zengin hat ve resim koleksiyonunu barındırmış, 1998 yılında da içindeki koleksiyon ve eşyalar ile müzeye dönüştürülmek üzere Sabancı Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Modern bir galerinin eklenmesiyle 2002 yılında ziyarete açılan Müze'nin sergileme alanları 2007 yılındaki düzenleme ile genişletilerek, teknik düzeyde uluslararası standartlara kavuşmuştur (Şekil 3.24) (Url-8, 2013).

Şekil 3.24 Günümüzde müze olarak kullanılan Atlı köşk (Url-8, 2013).

Yalılar

Osmanlı döneminde köşklerin dışında Boğaziçi kıyı yerleşmelerinin en önemli birimleri olan yalılar mimari yapılanmada önemli yer tutmaktadır. İstanbul Boğazi'nda yer alan yalılar, büyük boyutlu, geçici olarak ikamet edilen ve ahşap olan bir sayfiye konutu olarak inşa edilmiş, imparatorluğun son dönemlerine kadar da bu niteliğini büyük ölçüde korumuştur. Yaz için tasarlanan ve ısınma sorunu düşünülmeyen bu yapılar genellikle harem ve selamlık denilen iki ayrı konutun yan yana getirilmesi ile oluşur (Yazıcıoğlu, 1980) (Erdenen, 2006).

Sahibinin devlet içerisindeki statüsü yükseldikçe yalılar saraylaşmıştır. Mimari planlan incelendiğinde, aynı girişli harem ve selamlık bölümleri ile birlikte, avlu ya da bahçelerde de mutfaklarının yer aldığı anlaşılmaktadır. Köşk ve yalılarda yazlık kullanım özelliğine bağlı olarak orta sofaların daha çok kullanıldığı bilinmektedir. Sofalar hemen hemen tüm plan tiplerinde bahçe ya da denize bakmaktadır. Ayrıca yalı ve köşkle bahçeye ve denize açılan büyük odalar yer almaktadır. Yalı ve

köşkerlerin sadece yaz için düşünölmüş olmaları İstanbul'a özgü bir mevsimlik göç olayına neden olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında yalılarda boyutlar giderek büyümüş, simetri önemli bir tasarım ilkesi olarak kullanılmış, orta sofalar tasarımın özenle vurgulandığı öğeler haline gelmiştir. İç süslemeler ise 18. yüzyılın birinci yarısından sonra değişerek tamamı ile bir batılı süsleme geleneğine dönüşmüştür. Özellikle II. Abdülhamid döneminde peyzaj konulu panolar, tavan ve duvarları süslemek için daha sık kullanılmaya başlamıştır. Uygulanan bu mimari ortam Osmanlı toplumunun egemen üst tabakaları ve sarayın köklü olarak Batılılaşma isteklerinin en belirgin örneği olmuştur (Yazıcıoğlu, 1980) (Erdenen, 2006).

Boğaziçi'nin mimari dokusunu oluşturan ana öğelerden yalıların en önemli özelliği suyla kurulan yakın ilişkidir. Geleneksel Türk evi ve konaklarının farklılaşmış bir mimari türü olan yalının kimliğini oluşturan kendine has bir takım özellikler bulunmaktadır. Boğaziçi yalıları 15. ile 20. yüzyıl arasındaki tarihi süreçte yapıldıklarından zaman içerisinde farklılaşmalar görülse de büyük oranda bir mimari üslup birliği görölmektedir (Ek 20) (Eldem, 1984).

Yalı kültürünü tam anlamıyla yansıtan bir yalı sisteminin bütünü; yalı yapısı, yalının arkasında koru, hamam, mutfak, mehtabiye köşkü, limonluk, müstemilat ve kayıkthane birimleri oluşturmaktadır. Bu birimler yalı bahçesinde amaçları doğrultusunda olması gereken yerlerde bulunmaktadır. Deniz hamamı, kayıkthane ve mehtabiye köşkü ana yalı ile aynı hizada hatta bazen daha önde deniz kenarında bulunur; mutfak, hamam, çamaşırılık gibi birimler daha çok yalının gerisindeki arka bahçede yer almaktadır (Erdenen, 2006).

Yalıların ana kullanım birimi olan yapılarda, köşk ve konak hayatının devamı olması nedeniyle birçok ortak öğe barındırır. Kullanım alanlarının harem ve selamlık şeklinde ayrılması da buna bir örnek teşkil etmektedir. Bu iki bölümün birbiriyle olan fiziki durumlarında farklılıklar olabilmektedir. Ayrıca yalıların bazılarında harem ve selamlık kısımları ayrı iki yapı şeklinde var olurken bazı yalılarda ise aynı yapı birimi içerisinde yer almaktadır (Yazıcıoğlu, 1980).

Yalıların mimari yapılanmasından yalı yaşantısı içinde kalabalık bir hizmetli grubunun gerekliliği rahatça anlaşılmaktadır. Yalılarda hizmeti yapan yardımcılar bazen zemin katta bulunan odalarda veya ek binalarda barınmaktadır. Müstemilat denilen bu binalar hizmetçi odası, mutfak, ahır gibi ikinci derecede önemli yapıların bulunduğu yapı topluluğu arsanın durumuna göre bazen Boğaz kıyısında ama yalıya

oranla oldukça küçük boyutta veya yalının arkasında bulunan bahçede yer almaktadır (Yazıcıoğlu, 1980).

Yalı kurgusu içinde yerini alan bir diğer hizmet birimi ise hamamdır. Bu birim yalı sisteminde yalıdan ayrı olarak bahçede veya içeriden bağlantının olduğu yalının bir uzantısı olarak şekillenmektedir. Yalılarda hamamlar, geleneksel Türk hamamı işleyiş şemasına uygun olarak planlanmıştır (Erdenen, 2006).

Osmanlı dönemi yalı yaşantısının bir gereği olarak limonluk birimi bulunmaktadır. Limonluk, sıcak iklim bitkilerinin kışın soğuktan zarar görmesini önlemek amacıyla içinde korunduğu veya yetiştirildiği kapalı ve camlı yer, bir tür seradır. Yazlık olarak kullanılan yalıda, sera görevi gören limonluklar amacı kış mevsiminde bitkilerin korunmasını sağlamaktır (Erdenen, 2006).

Yalı kompleksi içerisinde korunun tepe noktasına veya boğaz kıyısında bulunan ek birimin adı Mehtabiye Köşkü'dür. Osmanlı'da mehtaba dolayısıyla duygulara verilen önemin bir göstergesi olan bu yalı birimine günümüzde parçalanmış ve yok edilmiş değerli yalı bahçesi arsaları nedeniyle rastlamak çok güç hale gelmiştir (Erdenen, 2006).

Boğaz kenarında yer alan yalılarda ulaşımın genellikle deniz aracılığıyla yapılması nedeniyle ulaşım aracı olarak kayıklar kullanılmıştır. Kayıklar için barınak ihtiyacının olması, yalılarda geleneksel Türk evi plan tipine ek olarak kayıkhaneye denilen birimin eklenmesine neden olmuştur. Osmanlı döneminde ulaşımı sağlayan ve mehtap sefalarına çıkma aracı olarak da kullanılan kayıkların çekildiği kayıkhaneler, üstü açık ve kapalı olmak üzere iki tipte yapılmıştır. Kayıkhaneler bir vakıfa veya iskeleye ait olabildiği gibi birçok yalının kendine ait kayıkhanesi de yalı kompleksi içerisinde yer almaktadır (Yazıcıoğlu, 1980).

Şerifler Yalısı

Emirgan Bölgesi sahilinde bulunan Şerifler Yalısı, Boğaziçi'nde 18. yüzyılda gelişen sivil mimarlığın temsilcilerinden biri olarak varlığını kısmen de olsa sürdürmeye devam eden yalılardan biridir. 1782 yılında yapıldığı tahmin edilen yapıdan bugüne yalnızca selamlık divanhanesi kalmıştır.

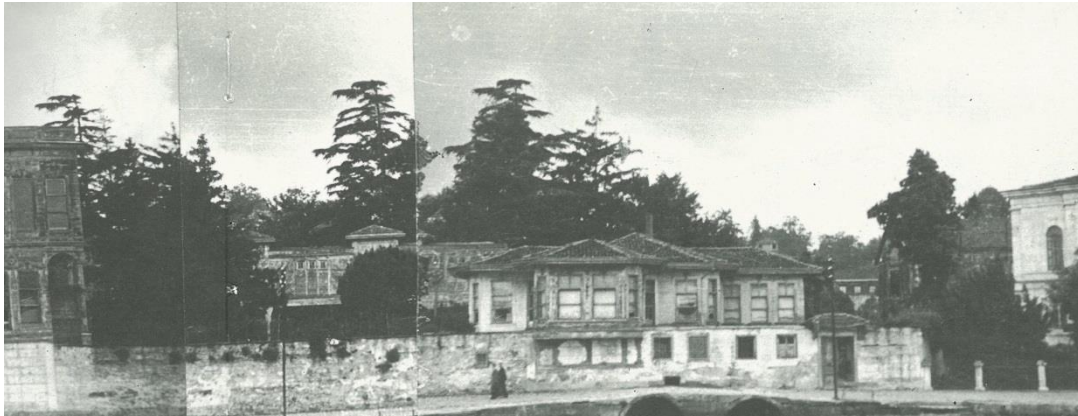
Yalı Osmanlı Barok dönemi özelliklerini taşıyan ahşap bağdadi bir yapıdır. Kaynaklarda yapının mimarının A. İgnace Melling olduğu bilgisine rastlanmaktadır (Kuban, 1954) (Erdenen, 2006).

Yapımından itibaren el değiştirmeler sonucu farklı m¼dahalelere maruz kalan yapı bir m¼ddet bakımsız kalmıştır (şekil3.25 ve 3.26). 1970’li yıllarda zamanının m¼lk sahibi tarafından K¼lt¼r Bakanlığı’na devredilen yapı titiz ve kapsamlı bir restorasyon s¼recinden sonra bug¼nk¼ halini almıştır (Url-9, 2013).

şekil 3.25 şerifler Yalısı 1972 ¼ncesi durum (Url-6, 2013).

Bostancıbaşı Defterleri’nden yalının Hazine-i H¼mayun Başyazıcısı Fevzi Beyzade Mehmet Bey’e ait olduğu anlaşılmaktadır. Yapının 1782 ile 1785 yılları dolaylarında inşa edildiği d¼ř¼n¼lmektedir. 1850-1860 senelerinde tamamen değiştirdiği veya yeniden inşa edildiği d¼ř¼n¼len bina, 19. y¼zyılda bir d¼nem Osmanlı Meclisi’nde Hicaz temsilcisi olan Mekke şerifi Abdullah Paşa tarafından satın alınmasıyla “şerifler Yalısı” olarak tanınmıştır (Artan, 1994).

şekil 3.26 şerifler Yalısı Selamlık kısmı. (Eldem, 1969).

Abdullah Paşa'nın ölümünün ardından varislerinden alınan yalı Sait Çiftçi mülkiyetine geçmiştir. Daha sonra yalı, 1971 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na Sait Çiftçi'den satın alınmıştır. 1972 tarihinde restorasyondan geçirilen yapının bandegan binası elden geçirilmiştir (Ek 29) (Erdenen, 2006). Yalıdaki onarım çalışmaları 1980'lere kadar devam etmiştir. Türk İslam Eserleri ile Divan Edebiyatı Müzesi'nden temin edilen eşyalar ile donatılarak müze halini almıştır. 2001 yılında ise yalıdaki eserler güvenlik gerekçesiyle Topkapı Sarayı ve Türk-İslam Eserleri Müzesi'ne taşınmıştır. Üç padişah kıyafeti, sedef işlemeli kavuklar, halı ve kilimler ile tarihi cam ve porselenler koruma altına alınmıştır. 2003 yılında soyulan yalıdan çeşmeleri, ayaklı yalağı ve çeşme aynası gibi değerli demirbaş eşyaları yerlerinde sökülme suretiyle çalınmıştır. 2006 yılı itibariyle Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle Tarihi Kentler Birliği ile ÇEKÜL Vakfı ortak kullanımına hizmet etmektedir (Şekil 3.27) (Keskin, 2012) (Url-9, 2013).

Şekil 3.27 Şerifler Yalısı günümüzdeki durum.

Şerifler Yalısı, yıllar içerisinde geçirdiği değişimler öncesinde bir yalı kompleksi olarak tasarlanmıştır. Haremlik ve selamlık binaları, bu bölümler arasında geçişi sağlayan direkler üzerinde bağlantı galerisi, günümüze ulaşamayan hamam yapısı, yardımcılar ve ek hizmetler için Bendegan binası, kayıkhanesi ve bahçesiyle bir bütün halindedir (Şekil 3.28)

Şerifler Yalısı'nın toplam alanı yaklaşık 900 metrekare olan harem dairesi binası 1940'larda yalının önünden de geçen sahil yolu yapımı sırasında yıkılmıştır (Şekil 3.29). Günümüzde yalının var olan selamlık bölümüne, 20. yüzyıl başında Mekke Şerifi Abdullah Paşa tarafından batı yönüne İftariyelik Salonu eklenmiştir. Bu ekleme ile birlikte divanhane alanı 350 metrekareye çıkmıştır. Yalının arka bahçesinde, Paşa tarafından hizmetkarların kullanımı için eklenen ve 1972 restorasyonunda yeniden düzenlenmiş olan Bendegan binası yalının günümüze ulaşan birimlerindendir (Keskin, 2012) (Url-9, 2013).

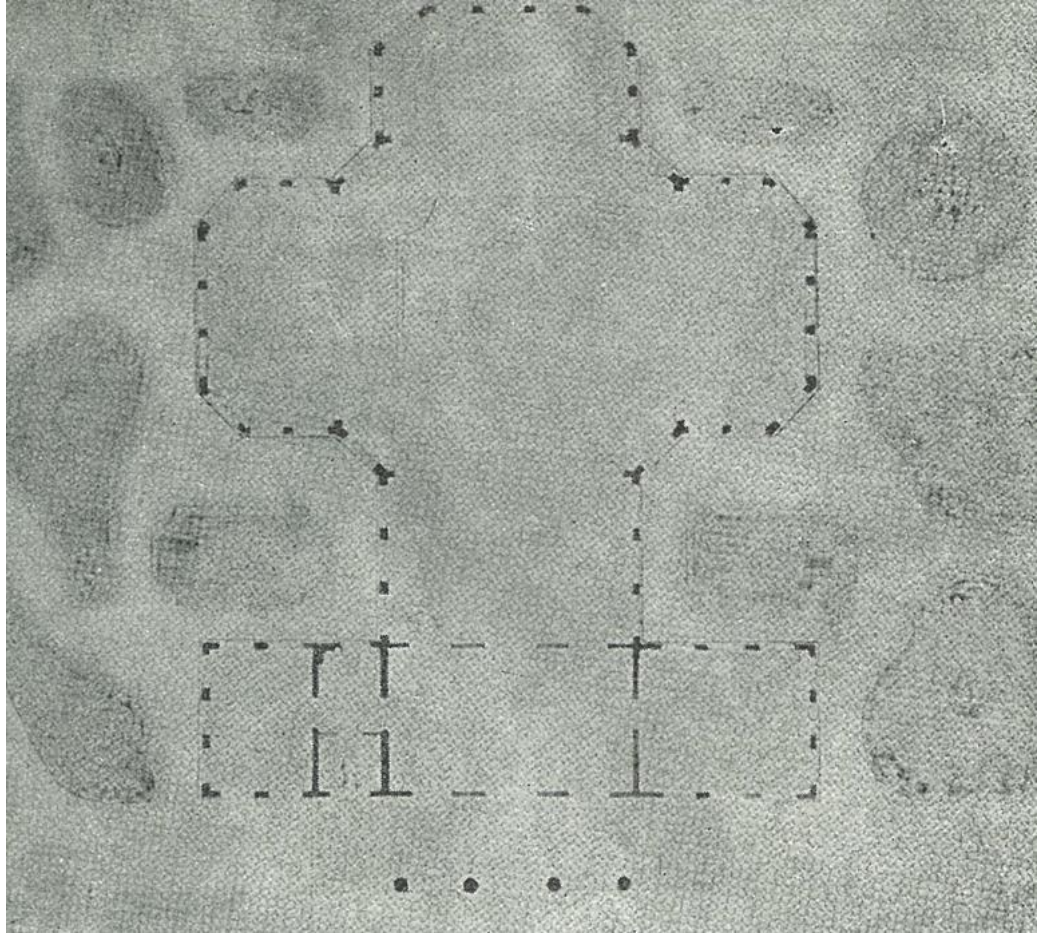
Şekil 3.28 Şerifler Yalısı vaziyet planı canlandırması (Keskin, 2012).

Sahil yolu önünden geçirilmeden önce, köşkün bulunduğu bahçenin ve zeminin rıhtımdan 3 metre kadar yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yapı yol tarafından denizden uzaklaştırılmadan önce yalının alt tarafı kayıkhanesi, üstü ise tek katlı bir yapıdır. Ortadaki cumba ise ahşap furuşlar üzerinde doğrudan sahile oturan kaide duvarından denize taşar vaziyette bir mimariye sahiptir. Yolun geçirilmesinin ardından yalının harem bölümünün yıkılmasından başka günümüze kalan divanhane de yalı olmanın taşıdığı mimari özelliklerinden bir kısmını yitirmiştir (Artan, 1994).

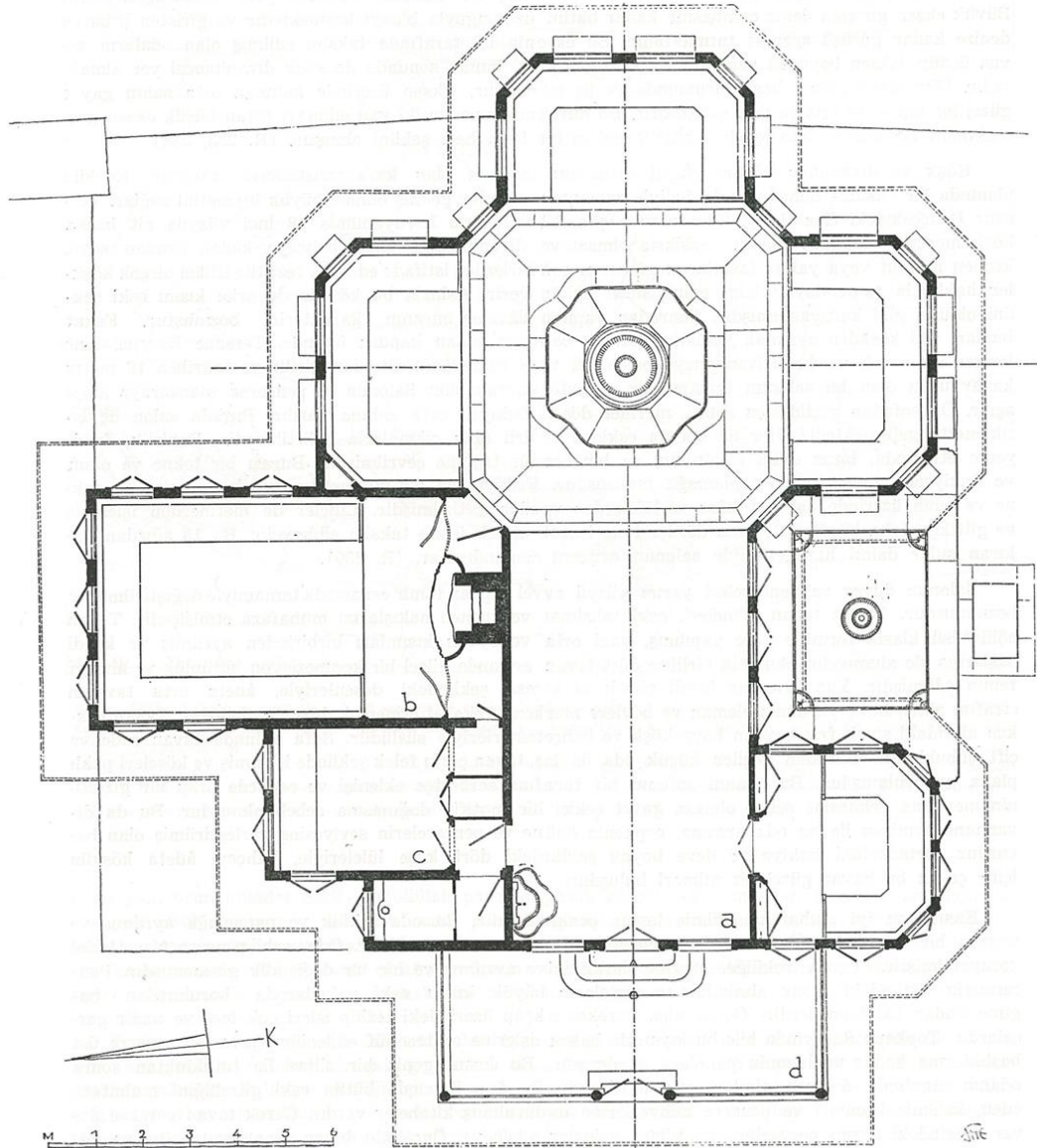
Şekil 3.29 Harem yapısı yıkılmadan önceki hali (Eldem, 1969).

19. yüzyıl ortalarında İstanbul'da bulunan Mimar Fossatti, yalının rölevesini çıkarmıştır. Fossatti'nin yaptığı röleve çalışması detayda hatalıdır ve binanın tamamen simetrik olduğunu kabul etmektedir (Şekil 3.30)

Şekil 3.30 Şerifler Yalısı Fossatti Rölevesi (Eldem, 1969).

Köşkün planı simetrik olmasa da aksiyel bir sistem üzere kurulmuştur. Divanhane, eksenini üzerinde bulunan mermer döşeli fiskiyeli orta salonu ve üç şahnişini ile tipik bir yapıya sahiptir. Üç yönden manzaraya açılan yapı bu özelliğiyle Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı ve Tersane Bahçesindeki Aynalıkavak Sarayı'nın Hasbahçe Kasrı'nda görülen plan özellikleri taşımaktadır (Şekil 3.31). Köşkün arka tarafına uzun bir sofa boyunca sonradan yapılan ekler bu bölümün karakterini bozmuştur. Buna rağmen özgünlüğünü kısmen de olsa korumuş olan kuruluşunu günümüze kadar yaşatmış olmasıyla önemlidir ve kendi döneminde yapılmış yalılar hakkında önemli fikirler vermektedir. Yapının iç mekanında sofanın bir ucunda divanhanenin arkasında ise revaklı giriş kısmı bulunmaktadır (Eldem,1964).

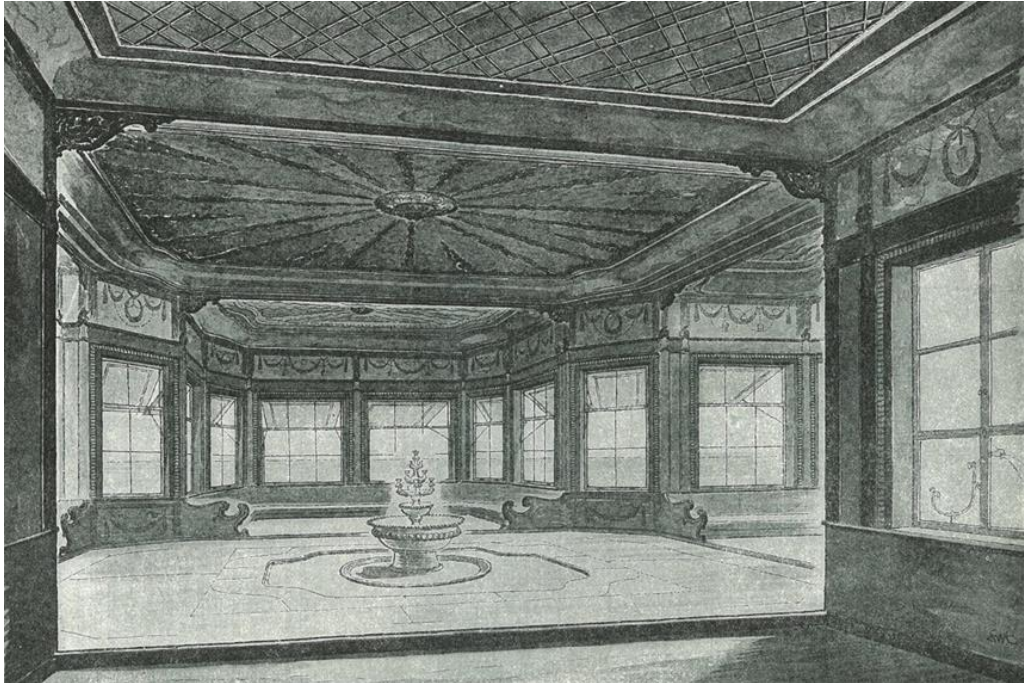

Şekil 3.31 Selamlık köşkü planı (Eldem, 1994).

Salonun duvar ve pencereleri yalıda zaman içinde yapılan onarımlarla birlikte özgün halini yitirmiştir. Divanhanede tavan baskısı altındaki friz köşk ve bahçe tasvirleriyle bezenmiştir. İç mekanda tavanlarda ve en iyi korunmuş kısım olan ocaklı odada bazı duvar bölümleri korunmuştur fakat altın tezhipler eski nakışlar üzerine çekilen boyaların altında kalmıştır (Eldem, 1964).

Selamlık dairesine mermer döşeli bir koridordan girilmektedir. Koridorun sağında harem dairesine geçişi sağlayan ve ahşap direkler üzerinde üstü örtülü olan asma köprü-koridor ortadan kalkmıştır. Giriş sofasının sağında da yemek odası bulunmaktadır. Sol tarafta ise mermer bir çeşme, yanında ayakyolu ve küçük bir servis odası vardır. Sofa fiskiyeli salona açılmaktadır. Denize bakan geniş fiskiyeli salon, mermer döşeli bir orta mekan etrafında üç geniş şahnişinden oluşmuştur. Orta alanda bulunan fiskiye yekpare mermerden yapılmıştır. Fiskiye'nin üzerinde yer alan tavan tezyinatının ortasından sarkan renkli camlardan yapılmış sarmaşık ve güllerden Venedik işi bir çiçekli avize bugün yerinde bulunmamaktadır (Şekil 3.32 ve Şekil 3.33). Yan bahçede ise pencere hizasında yemek odasıyla fiskiyeli salonun sağa düşen şahnişini arasında bir mermer havuz bulunmaktadır.

Şekil 3.32 Selamlık Kısım Fiskiyeli Salon (Eldem, 1969).

Şekil 3.33 Günümüzde Selamlık Kısmı Fıskiyeli Salon (Url-9, 2013).

Fıskiyeli salonun solundaki kapıdan ocaklı oda ya da başodaya geçilmektedir. Kapının iç tarafı nakışlı bir yüklük kapağı şeklinde yapılmıştır. Ortada bir şömine ile iki yanında nakışlı iki yüklük bulunan yekpare duvar ile tipik başoda özellikleri sergilenmektedir(Şekil 3.34).

Şekil 3.34 Selamlık Köşkü Başoda (Url-9, 2013).

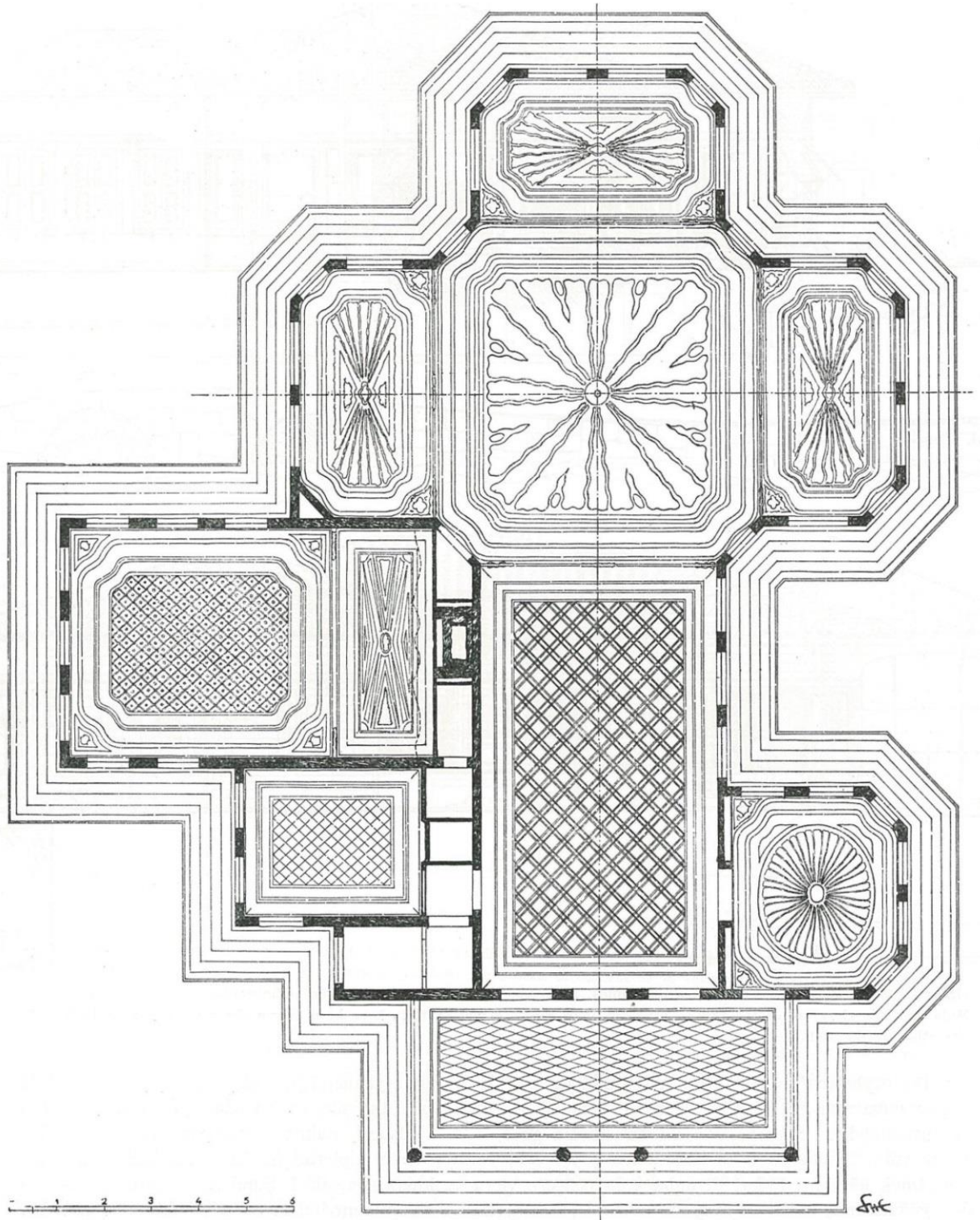
Yalının önünden geçirilen yol nedeniyle denizle bağlantısı kesilen ve bu nedenle günümüzde işlevini kaybetmiş olan kayıkhanenin uzun tonozla örtülü olan yapısı tuğla işçiliği ile oluşturulmuştur. 1972 yılında elden geçirilen arka bahçedeki Bendegan binasına giriş iki taraflı basamaklarla yapılmaktadır (Şekil 3.35). Ortasında fiskiyeli küçük bir havuz bulunan (Şekil 3.36) mermer döşeli giriş sofasının iki yanında ikişer oda, üst katta yine geniş bir sofa üzerinde dört oda, yukarıda da bir çatı katı bulunmaktadır (Keskin). Yalıda tavan ve duvarlardaki oyma tahta tezyinatına ve 18. yüzyıl ortalarına doğru gelişen Osmanlı-Barok üslubunun en güzel örnekleri bulunmaktadır (Şekil 3.37).

Şekil 3. 35 Bahçede bulunan Bandegan binası.

Şekil 3.36 Bahçede bulunan küçük havuz.

Şekil 3.37 Şerifler Yalısı tavan süslemeleri (Eldem, 1994).

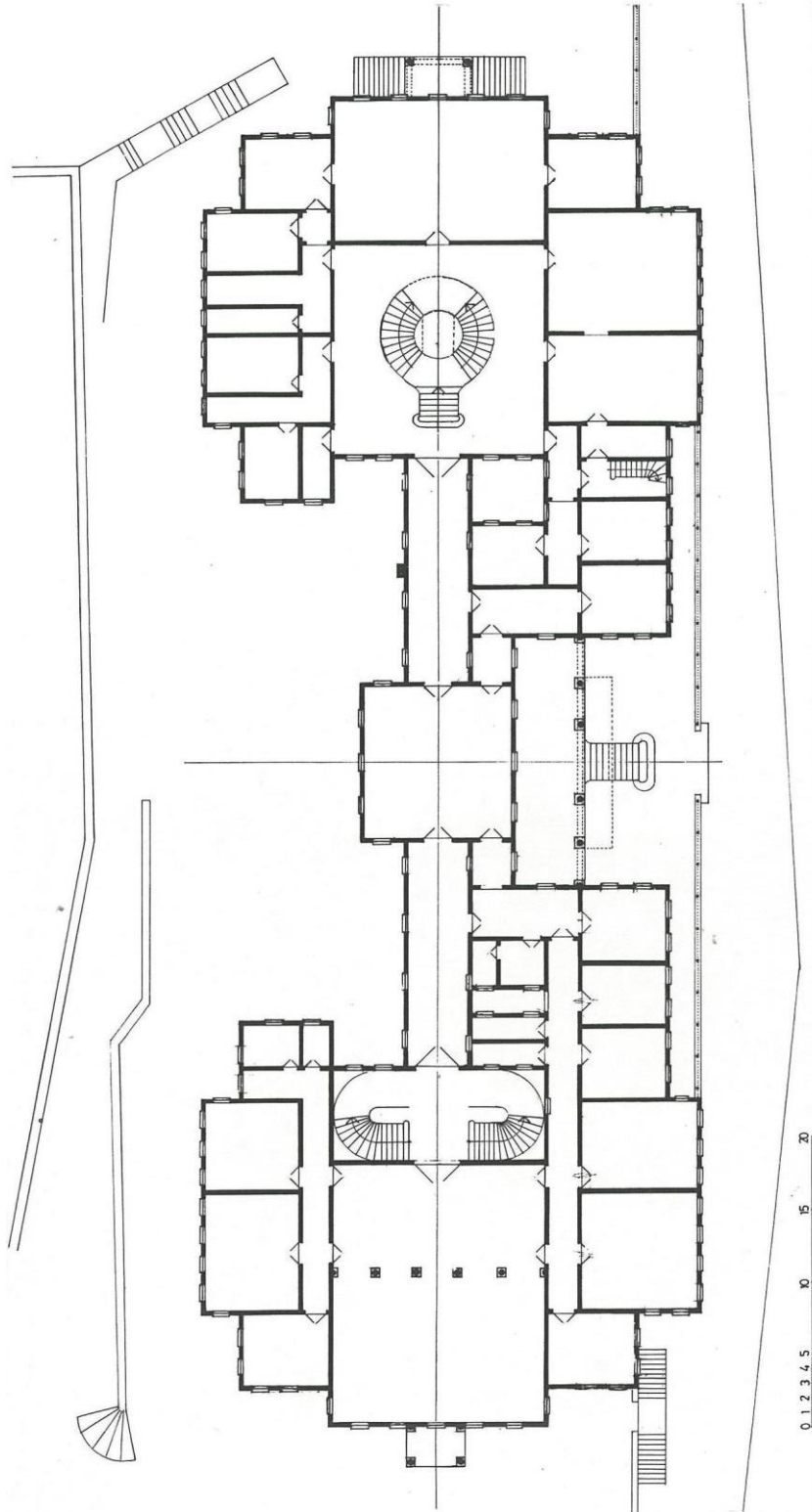
İsmail Paşa Yalısı

Yalının bilinen en eski sahibi, II.Mahmud döneminde önemli görevleri olan eski Mutfak Emini Gümrükçü Osman Paşa'dır. Osman Paşa'nın II. Mahmud'a yakınlığı nedeniyle padişahın da zaman zaman bu yalıyı kullandığı bilinmektedir. Yalının mülkiyeti Osman Paşa'dan Koca Hüsrev Paşa'ya, Hüsrev Paşa'nın ölümünden sonrada Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'ya geçmiş, Reşid Paşa'nın ölümünden sonrada 1858 yılında miriye geçmiştir. Daha sonra Osmanlı Sarayı'nın feriyeye dairelerinden birisi olarak kullanılan ve yabancı misafirlerin ikametine tahsis olan yalıda, bir süre de II. Mahmud'un kızı Atiye Sultan ile Fethi Paşanın kızları Feride ve Seniye Hanım sultanlar oturmuştur. 1864 yılında dönemin padişahı Sultan Abdülaziz, hanım sultanların oturduğu Emirgan'da ki bu yalıyı (Şekil 3.38) Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya vermiştir (Şehsuvaroğlu, 1957).

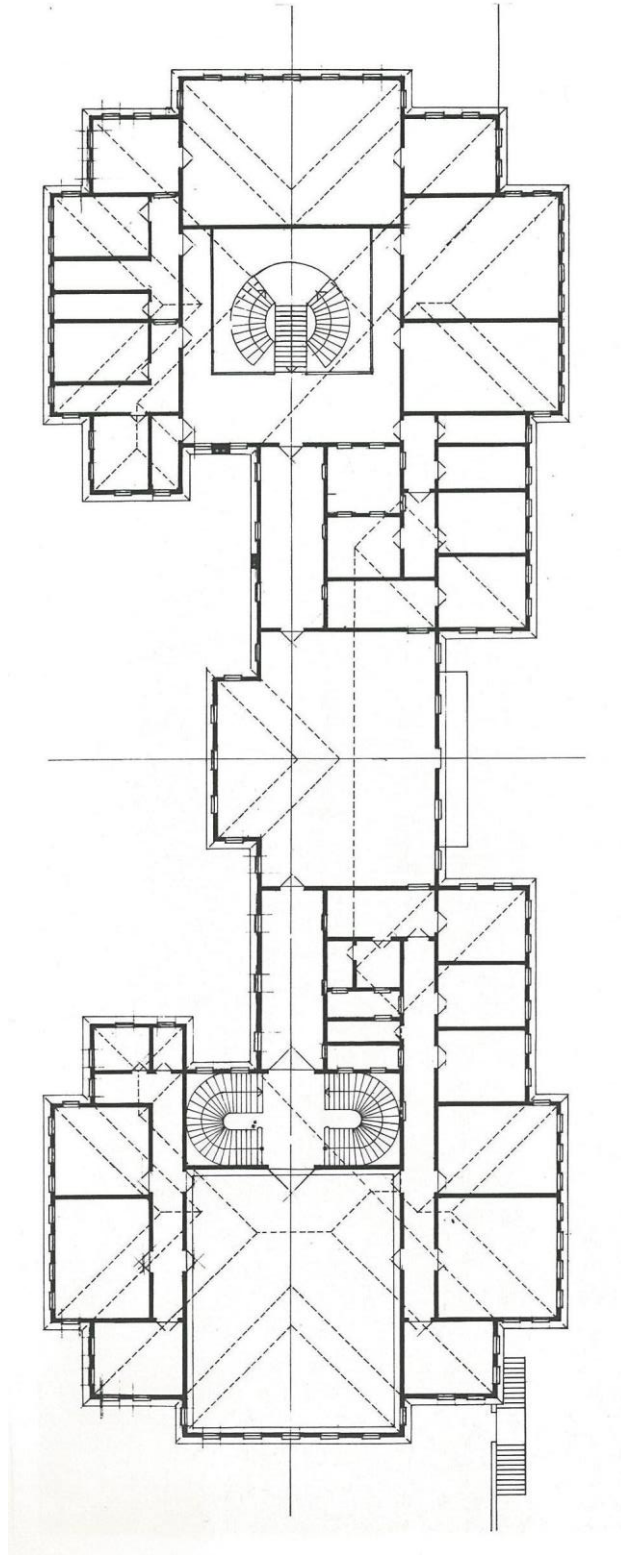

Şekil 3.38 İsmail Paşa Yalısı (Eldem, 1969).

Mısır valileri arasında bir tür egemenlik hakkını ilk kez 1866'da Abdülaziz'den elde ederek ilk Hidiv olan İsmail Paşa, İstanbul'da yazlık mekan olarak Emirgan'ı seçmiş, yeni yalılar ve köşkler yaptırarak Emirgan'ı daha da geliştirmiştir. İsmail Paşa bu yalıları yaptırmadan önce, bu arazide II. Mahmud döneminde Koca Hüsrev Paşa'nın yalısı bulunmaktadır. İlk Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın haremlik ve selamlık kısmı büyük yalıları ve koruları 1870'lerin en önemli yapılarından olmuştur. İsmail Paşa'nın, 1879'da siyasal nedenlerle azlinden bir müddet sonra Sultan vefat etmiştir. Ölümünden sonra bir süre ailesinin ikamet ettiği iki katlı kıyıya paralel uzanan yalı (Şekil 3.39 ve 3.40), 1927'de veresesi tarafından yıktırılmıştır (Gülersoy, 1985).

Şekil 3.39 İsmail Paşa Yalısı ilk kat planı (Eldem, 1969).

Şekil 3.40 İsmail Paşa Yalısı ikinci kat planı (Eldem, 1969).

3.2. Cumhuriyet Döneminde Mimari Yapılanma

Tezin bu bölümünde Cumhuriyet döneminde mimari yapılanma, iki kısım halinde incelenmiştir. İlk kısımda 1923 tarihinde gerçekleşen Cumhuriyetin ilanı ile tüm Boğaziçi yerleşmelerinde kentsel dokuyu ve mimari yapılanmayı etkileyen Boğaziçi Kanunu'nun yürürlüğe girdiği ve kırılma noktası olan 1983 tarihine kadar olan zaman dilimini kapsayan dönemde Emirgan'daki mimari yapılanma incelenmiştir. Emirgan'da değişen durumu anlamak için öncelikle bu yıllar arasında Boğaziçi'nde gerçekleşen değişimlerden bahsedilmiştir. Bu süreçte Boğaziçi'ni etkileyen unsurların başında gelen siyasi kimliklerin yetkileri kapsamında düzenledikleri yasa ve kararlar gelmektedir. Konu dahilinde ilgili gelişmeler bu kısımda incelenmiştir. Bu bilgilendirmenin ardından Emirgan'da kentsel dokuyu oluşturan meydan ve elamanlarının bu süreç içerisindeki durumu incelenmiştir. Bu ilk kısımda ele alınan tarihi zaman aralığının son senesi olan 1983'te hazırlanmış olan bölgenin önemli yapılarından Şerifler Yalısı restitüsyon projesi incelenmiştir. Ayrıca 1950'li yıllarda kıyı ile denizin arasını açan sahil yolu çalışmasının bölgeye olan etkilerinden söz edilmiştir. Bölgedeki diğer mimari birimlerin geçirdiği değişimler de kısaca aktarılmıştır.

İkinci kısımda ise Boğaziçi genelindeki imar uygulamaları için bir kırılma noktası sayılan 1983 yılında yayınlanan Boğaziçi Kanunu'nun yürürlüğe konmasının ardından günümüze kadar olan süreçte oluşan durumun Emirgan'daki yansımaları incelenmiştir. Boğaziçi Kanunu'nun maddeleri doğrultusunda koruma alanında getirdiği ilkesel yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu yaklaşımların Emirgan'daki karşılığı araştırılmıştır. Yeni konjonktüre bağlı gelişen mimari yapılanma önemli yapılar incelenerek değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Şerifler Yalısı için yeniden hazırlanan restitüsyon projesine yer verilmiştir. Ayrıca, kıyı şeridinde daha önce var olmuş bir diğer yalı yapısı olan Münire Yalısı'nın rekonstrüksiyonu ile yıkılmasına varan yasal süreç çalışılmıştır. Restitüsyon çalışmalarından günümüz modern mimarisi ile yapılmış ve kentsel dokuya uyum hassasiyetiyle hazırlanmış müze işlevi gören tarihi Atlı Köşk'ün ek binası "Seed" projesi incelenmiştir. Emirgan Korusu içinde yer alan, bölge için güncel bir restorasyon örneği olan At Ahırları projesi de bu bölümde yer verilen bir diğer çalışmadır. Son olarak yeni sahil düzenlemesi ile iskele meydanındaki ve meydanı tamamlayan diğer kentsel yapı birimlerindeki değişimlerden de bahsedilerek bu kısım ile ilgili çalışma tamamlanmıştır.

3.2.1.Emirgan'da 1923- 1983 yılları arası mimari yapılanma

Emirgan, Cumhuriyet'in ilanından sonra tüm Boğaziçi'nde olduğu gibi imar, kentleşme ve mimarlık alanında durgun bir dönem yaşamıştır. 1950 seçimlerinin sonucunda yönetime gelen siyasal iktidar birçok açıdan, ülkede yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İmar konusu ile bizzat ilgilenen başbakan Adnan Menderes, İstanbul'un gelecekteki gelişmesi üzerinde etkili olacak kararlarla ve uygulamalarla döneme damgasını vurmuştur. Yeniden imar edilen kentin imgesini artık modern apartmanlar ve görece geniş ulaşım aksları oluşturmuştur (Kuban, 2006).

İstanbul'da 1956 ile 1959 yılları arasında başlayan imar hareketleri ile tarihi yarımada ve genel olarak kent bütününde başlatılan yol açma uygulamaları sırasında Boğaziçi alanının konut yerleşimine açılmasına neden olmuş ve kent kuzeyde Boğaziçi sırtlarına doğru yayılmaya başlamıştır. Kozmopolit nüfus yapısını kaybetmiş olan Boğaziçi'nde, özellikle 1950'lerden sonra artan iç göç kırsal kültürün Anadolu temsilcilerini Boğaziçi'ne taşımıştır. 1950 ile 1960 yılları arasında İstanbul'un kentsel yapılanmasında rol oynayan başlıca faktör halka sunulan modern kent imgesindeki yüksek apartmanlar, geniş yollar ve arabalardır. Açılan yollar ve yükselen apartmanlarla tanımlanmaya ve inşa edilmeye başlanan bu imge toprak spekülasyonunu da teşvik etmiş, köyden kente yaşanan hızlı göç gecekondulu olgusunu doğurmuştur. İstanbul genelindeki bu nüfus artışı ve nüfus yapısı değişikliği Boğaziçi'nde ve Boğaziçi özelinde Emirgan'da rahatlıkla okunmaktadır (Salman, 2004) (Kuban, 2006).

1966'da çıkartılan 775 sayılı gecekondulu yasası, gecekondulu sahiplerine kentsel yaşam içinde güvence verip yeni bir meşruiyet çerçevesi çizince tüm kentte olduğu gibi Boğaziçi'nde de plansız yapılaşmayı bir anlamda yasallaştırmıştır. Bu düzenlemeleri 1975 yılında Kültür Bakanlığı'nın, Boğaziçi'ni resmen "doğal ve tarihi sit alanı" olarak ilan etmesi izlemiştir. Ardından "Boğaziçi Doğal Tarihi Sit Değerlerini İçeren Nazım Planı ve Raporu" ile 15 paftalık 1/5000 ölçekli planların 1650 ve 6785 sayılı kanununun 26. ile 29. maddesine göre 3 Haziran 1977'de onanması ve yürürlüğe girmesi gerçekleşmiştir. Böylece Boğaziçi'nin bütününe kapsayan ilk nazım plan ile suyolu çevresi ve gerideki kara kesimi göreceli olarak korumaya alınmıştır (Salman, 2004) (Bingöl, 2008).

1980'li yıllardaki askeri yönetim, kent ve kentleşme konularına yakın bir ilgi göstermiştir. 1805 sayılı imar ve gecekondu affına ilişkin yasa bu dönemde çıkmıştır. Bu yasayla 2 Haziran 1981 tarihinde yapılan gecekondu yasallaştırılmış, daha sonra yapılmış ve yapılacak olanlar ise yasaklanmıştır. Askeri yönetim, gecekondu ve imar affını bir zorunluluk olarak görmüştür. Bu düzenlemelerin yanı sıra, Boğaziçi ve kıyılardaki yapılaşmaları da bir düzen altına alacak yasalar çıkarmıştır. Bu girişimlere rağmen Boğaziçi ve kıyıların korunması konusundaki yaklaşım bir iyi niyet gösterisi olmaktan öteye gidememiştir. Boğaziçi'nin plansız yapılaşma sürecinin bu tarihe kadar olan sonuçları Boğaziçi Yasası'nı gündeme getirmiş ve İstanbul'un bu en özel bölgesi için bir özel yasa hazırlanması, korumaya yönelik çabalar konusunda ümit vermiştir (Salman, 2004).

Bu bölümde ele alınan 1923 ile 1983 yılları arasındaki tarihi süreçte Emirgan'da kentsel ve mimari yapı ölçeğinde bir dizi değişiklik yaşanmıştır. 1950 seçimlerine kadar durgun bir dönem geçiren Emirgan, tüm Boğaziçi'nde olduğu gibi Andan Menderes'in hükümeti döneminde başlatılan çalışmalar ile göç alarak nüfus artışı görülmesine sebep olmuştur ve konut alanlarında artışa sebep olmuştur. 1956 ile 1960 arasında İstanbul imar hareketleri çerçevesinde Boğaz sahil yolu açılmış (Şekil 3.41), bu yol Emirgan'dan da geçirilmiş, rıhtım ve deniz doldurulmak suretiyle yeniden inşa edilmiştir. Erişimin daha kolaylaşması alana olan ilgiyi çoğaltmış ve bölgede yoğunluk giderek artmıştır (Yazıcıoğlu, 1980).

Şekil 3.41 Boğaz sahil yolu yapılmadan önceki yol (Yazıcıoğlu, 1980).

Osmanlı döneminde iskele meydanı etrafında şekillenen Emirgan'da bu bölümde ele alınan 1923 ile 1983 yılları arasında bir müdahalede bulunulmamıştır. Bu süreçte Emirgan Camii ise Sultan II. Mahmud döneminden beri herhangi bir müdahaleye uğramamış olup son halini korumaktadır. Meydanın ortasında yer alan çeşme de

durumunu korumaktadır. Daha önce sahil kıyısında yer almakta olan muvakkithane ise sahil yolu geçirilmesi ardından kıyıdan uzaklaşarak konumu değişen yapılardan biri olmuştur (Yazıcıoğlu, 1980).

Meydanın ana unsurlarından çınarlar ve Osmanlı döneminden beri süregelen çınaraltı kültürü 1950'lerin sonuna kadar yaşatılmaya devam etmiş, birçok tanınmış kişinin toplandığı uğrak bir mekan olmuştur. Edebi bir dergiye ismini de veren “Çınaraltı”nda edebi sohbetler bir gelenek halini almış olup, Çınaraltı neredeyse bir akademi durumuna gelmiştir. 1960'lı yılların sonunda ise bu özelliği yavaş yavaş kaybetmişse de bir dinlenme yeri olarak çınaraltı ve kahveler varlığını sürdürmüştür (Demirsar, 1994).

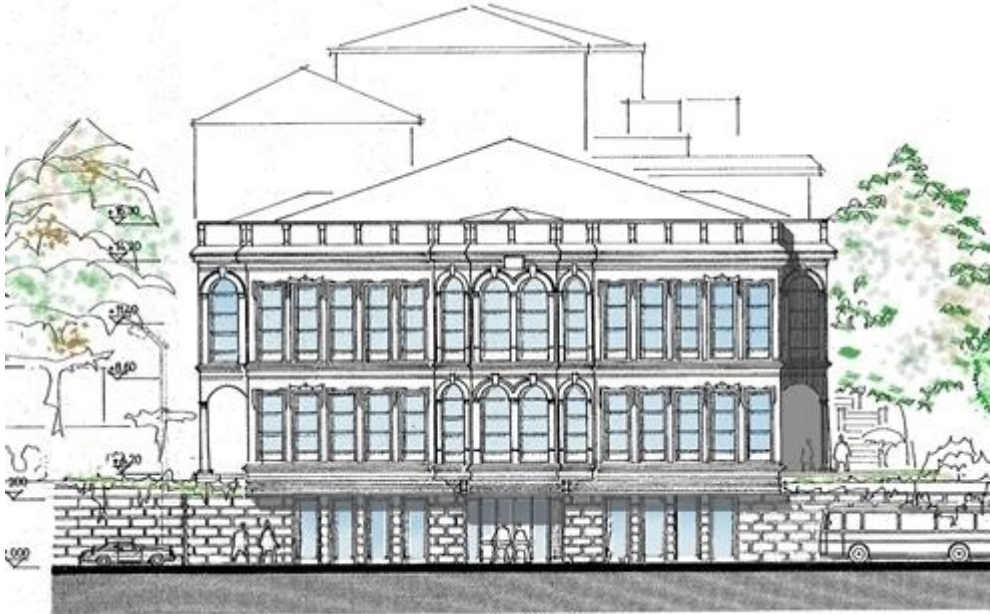
Emirgan'da kentsel planda meydan ve meydanı çevreleyen önemli yapılardan başka mimari yapılanmayı oluşturan sahil boyunca sıralanan yalılar, iç kesimlerde bölgedeki yeşil alanın ana odağı Emirgan korusu ile koru içerisindeki köşkler, konutlar, eğitim ve azınlık yapıları gibi diğer mimari birimler de değişime uğramıştır(Ek 24, Ek25, Ek26 ve Ek 27).

Sahil şeridinde konumlanmakta olan yalılardan en önemlisi Şerifler Yalısı 1950'lerde yapılan yol genişletme çalışmalarında çok büyük zarara uğratılmıştır. Yalının en hacimli kısmını oluşturan 900 metrekare alana sahip bulunan Harem kısmı bu dönemde yıkılmıştır. Harem yapısı yıkılmadan önce yalı bütünü Selamlık kısmı ile aralarındaki bahçe duvarıyla bir kompozisyon meydana getirecek şekilde birbirlerine bağlı halde planlanmıştır. Yüzyıl başında Harem ile Selamlık kısımları arasına galeri bölümü eklenmiş ve yapılar esaslı bir kafes tamiri geçirmiştir (Eldem, 1964). Bu dönemde Sait Çiftçi'ye ait bulunan yalı, sahibinin ölümünün ardından bir süre kaderine terk edilmiştir. 1967 yılında hazineye geçen yalı, 1971 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alınarak Türk İslam Eserleri Müzesi'ne bağlanmıştır. Bu dönemde bakımsız haldeki yalının onarımı 1980'lere kadar Mustafa Ayaşlıoğlu, Mualla Anhegger ve Hüsrev Tayla tarafından devam etmiştir (Keskin, 2012).

1983 tarihinde yalının harem kısmının yeniden Emirgan'a kazandırılması için yaptırılan Restitüsyon projesi hayata geçmemiştir (Şekil 3.42, 3.43 ve 3.44). Bu proje ile yalının harem kısmının aslına uygun olarak yeniden inşası öngörülmüştür. Yeni planlamada düşey kesitte galeri boşluğu oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Dış cephede kısmen harem yapısının aslına sadık kalınmaya çalışılan projenin mimari projesi otel yapısı olacak şekilde tasarlanmıştır (Şekil 3.45 ve Şekil 3.46).

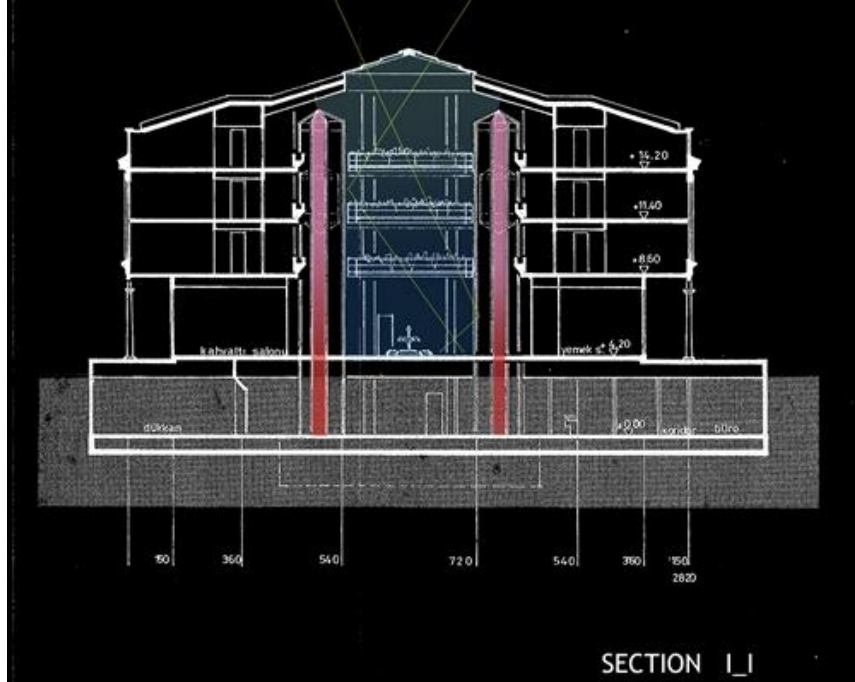
Şekil 3.42 1983 tarihli Şerifler Yalısı model çalışması (Url-10, 2013).

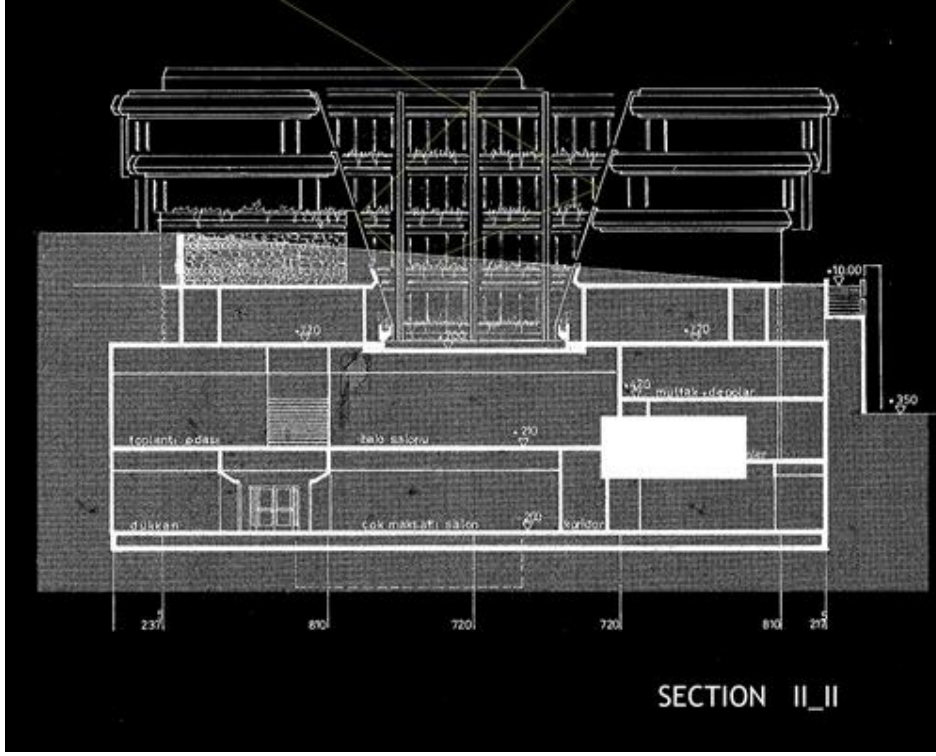
Şekil 3.43 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden ön cephe çalışması (Url-10, 2013).

Şekil 3.44 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden ön cephe çalışması (Url-10, 2013).

Şekil 3.45 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden kesit çalışması (Url-10, 2013).

Şekil 3.46 1983 tarihli Şerifler Yalısı projesinden kesit çalışması (Url-10, 2013).

Şerifler Yalısı'ndan başka bu bölümde ele alınan sürecin başlangıcı olan Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıla kadar varlığını sürdüren İsmail Paşa Yalısı 1927 tarihinde veresi tarafından yıktırılmıştır ve bu önemli tarihi yapı günümüze ulaşmadan yitip gitmiştir. Emirgan silüetinde önemli yer tutan yapının yeri boş kalmıştır (Şehsuvaroğlu, 1957).

3.2.2. Emirgan'da 1983-2013 yılları arası mimari yapılanma

1983 sonrası dönemde Boğaziçi ile ilgili çalışmalar yürütülürken yapılan politik ve spekülative baskılara boyun eğilmiş, tutarlı bir koruma politikası oluşturulamamıştır. Boğaziçi Nazım Planı'nın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra, hazırlanan bu planların yeterli olmadığı görülmüştür. Boğaziçi için özel Boğaziçi Yasası ile İstanbul Boğaziçi alanının özelliklerinin kamu yararı gözetilerek korunmasını, geliştirilmesini ve Boğaziçi'nde nüfus ile yapı yoğunluğunun artırılmasını önlemek üzere yapılaşmanın sınırlanması amaçlanmıştır. Boğaziçi öngörünüm bölgesinde yapılaşmaya sıkı yasaklar getirilmiştir. 1983 planlarındaki Boğaziçi sit alanı sınırı ile bu alanın içinde yer alan sınırları belirlenen boğaziçi kıyı ve sahil şeridi, ön görünüm bölgesi, geri görünüm bölgesi ve etkilenme bölgeleri, 18 Ocak 1983 tarih ve 2960 sayılı yasa da aynı isim ve sınırlarla yer almıştır. Yasanın eki olarak adı geçen

bölgeler koordinatlarıyla birlikte belirlenerek ilan edilmiştir. Yapılaşmayı kontrol altına almak amacıyla Boğaziçi için öncelikli önem taşıyan öngörünüm, gerigörünüm ve etkilenme bölgelerine ilişkin detaylı yapılanma koşulları belirlenmişse de, topoğrafik yapıyı dikkate almadan yapılan bu bölgelendirmenin, uygulama sürecinde yöntem olarak yanlış bir yaklaşım olduğu anlaşılmıştır (Kuban, 2006).

Yasanın getirdiği en önemli kurallardan biri öngörünüm bölgesine getirilen kesin yapı yasağı ve 22 Temmuz 1983 tarihli planlarda imar hakkı verilen köyiçi parsellerine getirilen inşaat yasağıdır. Ayrıca, 24 Şubat 1984 tarih ve 2981 sayılı İmar Affı Yasası'nın 3. maddesi ile imar affının Boğaziçi'nde uygulanamayacağı hükmü getirilmiştir. Çeşitli eksikliklerine karşın Boğaziçi Kanunu'nun ilk ilan edildiği haliyle ve uygulamaların iyi kontrol edilmesi şartıyla iyi sonuçlar vermesi beklenmiştir. Fakat 22 Temmuz 1983 tarihli Nazım plan sınırları içindeki kaçak yapılaşmalar neden gösterilerek 1985'te yayınlanan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda Boğaziçi ile ilgili olarak yer alan 46. 47, 48 ve geçici 7. madde ile Boğaziçi Kanunu'nun korumaya yönelik temel ilkeleri ortadan kaldırılmıştır. Spekülatif eğilimi yasaya sığdıran bu tutumu pekiştiren yasaya eklenen 46. madde ile Boğaziçi Bölgesi'nde imar yetkileri ve yönetim erki parçalanmış, planlama ve uygulama yetki ve sorumluluğu Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nden alınmıştır. Yetki, öngörünüm bölgesinde Büyükşehir Belediyesi'ne, gerigörünüm ve etkilenme bölgelerinde ise o bölgelerden sorumlu ilçe belediyelerine bırakılmıştır. 47 ve 48. maddeler ile Boğaziçi Yasası'nın 3. maddesinin "f" ve "g" fıkralarında ve 10. maddesinin tümündeki değişiklikler bilinçli olarak yapılaşmayı teşvik etmiştir. Özellikle 3. maddenin "f" fıkrasındaki yeni düzenlemelerle, Boğaziçi alanında imar planı değişikliği yapılabileceği hükmü getirilmiştir. Yasadaki "g" fıkrasında ise sahil şeridi ve öngörünüm bölgesindeki yapı yasağı kaldırılarak 500 metreden büyük parsellere belli oranda inşaat hakkı tanınmış, ayrıca bu maddenin orman koru ve diğer alanlara da uygulanabileceği belirtilmiştir. 48. maddeyle benzer şekilde gerigörünüm ve etkilenme bölgelerinde 4 ve 5 katlı yapılaşmaya olanak sağlanmıştır. Ayrıca arsalar üzerindeki yapı yoğunluğu hesaplanırken brüt parsel alanı esas alınarak, kamuya terk edilen yol, yeşil alan, otopark gibi kesimlerin de inşaat alanı hesabına katılması kuralı getirilerek, tekrar yoğunluk arttıran bir düzenleme yürürlüğe sokulmuştur (Salman, 2004) (Kuban, 2006) (Bingöl, 2008).

Geçici 7. maddede ise Boğaziçi alanındaki mevcut çekme katların aynı gabari içinde kalmak koşulu ile tam kata çevrilebileceği belirtilerek, kaçak yapılaşma ve gecekonduların imar affi kapsamına alınmıştır. Boğaziçi yasasına yapılan bu ilk müdahale, sonraki yıllarda işleyecek politik çıkarlarla koruma çabalarının karşı karşıya geldiği sürecin başlangıcını oluşturmuştur (Salman, 2004) (Kuban, 2006) (Bingöl, 2008).

3194 sayılı İmar Kanununun yürürlüğe girmesinden yaklaşık 18 ay sonra 11 Aralık 1986 tarihinde Anayasa Mahkemesi, bu değişiklikler arasındaki “g” fıkrasıyla getirilen ayrıcalıklı yapılaşma hakkının Anayasa’ya aykırı olduğu ve Boğaziçi Yasası’nın öngörünüm bölgeleriyle ilgili genel koruma ilkeleriyle çeliştiği gerekçesiyle, söz konusu maddeyi iptal etmiştir. Fakat bu kararın Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesi 4 ay sürmüş, bu sürede istenen spekülasyon işlemleri büyük bir hızla gerçekleştirilmiştir (Salman, 2004) (Bingöl, 2008).

Anayasa Mahkemesinin iptal kararını izleyen dönemde yapılan revizyonlardan ilki 15 Temmuz 1988 tarihli Boğaziçi gerigörünüm ve etkilenme bölgeleri 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu’dur. Koruma Kurulu tarafından onaylanmamış ve yalnız bilgi amacıyla ilçe belediyelerine gönderilmiş olan bu planla gerigörünüm ve etkilenme bölgelerindeki açık alanlar ve yeşil alanlar yüksek yoğunlukta yerleşmeye açılmıştır. Bu revizyon kararının ardından Boğaziçi ile ilgili yasal süreç, revizyonlara yapılan itirazlar, bu revizyonlara karşı açılan iptal davaları ve yenilenen revizyonların birbirini izlemesiyle devam etmiştir (Salman, 2004) (Kuban, 2006) (Bingöl, 2008) .

Boğaziçi alanından yüksek rant sağlamaya yönelik kararlar koruma ilkeleri ile çelişmiştir. Bununla birlikte, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin karar almada yetkili kılınmış olmaları ve bu kararların politik çıkarları destekleyecek yönde kullanılabilir olmasının tüm politik çevrelerce kabul görmesi, Boğaziçi’nde korumaya yönelik çalışmalarını yasal kısıflarla baltalamak ve sonuçta kentin en yüksek rant sağlayan, aynı zamanda kaçak yapılaşmanın en yoğun görüldüğü bölgesi haline gelmesine olanak sağlamak konusunda en önemli etmenler olmuştur. Tüm bu gelişmeler ülke koşullarında hızlı kentleşmenin çok ağır, ekonomik ve etik olarak olumsuz gelişmesinin açık bir sergilenmesidir (Salman, 2004) (Kuban, 2006)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nce 1999 yılında ön görünüm bölgesi içindeki kaçak yapılaşmayı tespit etmek amacıyla yaptırılan Boğaziçi öngörünüm bölgesi içindeki kamuya ait yerlerin kullanımına ilişkin tespit çalışmasında Boğaziçi öngörünüm alanı içinde toplam 6609 adet parselde kaçak yapılaşma olduğu belirlenmiştir. Tespit edilen 6609 adet kaçak yapının 3659 adedi Emirgan Bölgesi'ni de içine alan Sarıyer Belediyesi sınırları içinde yer almaktadır (Kuban, 2006).

1980'li yıllar sonrasında İstanbul'un yeniden yapılanmasını etkileyen tek değişken dünyaya eklenme çabaları kent formunu belirleyen süreçleri de değiştirmiştir. Bu döneme kadar kentteki rantlar genellikle küçük girişimcilerin ilgi alanı iken, bu yıllardan sonra büyük sermayenin de ilgi alanına girmiştir. Kentte konut, bu döneme kadar daha çok küçük girişimci yapsatçılar eliyle yapılırken bu tarihten sonra toplu konut yeni bir konut sunum biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Kent bir önceki dönemdeki gibi tek tek binaların eklenmesiyle değil, kent parçalarının eklenmesiyle büyümeye başlamıştır (Kuban, 2006).

Öngörünüm bölgesi dahilinde inşaat yasağı getirilip eski yapılarda restorasyonlara izin veriliyor olması Boğaziçi'ndeki eski eser tescili taleplerinde ve restorasyon uygulamalarında büyük bir artışa neden olmuştur. Eski eser tescili olmayan binaların yıkıldıkları an yeşil alan statüsü kazanmaları nedeniyle, özellikle öngörünüm bölgesindeki sıradan harap ahşap evler bile restorasyon ve inşaat izni alabilmek amacıyla eski eser olarak tescil ettirilmeye başlanmıştır. Üzerinde bina bulunmayan parsellerde eski eser bulunduğu eski fotoğraflar ve belgelerle kanıtlanmaya çalışılarak restitüsyona dayalı restorasyonlarının yapılabilmesi için koruma kurullarına çok sayıda başvuru olmuştur. Yeni yapılaşmanın sınırlandırılmış olması olumlu bir karar olmakla birlikte, restorasyon uygulamalarına bakıldığında, bu dönemde restitüsyon adı altında, hiç var olmamış binaların rekonstrüksiyonun yapılarak yeni "eski"lerin inşa edilmiş olmasının koruma kuramı açısından doğru sonuçlar vermediği ortaya çıkmaktadır. Özellikle spekülasyona çok açık ve metrekaresine aç bir psikolojik yağma ortamında restorasyon ve restitüsyon önerileri çoğu kez kabul edilebilecek nitelikte olmamıştır. Varlıkları bilinse bile nitelikleri açısından restitüsyona değer bir kültürel kimlik taşımayan, dahası nasıl bir yapı olduğu ve mimari özellikleri konusunda da yine restitüsyona ışık tutabilecek bir bilgi ya da belgesi olmayan hayali eski yapılara ait rekonstrüksiyon projelerine uygulama olanağı verilmesi sonucunda, 1993'ten

sonra İstanbul III Numaralı Koruma Kurulu'nun o yıl değişen yeni kadrosuyla durdurulan, 1995'ten sonra da Yüksek Kurul'un 378 sayılı ilke kararıyla kesin önlem getirilen hayali restitüsyon uygulamaları bulunmaktadır. Bu hayali restitüsyonları önlemek amacıyla İstanbul III Numaralı Koruma Kurulu'nun 04.08.1994 tarihinde aldığı ve hazırlıkları yaklaşık 8 ay sürdükten sonra kesinleştirilen 6949 sayılı Boğaziçi Kıyı (Yalı) Kuşağında Koruma Uygulamaları Genel Kararı, Boğaziçi kıyı kuşağının tümünü içermek üzere, her noktada nasıl davranılması gerektiğine yön veren bir karardır. Özellikle yalı konumundaki arsalarda imar yasağını aşmak için yine tarihe sığınarak hayali projeler üretmeye kalkışan girişimlere karşı, her iki yakadaki kıyı kuşağında izlenecek tutumun önceden belirlenerek, parsel ölçeğindeki olası farklı uygulamaların da önüne geçmeyi hedeflemiştir (Ekinici, 2008). Bu kararın gerekçesinde açıklanan yargılarla eski yalıların rekonstrüksiyonlarının yapılabileceği kıyı şeritlerinin listesi belirtilerek kurul tarafından saptanmış bulunmaktadır. Bu kararla açıklanan bütün ilkeler parsel bazında yapılacak projeler için zorunlu hale getirilmiştir. Listede araştırma bölgesi dahilindeki Emirgan ve çevresi için ilgili açıklanan maddelerin içeriği ise şu şekildedir;

Baltalimanı Kemik Hastanesi (büyük Reşit Paşa Yalısı) ile dereağı (eski Kanlıkavak deresi) arasındaki alanda kıyı şeridi park olarak kalacaktır.

Eski Kanlıkavak deresi ağzından Emirgan Camisi'ne kadar olan kıyı şeridinde yalı olanağı yoktur.

Emirgan Camisi ile Tokmak burnu arasındaki kıyı şeridinde rekonstrüksiyon olanağı yoktur.

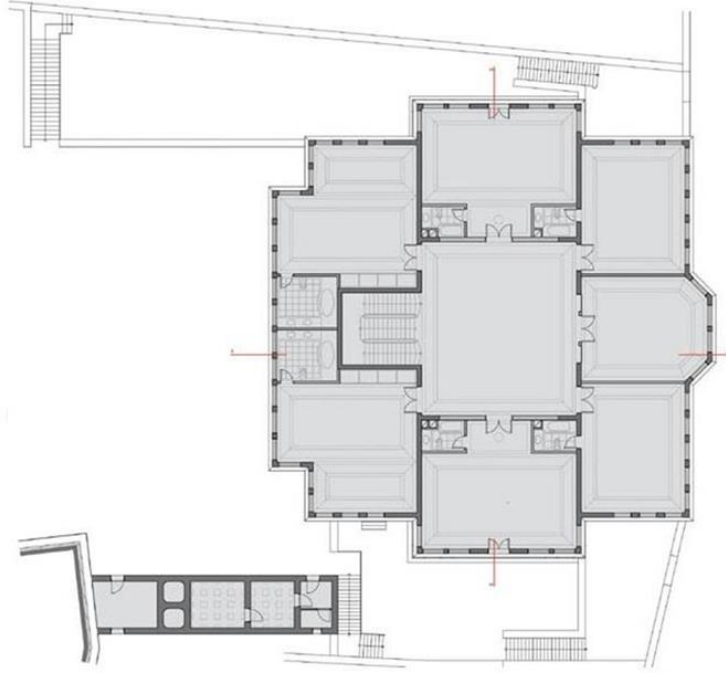
Tokmak burnu ile İstinye koyu bitiminde Rezaizade Yalısı arasındaki bölge yeşil bir rekreasyon alanı olarak planlanacaktır.

Emirgan Bölgesi'nde sahil şeridinde kalan ve restitüsyon projeleri üretilerek rekonstrüksiyonu yaptırılmak istenen önemli yapılardan biri daha önce harem yapısına sahip iken (Şekil 3.47), günümüzde üzerinde sadece Selamlık kısmının yer aldığı Şerifler Yalısı'dır. 1997 yılında bu amaçla yalı için bir proje hazırlanmıştır. 1997 tarihinde Sait Çiftçi varislerinin sahibi bulunduğu 88 Ada 18-19-20-21 parsel numaralı büyük arsanın yıkılan harem kısmının olduğu alanda tamamlanmış herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Harem yapısı temel kalıntıları ile bazı beden duvarları kalıntıları bulunan bir kısmı ise sahil yolu tarafından kesilmiş halde, hamam yapısı

ise harabe bir kubbeli yapı vaziyetindeyken Hareme ait arsa 20-21 parsel olarak önden anayola cephele 2400 metrekarelik bir alan kaplarken, arkada bulunan 18 parsel arsa 900 m²'dir. Arsaların tümü Koruma Kurulu'nda Şerifler Yalısı bütünü içerisinde olduğu kararı alınmıştır. Koruma kurulu kalıntıların rölevesi, restitüsyon projesi ve restorasyon projelerini onaylamıştır. Restorasyon uygulama projesi (Şekil 3.48, 2.49 ve 3.50), imar planlarına da işletilmiş fakat 1999 depremi ile uygulamaya konan yönetmelik değişikliklerinden dolayı yapının oturacağı yerin jeolojik sondajları gerektiğine karar verilerek çalışma başlatılamamıştır (Url-11, 2013). Daha önce hazırlanan 1983 tarihli çalışmayla benzerlikler taşıyan bu projede de açılan aydınlıkla oluşturulan galeri boşluğu orta sofanın belirlediği sınırlarla dikey kesitte çatıya kadar ulaşmaktadır. Projede yalının aslında var olan Harem kısmı ile Selamlık kısımları arasında yer alan bahçe duvarlarının yeniden yapılması öngörülmüş ve kıyı bandında zemin katı saran beden duvarlarının son haline uygun olarak sahil şeridi ile paralel uzanmaya devam ederek günümüzde var olan Selamlık kısmının duvarlarıyla tamamlanması planlanmıştır.

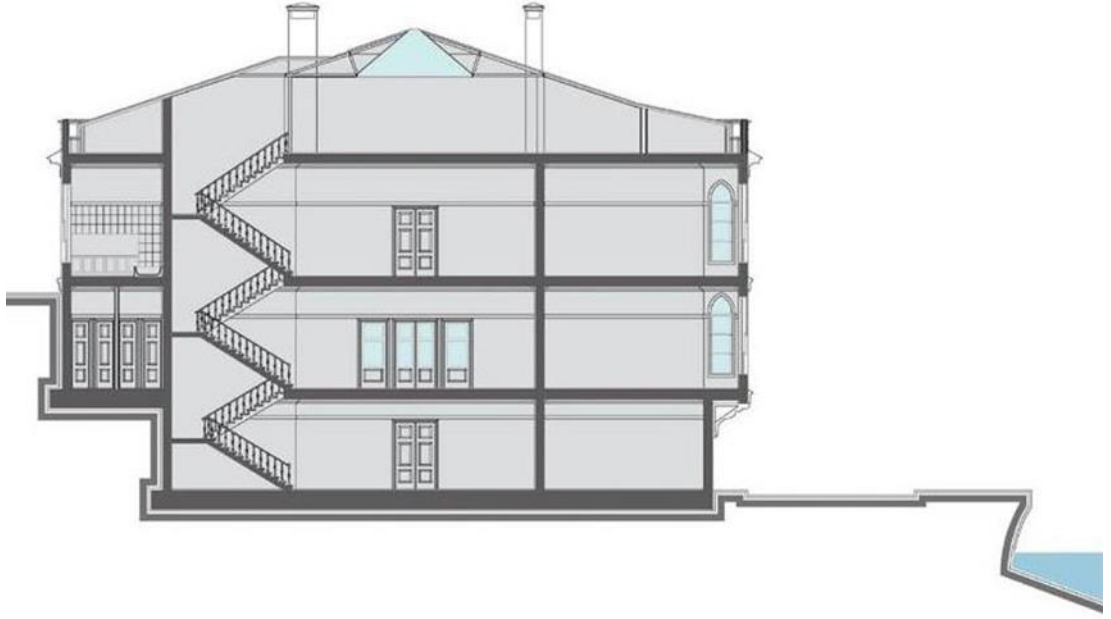
Şekil 3.47 Harem yapısı ile Selamlık yapısı birlikte Şerifler Yalısı (Eldem, 1994).

Şekil 3.48 1997 tarihli Şerifler Yalısı restorasyon projesi planı (Url-11, 2013).

Şekil 3.49 1997 tarihli Şerifler Yalısı restorasyon projesi görünümü (Url-11, 2013).

Şekil 3.50 1997 tarihli Şerifler Yalısı restorasyon projesi kesiti (Url-11, 2013).

Restitüsyon projeleriyle rekonstrüksiyonu yapılmak istenen yalılardan biri de Emirgan'da Sakıp Sabancı Caddesi'nde bulunan 88 ada 37 pafta 12 parsel numaralı arsada var olmuş Münire Yalısı'dır (Şekil 3.51). Münire yalısı ile birlikte arsada yer alan duvar ve tonoz yapısı da 1978 yılında koruma kurulu tarafından tescillenmiştir.

Şekil 3.51 Münire Yalısı (Eldem, 1994).

Yalı binasının yerine 2000 yılında mimar S. Tanker'in yarı resmi kuruma ait arsa üzerine kendi hazırladığı projesiyle başlattığı rekonstrüksiyonun tüm izinleri alınarak Koruma Kurulu'ndan onaylatılıp inşaatı başlatılmıştır.

Daha önce bulunduğu arsanın yarısı önünden geçirilen sahil yolu üzerinde kaldığından bölünen arsa nedeniyle hazırlanan restitüsyon projesi arsanın kalan yarısı için hazırlanmıştır. Böylece yalı geriye çekilerek özgün olmayan yerde, planda ölçeği küçültülmüş olarak ve cephelerde ise aynı cephe ölçüleri korunarak yarısı bütünlüğü gibi çalışıldığı bir proje ortaya çıkmıştır. Buna göre her şeyden önce restitüsyon projesinde yapının daha önce olduğu belirtilen şekliyle olması sağlanması gerekirken “yeni” bir eski eser yeni yerinde ortaya konması durumu meydana gelmiştir.

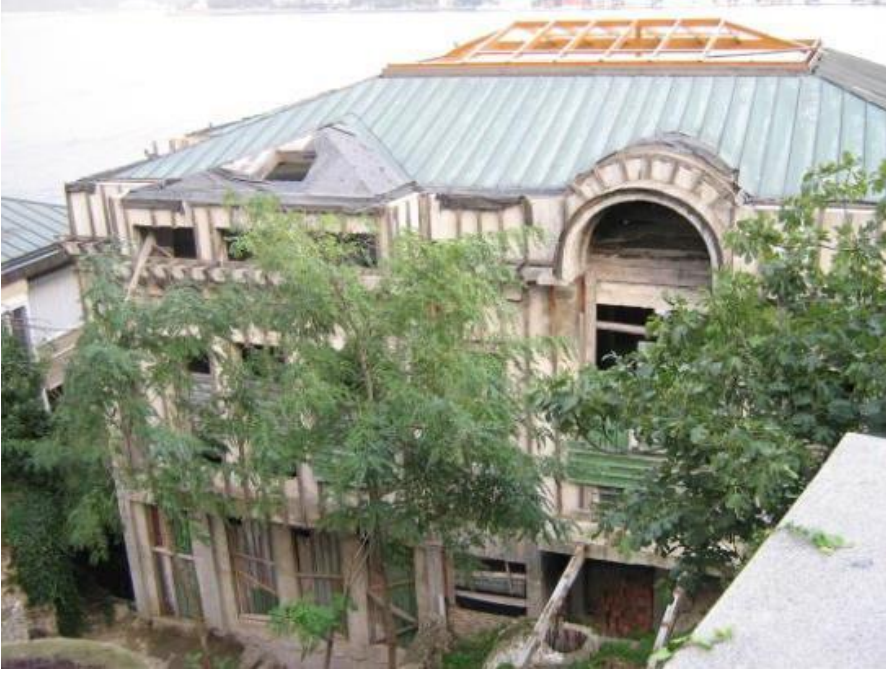
Projede inşaat çalışmaları sürerken, 2001 yılında komşu parselde oturan F. Kanatlı'nın projenin bu hali ile yapılamayacağı gerekçesi ve altında tarihi çeşme bulunduğu iddiasıyla mahkemeye başvurmasıyla çalışmalar durdurulmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Encümeni yıkım kararı alınmış ancak karar, İdare Mahkemesi'ne yapılan itiraz nedeniyle bir türlü uygulanamamıştır. Yapılan itirazlara rağmen mahkemede alınan son yıkım kararı ile 2010 yılında yalının yıkımı gerçekleştirilmiştir (Şekil 3.52, 353 ve 3.54). Günümüzde arsa üzerinde etrafi çevrili durumda yıkıntı halinde bulunmaktadır (Şekil 3.55).

Şekil 3.52 1999 ve 2013 tarihli hava fotoğrafları karşılaştırması.

Şekil 3.53 Rekonstrüksiyon çalışmaları devam ederken Münire Yalısı (Url-4, 2013).

Şekil 3.54 Rekonstrüksiyon çalışmaları devam ederken Münire Yalısı (Url-4, 2013).

Şekil 3.55 İskele yapısının arkasında yıkıntı halindeki Münire Yalısı Rekonstrüksiyonu (Url-4, 2013).

Yalı restitüsyon projelerinden başka Emirgan bölgesinde bulunan Emirgan Korusu içerisindeki köşkler olan Beyaz Köşk, Pembe Köşk ve Sarı Köşk'ün yenilenmeleri İstanbul Büyükşehir Belediye'sinin hazırlattığı restorasyon proje çalışmaları ile 1995 yılında tamamıyla elden geçirilerek hizmet birimleri olarak kullanıma açılmıştır.

Emirgan bölgesinde yer alan bir diğer köşk olan Mirgün Köşkü de kaderine terk edilmiş bir durumdayken 2010 yılında başlatılan kapsamlı restorasyon çalışmaları ile 2012 yılında tamamlanarak İstanbul Üniversitesi Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak günümüz kullanımına kazandırılmıştır. Gerçekleştirilen restorasyonda köşkün özgün mimarisi korunarak zarar görmüş parçalar aslına uygun olarak onarılmış ve yenilenmiştir. Tadilatı tamamlanan Mirgün Köşkü, 2013 yılının ilk ayında faaliyet vermek üzere hizmete açılmıştır.

Emirgan'da bulunan tarihi köşklere en önemlileri arasında yer alan Sabancı ailesine ait Atlı Köşk, 1966 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sonrasında ailenin kullanımına tahsis edilmiştir. 1998 yılında konut işlevinden müzeye dönüştürülmesine karar verilen köşk yapısı 2002 yılında kullanıma açılarak seçkin eserlerin sergilendiği bir müzeye dönüşmüştür. Bölge genelinde yapılan restitüsyon çalışmalarından farklı olarak tarihi Atlı Köşk'ün yer aldığı alanda müzeyi genişletmeye yönelik 2007 yılında proje hazırlanmış ve 2008 yılında günümüz mimari özelliklerini taşıyan modern bir ek yapı yapılmıştır. Nevzat Sayın'ın mimarı olduğu proje müze ek binası ve çevre düzenlemesini kapsamaktadır. Kısıtlı bir alanda tarihi bir yapıya ek olarak yapılan yapı, tarihi köşk yapısına koşut olarak modern bir formda fakat doğal yapıya saygılı (Şekil 3.56) ve özgün mimarisi sebebiyle büyük övgü toplamıştır. “Seed” adını taşıyan ek bina olan oditoryum projesi birden fazla ödüle de layık görülmüştür.

Alanda bulunan değerli ağaçların kökleri, eski evin temelleri, şimdiki haliyle korunmasını istenen teras ve duvarlar arasına sıkışarak alan kullanıma sağlanmıştır. Neredeyse tamamı çelik olan yapı da bir atölyede imal edilmiştir ve parçalar yerinde monte edilmiştir. Kampüse girişini karşısında kalan eski taş duvarların üzerindeki aralıktan beklenmedik bir yerden alt fuayeye giriş verilmiştir. “Seed” adı verilen sarı renkteki eğrisel yapının çıkışındaki üst fuaye Boğaz'a paralel ince uzun bir mekan olarak planlanmıştır. Böylece mekanın kendisinden çok uzun teras ile ziyaretçiler için Boğaz'a odaklanması hedeflenmiştir. Gerekli ve zorunlu olanın tamamı bu mekana sığdırılması sağlanmış, girişte parlak, siyah çok yüzlü iç bükey elipsoid renkli mekan yansıtarak daha geniş gösterilmesini sağlamıştır (Şekil 3.57). Salon, akustik panellerden oluşan iç kabuk, eğimi değişip, dümdüz olabilen zemin, gerekli olan ekipmanların asabileceği tras ve orkestraya göre büyüyeblen sahneye sahiptir

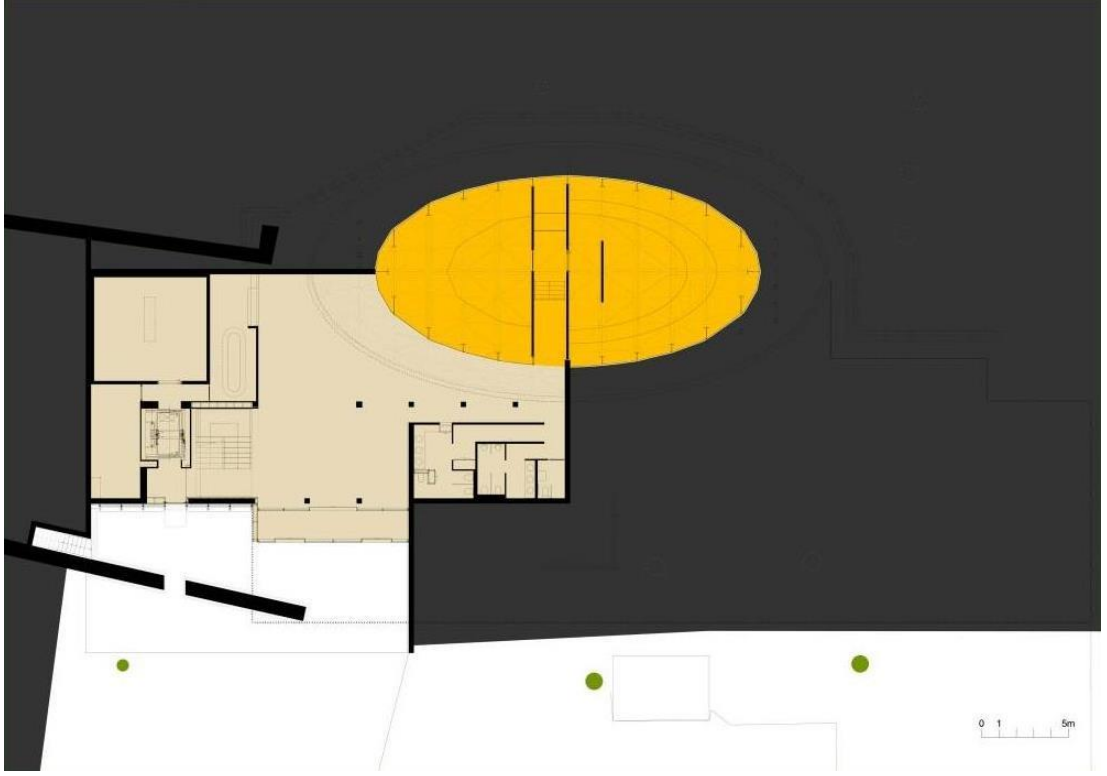
(Şekil 3.58 ve 3.59). Proje hazırlanırken Boğaziçi bölgesinde yer alması nedeniyle sakin, geriye çekilmiş ve neredeyse görünmeyen bir yapı olması için hassasiyet gösterilmiştir. Bu yüzden neredeyse hemen Boğaz'ın kıyısında sayılabilecek olan bir müze kampüsünün içinde yer alan “oda orkestrası için konser salonu” yapısı için işaret edilmedikçe, söylenmedikçe, gidilmedikçe göze çarpmayacak bir yapı olması için yer altında bir yapı olarak tasarlanmıştır (Şekil 3.60).

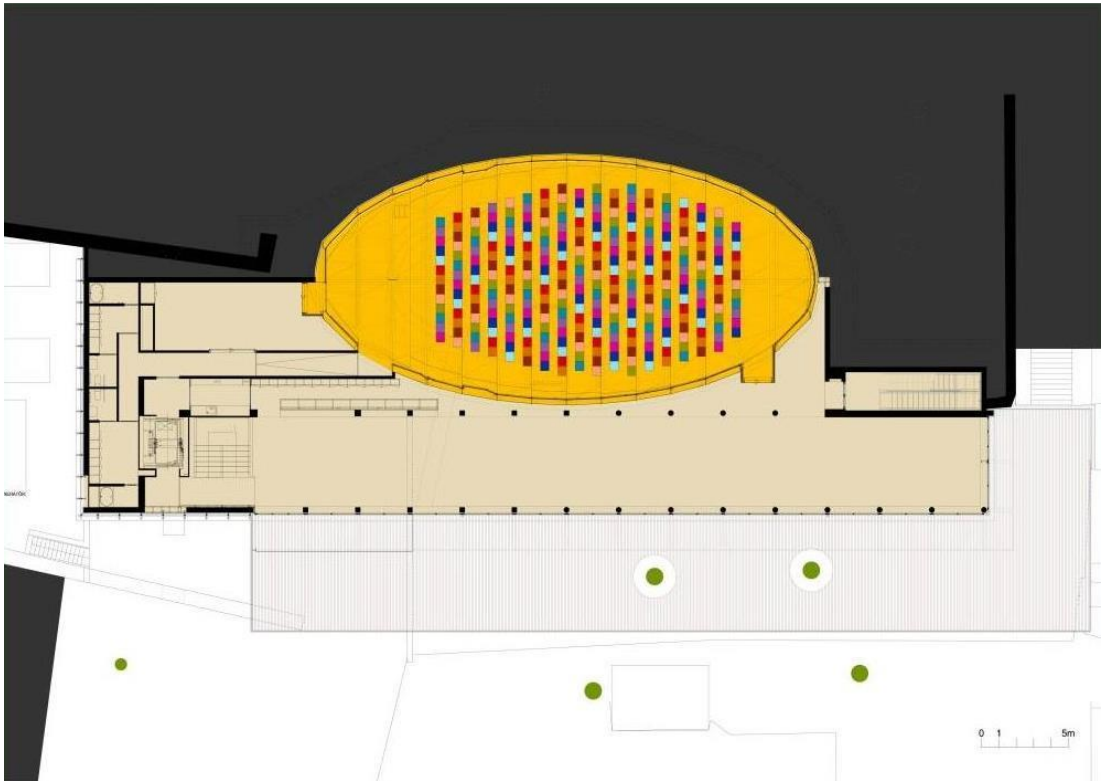
Şekil 3.56 Atlı Köşk bünyesindeki Oditoryum ek binası (Url-12, 2013).

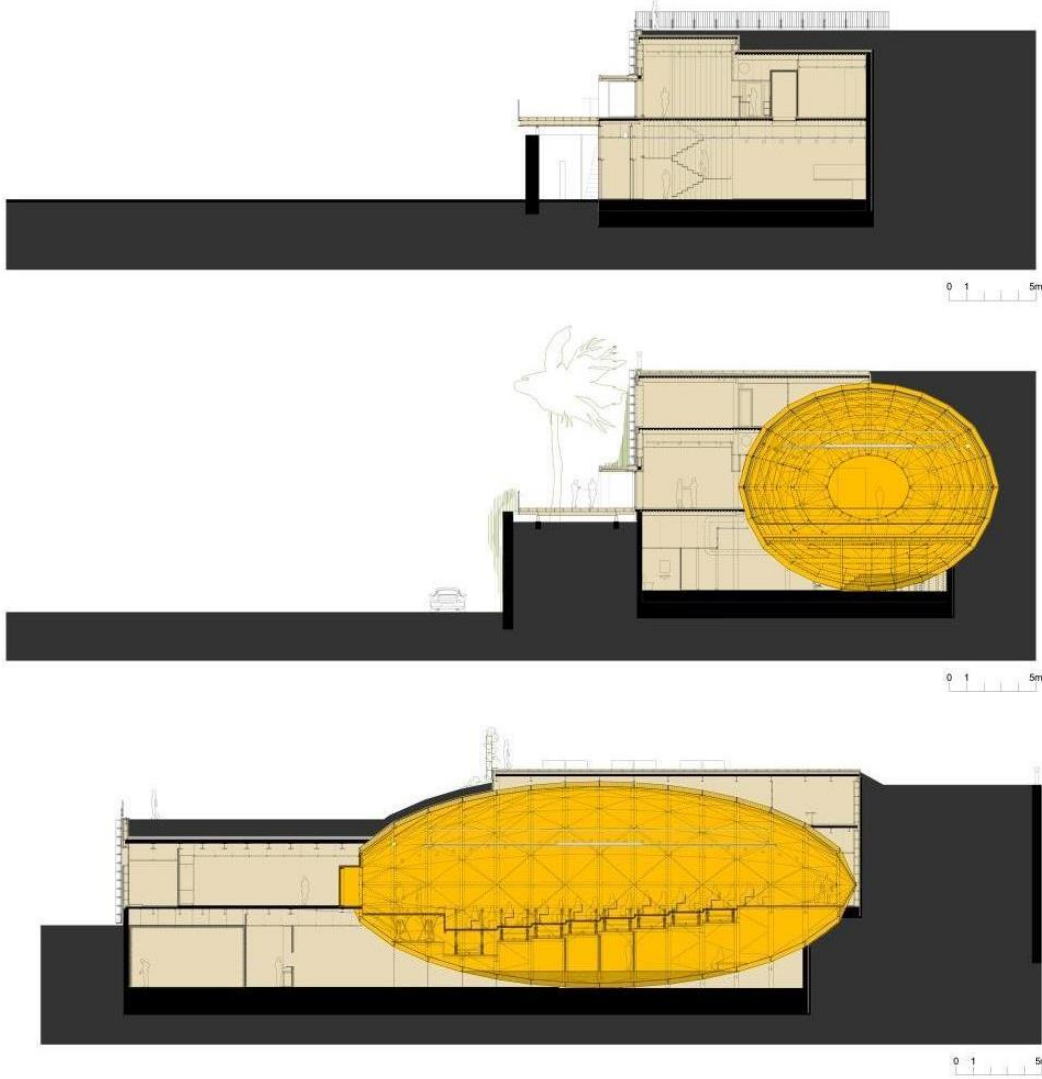
Şekil 3.57 İç mekanda projenin Seed bölümü (Url-12, 2013).

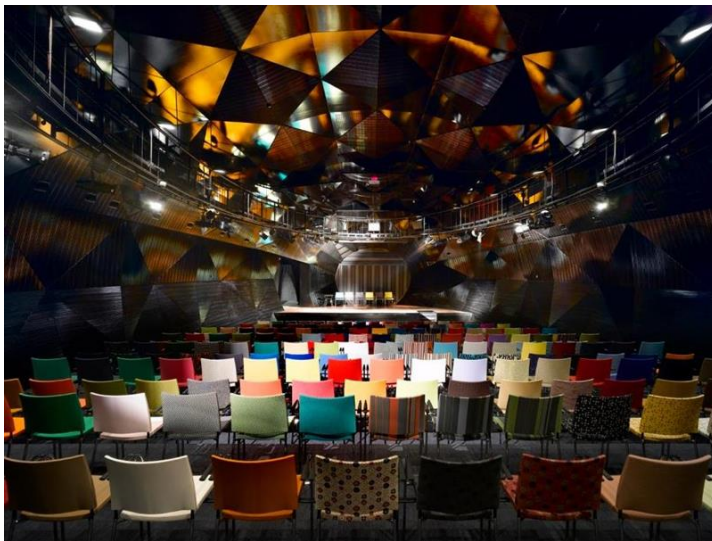
Şekil 3.58 Oditoryum Planı 1 (Url-12, 2013).

Şekil 3.59 Oditoryum Planı 2 (Url-12, 2013).

Şekil 3.60 Projenin kesitleri (Url-12, 2013).

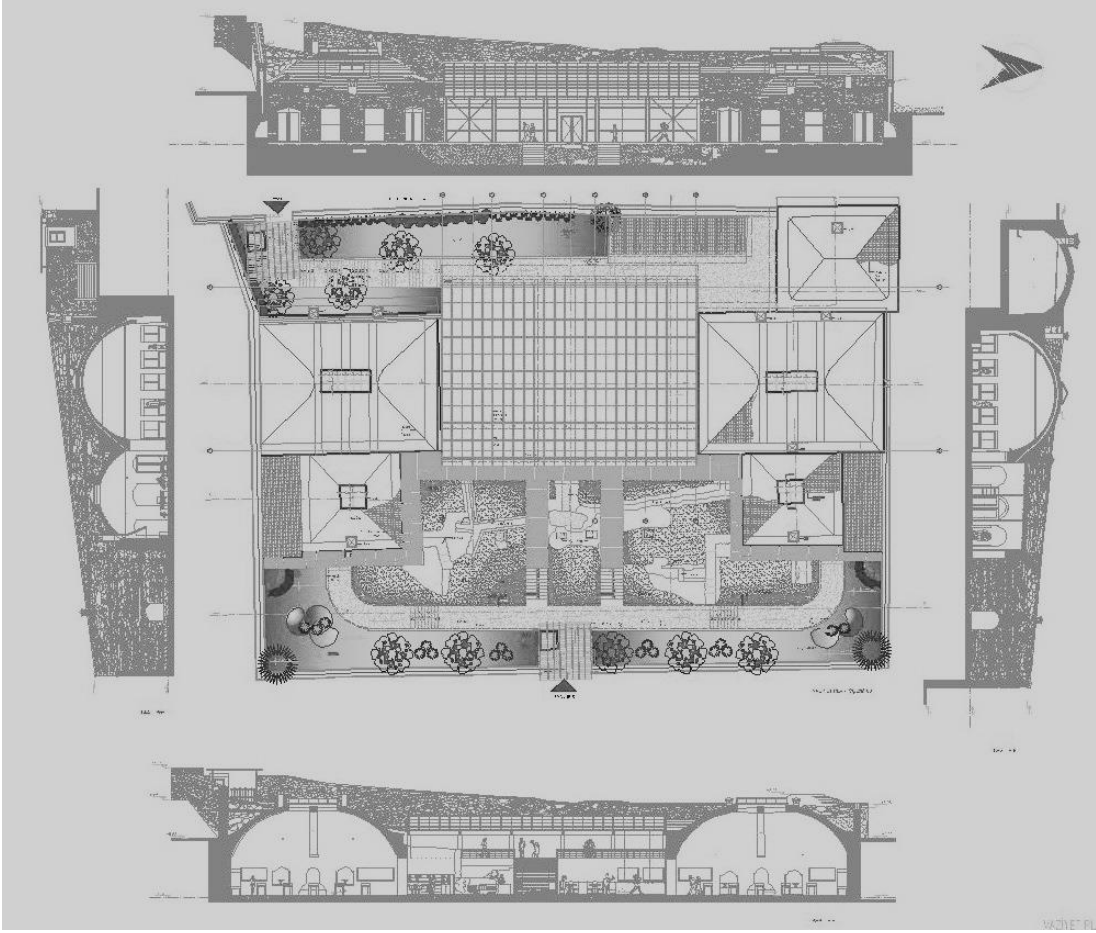
Şekil 3.61 Seed iç mekan görünümü (Url-12, 2013).

Emirgan bölgesi genelinde rant kaygısı taşımayan hizmet amaçlı restitüsyonlardan olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Emirgan Koru'sunda yer alan eski köşk yapılarına ait farklı işlev kazandırılarak yenilenmesini tamamladığı At Ahırları'dır. Bu birimler, 19. yüzyılın ikinci yarısında Emirgan Korusunda Mısır Hidivi İsmail Paşa tarafından yaptırılan sahil sarayı ve köşkların at ahırları olarak inşa edilmişlerdir. Yapı kompleksi ikisi aynı ekseninde, diğeri onların karşısında olmak üzere kagir, tonoz örtülü üç adet birimden oluşmaktadır. Yapıların moloz taş ve tuğla hatıl sırasından oluşan duvar örgüsüne sahip olduğu görülmektedir (Şekil 3.62). Dikdörtgen bir arazi üzerine oturmuş olan yapıların kuzey ve güney bölümünde bahçe duvarlarına yaslanmış binalar birbirinin simetrisidir.

Toplam 700 m² alana sahip at ahırları yapıları, 2006 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Genel Müdürlüğü'nün gündemine geldiğinde harap durumdadır. Belediye'nin restorasyon projesi hazırlattığı üç birimden oluşan yapının kültür amaçlı kullanılmak üzere ihyası amaçlanmıştır. Yapının Emirgan Korusu içerisinde bulunması nedeniyle Lale Müzesi olarak kullanılması uygun görülmüştür. Hazırlanan projenin ardından (Şekil 3.63), yürütülen çalışmalar sonucunda Aat Ahırları'nın restorasyonu tamamlanmış ve 2013 yılında kullanıma açılmıştır. İçerisinde müze, sergi, toplantı mekanı ile yeme içme ve dinlenme alanlarının bulunduğu peyzaj öğeleriyle çevrelenmiş bir yapı kompleksi olarak hizmet vermeye başlamıştır (Şekil 3.64 ve 3.65).

Şekil 3.62 Restorasyonun ardından At Ahırları (Url-11, 2013).

Şekil 3.63 At Ahırları Restorasyon Projesi (Url-11, 2013).

Şekil 3.64 Yapılara girişler (Url-11, 2013).

Şekil 3.65 Müzeden Boğaz’a bakış (Url-11, 2013).

Boğaziçi genelinde 1990’lı yıllarda Boğaziçi sahil şeridi ve öngörünüm bölgesindeki inşaat yapımı yasağı nedeniyle patlama yaşanan restitüsyon projeleri Emirgan Bölgesi’nin gündeminde de yoğun olarak yer almıştır. İnşaat izninin yalnızca restitüsyon projeleri için geçerli olması bu yoğun talebin açıklayıcısıdır. Bu taleplerden biri de İstanbul 3 Numaralı Koruma Kurulu’na sunulan her yönüyle İstanbul zenginliği olan Emirgan’da çay içmeyi sona erdirecek vaktiyle aynı yerde bulunan yalının yeniden yapımını öngören bir proje teklifidir. Kurula gelen proje yasal ve teknik dayanakları tam olarak sunulmuştur. 19. yüzyıla ait yalının resimleri bulunmuş, Osmanlı belgelerinde varlığı kanıtlanmış, Emirgan meydanındaki “Çınaraltı” bahçesine yayılan sahilsarayının yeniden ve eskisi gibi gerçekleştirilmesinin mimari güvenceleri sağlanmıştır (Ekinci, 2012).

Kurulca yapılan uzun değerlendirmelerden sonra, “Emirgan’da çay mı; yalı mı?” şeklinde özetlenebilecek tartışma 18 Şubat 1993 tarih ve 5597 sayılı kurul kararında “çay” yanıtıyla noktalanmıştır. Gerekçe olarak Türk Edebiyatı’na da giren ve 20. yüzyıl İstanbul yaşantısıyla bütünleşen ‘Emirgan’da çay’ kültürünün, artık geleceğe taşınması gereken bir miras olarak kabul görmesi gösterilmiştir (Ekinci, 2012).

Bu karar proje sahiplerinin “kanıtlarımızı dikkate almadılar” şikayetiyle ilgili bakanlığa başvurmalarına sebep olmuştur. Dönemin Kültür Müsteşarı Emre Kongar ise kurulun kararını kabul ederek proje sahiplerinin savunmasını reddetmiştir (Ekinci, 2012).

Bunun üzerine, proje sahipleri kararın bilimsel değil duygusal olduğu savıyla açtıkları iptal davasında mahkeme; “Kurul, İstanbul kültürlerinden hangisinin yaşatılması konusunda takdir yetkisini kullanmıştır” açıklamasıyla kararı hukuka uygun bulmuştur. Ayrıca, “Boğaziçi’nde yüzlerce yalı var ama Emirgan Çay Bahçesi bir tane” gibi değerlendirmeler de mahkeme kararında yer almıştır. Sonuç olarak Emirgan’a bir yaşam mirası olarak değil, sadece eski bir yapının arsası gözüyle bakılmasını hukuka aykırı bulunmuştur. Ayrıca yargının bu davanın, tarihten gelen toplumsal işlevlerin de korunmaları yönünde açık ve kesin düzenlemelerin yapılmasına esin kaynağı olabilmesi ihtimali ile büyük öneme sahiptir. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukuku, tarihi ve doğal değer taşıyan taşınmaz ve taşınır mirasımızın yarınlara aktarılmasını amacına rağmen aynı mirasın yaşama kültürümüzdeki bellek değerlerini oluşturan tarihsel işlevler için yeterince yasal güvence sağlayacak düzenlemeleri içermemektedir. Mahkemece alınan bu karar ise bu yönde atılmış önemli somut bir adım olmuştur (Ekinci, 2012).

1983 yılından günümüze kadar olan süreçte Emirgan meydanında Çınaraltı’nın Koruma kurulunun kararı neticesinde korunma altına alınması gelişmesi dışında bir dizi önemli gelişme ve değişim yaşanmıştır. İskele yenilenerek hizmete açılmış, muvakkithane büfe kullanımına geçmiş, tarihi çeşmenin tadilatı gerçekleşmiş, yangın geçiren Emirgan Camisi’nin Mehmet Ali Aydınlar tarafından restorasyonu yaptırılmıştır (Ergin, 2010). İskele ve diğer kıyı yapıları ile meydan arasından geçen sahil yolu kazık çakılarak 2007 de genişletilmiştir (Şekil 3.66). 2011 ve 2012 yıllarında ise yürüyüş platformu genişletilerek kara kesim denize doğru ilerlemiştir.

Şekil 3.66 2007 yılı Rumeli Hisarı-Emirgan arası kazıklı yol çalışması (Şal, 2008).

4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Zengin tarihi ile kültürel ve doğal bir coğrafyaya sahip olan Boğaziçi geçmişten günümüze kadar önemini her zaman korumuştur. Tarihi süreç içerisinde kıyılarında birçok yerleşmeye kucak açan Boğaziçi'nin kıyı yerleşmelerinden biri de bu tez çalışmasına konu olan Emirgan yerleşmesidir. Çalışma dahilinde Emirgan'ın bir Boğaz köyü haline gelmesini izleyen süreçte, bölgenin kentsel yapısındaki değişimlerin Emirgan'a olan etkileri ve doğurduğu sonuçlar incelenmiştir.

İlk yerleşmenin Osmanlı döneminde 16. yüzyılda başladığı Emirgan, Boğaz'ın kıyısında yer alması nedeniyle diğer Boğaziçi yerleşmelerinde olduğu gibi iskele etrafında meydanlaşarak Boğaz köyü halini almıştır. İskele meydanını oluşturan mimari elemanlardan iskele, cami, çeşme gibi yapıların tarihi dönemler içerisinde uğradığı değişiklikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Meydanı çevreleyen yapıların dışında kentsel dokuyu tamamlayan köşk, yalı, tekil konut gibi diğer mimari elemanlarda ortaya çıkan farklılaşmalara da tez kapsamında yer verilmiştir.

Cumhuriyet dönemine girildiğinde yerleşim yerlerinin gelişimi ile ilgili tüm Boğaziçi'nde yaşanan durgunluk Emirgan'da da hissedilmiştir. 1950'li yıllarda iktidar değişikliği ile hızla uygulanmaya başlanan imar faaliyetleri Boğaz kıyıları ve iç kesimleri boyunca etkili olmuştur. Uygulamaların Emirgan'ı da hayli etkileyen bu dönemde kıyı bandına yapılan sahilyolu, Emirgan'daki kentsel dokuyu büyük oranda zarara uğratmıştır. Kıyı boyunca sıralanan yalıların bir kısmının bakımsızlık ve sahipsizlik gibi nedenlerle yitirilmiş veya yıkılmak üzere terkedilmiş olması bu tarihi değerleri elimizden alıp giderken, Emirgan'ın en önemli ve görkemli yalı yapılarından olan Şerifler Yalısı kompleksi önünden ve arsası üzerinden geçirilen sahilyolu nedeniyle büyük oranda tahribata uğratılmıştır. Yapının en büyük bölümü olan harem dairesi planlanan sahilyolu üzerinde bulunduğu için çalışmalar sırasında yıktırılmıştır. Harem dairesinin yokoluşu, Boğaziçi genelinde bulunan yalıların hızla yitirilmesine neden olan bakımsızlık, terkedilme gibi kısmen doğal faktörlerle değil otoritenin kararı neticesinde bilinçli olarak gerçekleşmiştir. Bu bilinçli karar, çok önemli bir tarihi değer kayb olup gitmesine sebep olmuştur. Ayrıca sahilyolunun kıyıdan geçirilmesiyle "Yalı" olmanın birincil şartı olan kıyıyla kurulan yakın ilişki

durumu, kıyı ile yapıların birbirinden koparılması suretiyle tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Aynı yıllarda nüfusun hızla artışı, bölge sakinlerini oluşturan profil olan; sahil kesiminde yalı, köşk ve konutlarda oturan nüfuslu ve önemli kişiler ile iç kesimlerde köy yerleşmesinin yerli halkı iken, Anadolulaşma hareketi ile Anadolu'dan gelen kesimin nüfusa katılmasına neden olmuştur. Yasalardaki boşlukların ve uygulamadaki eksikliklerin neticesinde bölgede gecekondulaşmayı getiren bu durum, Emirgan'ın kendine özgü şekillenmiş olan sosyokültürel yapısının bozulmasına neden olmasının yanında, yapılan gecekondu ile kentsel dokunun yoğun konut alanlarıyla dolması özgün dokuyu da tahribata uğramıştır.

1983 senesine kadar çeşitli yollardan kentsel yapılanmadaki kontrolsüz yoğunluğa ve bozulmalara planlama çalışmaları ile düzenleme getirilmeye çalışılmışsa da geçerli somut bir adım atılamamıştır. 1983 yılında ise Boğaziçi'nde yaşanan çarpık yerleşmeyi durdurmak ve sonrasında o yıllarda büyük bir hızla devam eden yapılaşmayı sona erdirmek; Boğaz'ın tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri ile yeşil alanlarının korunmasını sağlamak amacıyla düzenlenen "Boğaziçi Kanunu" resmen yürürlüğe girmiştir. Boğaziçi'ni kıyı kesimi, öngörünüm bölgesi, geri görünüm bölgesi ve etkilenme bölgesi olarak ayırarak detaylı yapılanma koşulları belirlenmişse de çizgisel ayırıcı hatlarla birbirinden ayrılan bu bölgeler topoğrafya ve silüet gibi etmenler dikkate alınmadan belirlendiği için yöntem olarak yanlış bir yaklaşım olmuştur. Her ne kadar eksik ve yetersiz olsa da dönemi itibariyle Boğaziçi'nin korunması için umut vadeden kanuna yürürlüğe girmesinden itibaren izleyen yıllarda eklenen ek maddeler, yasak getirilen inşaat alanları için yeniden inşaat izni tanınmasının önünü açan uygulamalara neden olmuş böylece yasa geçerliliğini kısmen kaybetmiştir. Her ne kadar yapılan itirazlar neticesinde Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla ek maddelerin uygulanmaya başlanmasının ardından yaklaşık iki yıl sonra uygulamaları durduran karar çıkmışsa da bu süre içerisinde spekülasyon işlemler hızla gerçekleştirilmiştir. Bu süreç rant çevreleri için büyük bir fırsata dönüşmüş ve Boğaziçi'nde büyük bir yağmaya neden olmuştur. Yalnızca Emirgan'ı da içine alan Sarıyer bölgesinde bile İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nce 1999 yılında ön görünüm bölgesi içindeki kaçak yapılaşmayı tespit etmek amacıyla yaptırılan Boğaziçi öngörünüm bölgesi içindeki

kamuya ait yerlerin kullanımına ilişkin tespit çalışmasında 3659 adet kaçak yapılaşmaya rastlanmıştır.

Aynı dönemde eski eser tescili olmayan binaların yıkıldıkları an yeşil alan statüsü kazanmalarını sağlayan yasalar nedeniyle özellikle öngörünüm bölgesindeki sıradan harap ahşap evler bile restorasyon ve inşaat izni alabilmek amacıyla eski eser olarak tescil ettirilmeye başlanmıştır. Böylece yalnızca izinli tadilatlarla ve restorasyonlara izin veriliyor olması da alanda yeni bir rant kapısının açılmasına sebep olmuştur. Boğazci'nde hiç varolmamış yapıların bile rekonstrüksiyon projeleri üretilerek izinler çıkartılarak yeni inşaat yapımları için onay alınmaya çalışılmıştır. Bir Boğaz köyü olan Emirgan da rant çevrelerinin yağmasından nasibini almıştır.

Bölgede restitüsyonu için izni alınarak üzerinde inşaatı başlatılan arsalardan biri üzerinde önceki yıllarda Münire Yalısı bulunan Emirgan iskelesi arkasındaki kıyı bölgesinde yer alan arsadır. Bu yer için hazırlanan proje, 2000 yılında tüm onayları alınıp aynı yıl inşaata başlanmasının ardından ertesi yıl yapılan şikayet üzerine yargıya intikal etmiştir. Mahkemece durdurma kararı çıkartılıp yaklaşık on yıl süren yargı sürecinin tamamlanmasıyla kesin yıkım kararı alınarak 2010 tarihinde yapının yıkımı gerçekleşmiştir. Boğazci'nde yanlış uygulamalara son vermek için emsal olabilecek bu tarz kararların neticesinde, Boğaz'ı korumaya yönelik olumlu adımlar atıldığı düşüncesi zihinlerde oluşsa da bu koruma yaklaşımına tezat şekilde alanın yıkımının ardından günümüze kadar olan sürede yaklaşık üç yıldır yüksek saç panellerle çevrelenerek kapatılmış halde görüntü kirliliği oluşturan bir durumu da ayrıca düşündürücüdür.

Bölge dahiline yenileme çalışması yapılan bir diğer yapı Şerifler Yalısı'dır. Emirgan'ın günümüzde en önemli yapılarından olan Şerifler Yalısı'nın 1970 yılına kadar yıkık ve harabe halinde bulunmuştur. 1971 yılında satın alınarak Kültür Bakanlığı'nca aynı yıl başlatılan çalışmalar ile restorasyonu tamamlanmıştır. Harem dairesinin binasının daha önceden üzerinde bulunduğu yan arsada ise yapının rekonstrüksiyonu için mülk sahipleri tarafından proje hazırlanmış fakat yapımı için gerekli izinler alınamamıştır. Fonksiyon değişikliği ile otel olarak tasarlanan yapı için cephede ve iç mekanda değişiklikler ön görülmüştür, hazırlanan proje ile planlanan değişiklikler yapının orjinallliğini zedeleyecek nitelikte olmuştur. Yapımı halinde milyon dolarlarla ifade edilecek miktarlarda rant umulan proje gerekli izinler alınamayarak hayata geçmemiştir.

Çıkar odaklı, rant kaygısı taşıyan rekonstrüksiyonlardan başka alana katkı sunan olumlu projeler de hazırlanmış ve sevindirici bir gelişme olarak yapımları tamamlanarak bölgeye kazandırılmıştır. Bunlardan biri N. Sayın'ın mimarı olduğu Atlı Köşk yapısında Sakıp Sabancı Müzesi'ne bağlı bulunan Seed adındaki oditoryum projesidir. Tarihi çevreye uyum ve hassasiyet çerçevesinde hazırlanan proje Boğaziçi'nde yer alıyor olmanın getirdiği sorumluluk ve gerekli hassasiyet gözetilerek tasarlanmıştır. Bu saygılı duruş ile birçok mimari ödüle de layık görülmüştür. Emirgan'da hizmet amaçlı hazırlanan ve uygulaması gerçekleştiren projelerden biri de At Ahırları projesi olmuştur. Bu proje ile Emirgan Korusu içerisinde bulunan eski köşk yapılarına ait yıkık ve kaybolmuş halde bulunan At Ahırları yenilenerek yeni bir fonksiyon kazandırılmış, Lale Müzesi olarak günümüzde kullanıcıların hizmetine sunulmuştur.

Mimari birimlerdeki bu yenilemelerin dışında kentsel dokuyu etkileyen bir diğer değişim sahilyolunda yapılan imar faaliyetlerinin devamı olmuştur. 1950'lerde yapılan sahilyolunun genişletilmesi çalışmasının daha sonraki yıllarda devamı gelmiş son olarak 2007 ve 2010 yıllarında tekrar genişletme çalışması yürütülmüştür. Bu çalışmalar ile genişletilen yol nedeniyle sahil bandındaki yapılar ve köy meydanı denizden iyice koparılmıştır. Bu uygulama, Emirgan'ın merkezinin iskele meydanı olma özelliğini iyiden iyiye yok etmiş, deniz-kıyı yakın ilişkisi daha da azalmıştır. Yayıların kullanımı için genişletilen yolda kullanımına dair hiçbir düzenleme planlanmadan çalışmalar tamamlanmıştır. Bu alan, yayaların kullanım fonksiyonları için yürüyüş alanları, gezinti yolları, denize girme yeri, balık tutma alanları ve seyir mekanları gibi ihtiyaçları karşılamaya yönelik düzenleme ve planlamaya ihtiyaç duyan yatay uzun gri boş bir platform haline gelmiştir. Önümüzdeki süreçte yolun daraltılması veya ortadan kaldırılması söz konusu olamayacağına göre, bu fonksiyonları organize eden planlama ve düzenlemeye sahip tasarım ve projelendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Yolun genişletilmesine rağmen bölgede özellikle hafta sonları popüler kültüründe etkisiyle yoğun olarak kahvaltılık mekanları için tercih edilen ve çok sayıda bölge yerlisi olmayan turisti kendine çeken bölge için gerekli trafik, yaya, yol ilişkisi düzenlemesi yapılmalıdır. Bu düzenlemeye katkı sunacak ve aynı zamanda turizmi geliştirme çalışmalarına büyük ölçüde destek olacak ana unsur deniz ulaşımı

sistemleri kuvvetlendirilmesidir. Karayolu ve deniz yolu ulaşım entegrasyonu yapılarak gelen turistlerin alana yayılması düzenli bir şekilde sağlanmalıdır.

Sonuç olarak tüm Boğaziçi dahilinde olduğu gibi Emirgan Bölgesi'nde de kentsel yapılanma açısından tarihi dokuda meydana gelen bozulmalar, çarpık yapılaşma ve beraberinde getirdiği birçok sorun bulunmaktadır. Bu çerçevede tarihi ve mekansal dokunun korunması, mevcut tarihi yapı stoğu için restorasyon ve yenileme çalışmalarının yapılması, tarihsel ve kültürel mirasa sahip Boğaziçi alanının yıpranan değerlerinin tekrar kazanımı için yapılacak çalışmaların devletin de desteğiyle ele alınması gerekmektedir. Tarihi dönemler içerisinde şekillenmiş olan Emirgan Boğaz köyü yerleşmesinin canlanmasını ve günümüz gereksinimlerini de karşılayacak şekilde kentsel doku dönüşümünün yapılması ve tarihi öneme sahip mimari elemanların köhneme sürecine girmesinin engellenmesi devlet teşviki ile sağlanmalıdır.

5.KAYNAKÇA

- AGAT, N., 1963, *Boğaziçi'nin Turistik Etüdü Doktora Tezi*, İstanbul: İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Artan, Tülay. (1994). Şerifler Yalısı. *İstanbul Ansiklopedisi* (s. 163-164). İstanbul.
- Avcıbaşı Korkmaz, Zeynep. (2013). *Kent Ormanlarında Estetik Potansiyelin Belirlenmesi (İstanbul, Emirgan Korusu Örneği) Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aysu, Çiğdem. (1994). Emirgan. *İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 3). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Bingöl, Pınar. (2008). *Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Derğerlerini İçeren Koruma Planlaması İçinde Boğaziçi Öngörünüm Alanı ve Sahil şeridinin Yeniden Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Buğdaycıoğlu, Kerem İlhami. (2004). *İstanbul-Emirgan Korusu Tarihi Köşk Bahçelerinin Restorasyonu Üzerine Araştırmalar Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çelik, Zeynep. (1996). *19. Yüzyılda Osmanlı Baskenti Degisen İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çubuk, Mehmet. (1994). Boğaziçi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 2, s. 266-281). içinde İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Demirsar, Belgin. (1994). Emirgan Cami. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*.
- Ekinci, Oktay. (2012, Şubat 16). www.cumhuriyet.com.tr.
- Ekinci, Oktay. (2008). Boğaziçi Kıyı (Yalı) Kuşağında Koruma Uygulamaları Genel Kararı. *Mimarlık*, 57-65.
- Eldem, Sedat Hakkı. (1969). *Köşkler ve Kasırlar: A survey of Turkish kiosks and pavilions* (Cilt 1). Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- Eldem, Sedat Hakkı. (1984). *Türk evi A-Klasik Türk Evi* (Cilt 1). Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.

- Eldem, Sedat Hakkı. (1994). *Boğaziçi Yalıları Rumeli Yakası I*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- Erdenen, Orhan. (2006). *Boğaziçi Sahilhaneleri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı.
- Ergin, Şemsettin. (2010). *Emirgan Camii Tarihçesi ve Emirgan Tarihi*. İstanbul: Altınoluk Yayın.
- Evyapan, Gönül. (1972). *Eski Türk Bahçeleri Ve Özellikle Eski İstanbul*. Ankara: O.D.T.Ü. Başnur Matbaası.
- Eyice, Semavi. (2007). *Bizans Devrinde Boğaziçi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Eyüpreisoğlu, Mine. (2007). *İstanbul Bogaziçi Korularının Güncel Alan Kullanımı Açısından İrdelenmesi Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü.
- Gülersoy, Çelik. (1970). *Boğaziçi Koruları*. İstanbul: Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Kağıt Ve Basım İşleri A.Ş.
- Gülersoy, Çelik. (1985). *Hıdiv'ler ve Cubuklu Kasrı*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Keskin, Metin. (2012). Şerifler Yalısı. Tarih Vakfı ÇEKÜL Ortak Yayını.
- Koçu, Reşat Ekrem. (1958). *Bostancıbaşı Defterleri*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Mecmuası.
- Koçu, Reşat Ekrem. (1968). Boğaziçi. *İstanbul ansiklopedisi* (Cilt 1). İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat.
- Kuban, Doğan. (1954). Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme. *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları*, 24.
- Kuban, Doğan. (2006). Boğaziçi Tarihi Sit Alanının Yokoluş Süreci. *İTÜ Dergisi*, 104-114.
- Kubilay, Ayşegül. (2009). *İstanbul Haritaları 1422-1922*. İstanbul: Denizler Kitabevi.
- Salman, Yıldız. (2004). *Boğaziçi Tarihi Sit Alanının Yok Olma Süreci ve Kalan Sınırlı Değerlerin Korunma Olasılıkları Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Şal, Hakan. (2008). *Kaçak Yapılaşmanın Önlenmesi ile İlgili Sorunlar Mimarlık Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü .
- Şehsuvaroğlu, Haluk. (1950). Emirgan'a Dair. *Boğaziçi'ne Dair*. TTOK.
- Şehsuvaroğlu Haluk. (1957). Emirgan Hıdiv İsmail Paşa Yalısı. *Boğaziçi'ne Dair*.
- Şerefhanoglu, Müjgan. (1965). *Emirgan*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- T.T.O.K. (1983). *Türkiye'nin Turing Ve Otomobil Kurumu 60.Yıl 1923-1983*. İstanbul: Türkiye'nin Turing Ve Otomobil Kurumu.
- Tutel, Eser. (2007). *Dünden Bugüne İskeleler Şehri İstanbul*. İstanbul: İdo Yayınları.
- Ülgen, H. ve Altuntaş, G. (2010). İstanbul Deniz Otobüsleri (İDO) A. Ş. *İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 119-148.
- Yalçın, (2011). Boğaziçi Topografyası 2010 Araştırmaları. *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını.
- Yaltrık, Faik. (1994). Emirgan Korusu. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*.
- Yaltrık, F., Efe, A. ve Uzun, A. (1997). *Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe Ve Koruları Egzotik Ağaç Ve Çalıları*. (E. Ofset, Dü.) İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İSFALT), Esen Ofset.
- Yavuz, Mehmet Fatih (2010, Ağustos). Byzantion ve Çevresinde Yer Alan Kutsal Alanlar. *Arkeoidea*.
- Yavuz, Mehmet Fatih. (2013, Eylül). Hekate Tapınağı. (G. Cebeci, Röportaj Yapan)
- Yazıcıoğlu, M. Lütfi. (1980). *Boğaziçi Kıyı Yapıları Tarihsel Biçimlenişleri Çağdaş Biçimlenişlerde Temel İlkeler Önerisi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Yıldırım, Sercan Özgencil. (2008). *Symbolic Maps of the City: Istanbul in Engravings*. İstanbul: Kitabistanbul.

İnternet Kaynakları

Url-1. (2013). www.kentrehberi.sariyer.bel.tr.

Url-2. (2013). www.mgm.gov.tr.

Url-3. (2013). www.tas-istanbul.com.

Url-4. (2013). www.envanter.org.tr.

Url-5. (2013). www.ibb.gov.tr.

Url-6. (2013). www.degişti.com.

Url-7. (2013). www.istanbul.edu.tr.

Url-8. (2013). www.muze.sabanciuniv.edu.

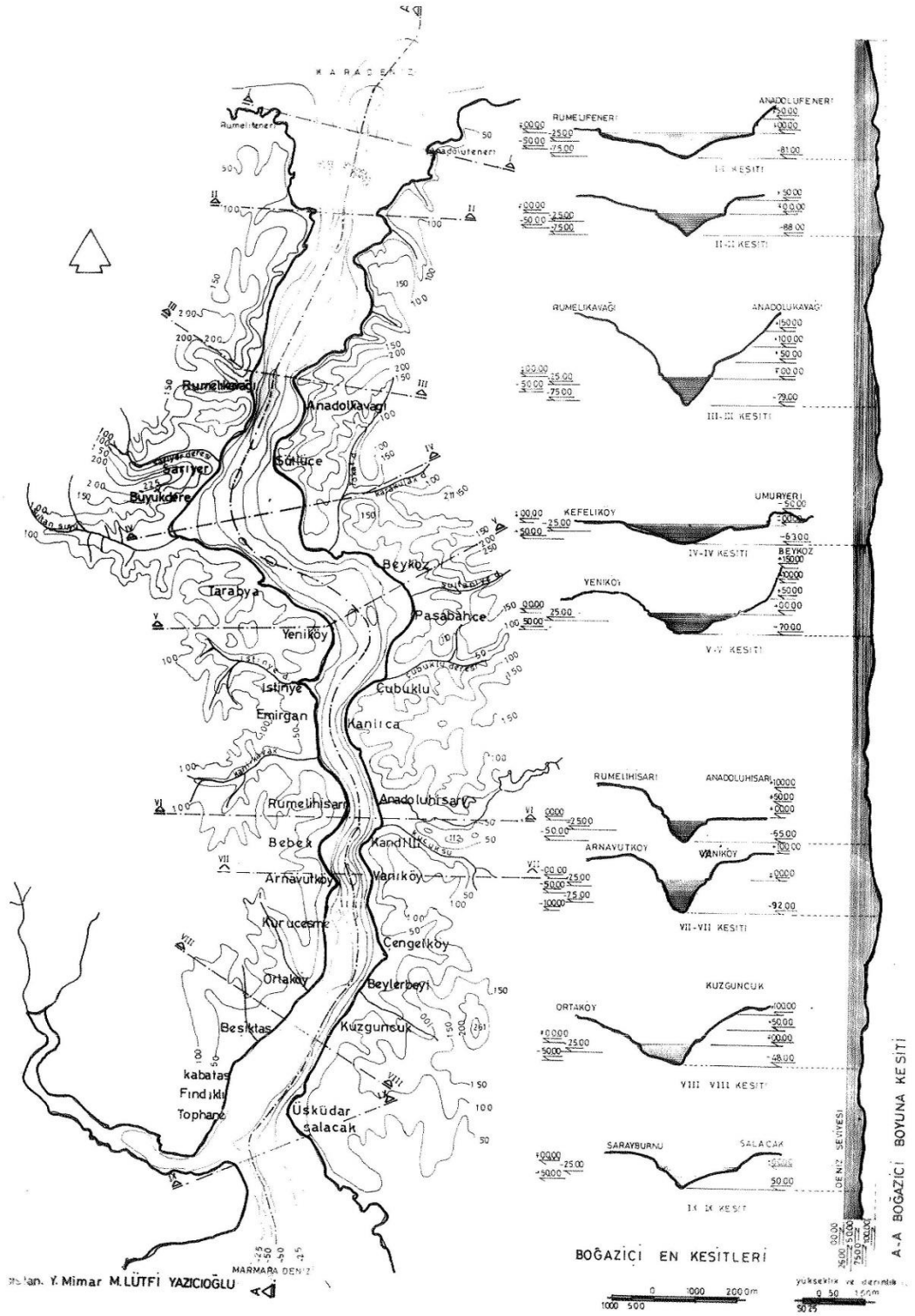
Url-9. (2013). www.tarihkentlerbirliği.org.

Url-10. (2013). www.atesmim.com.

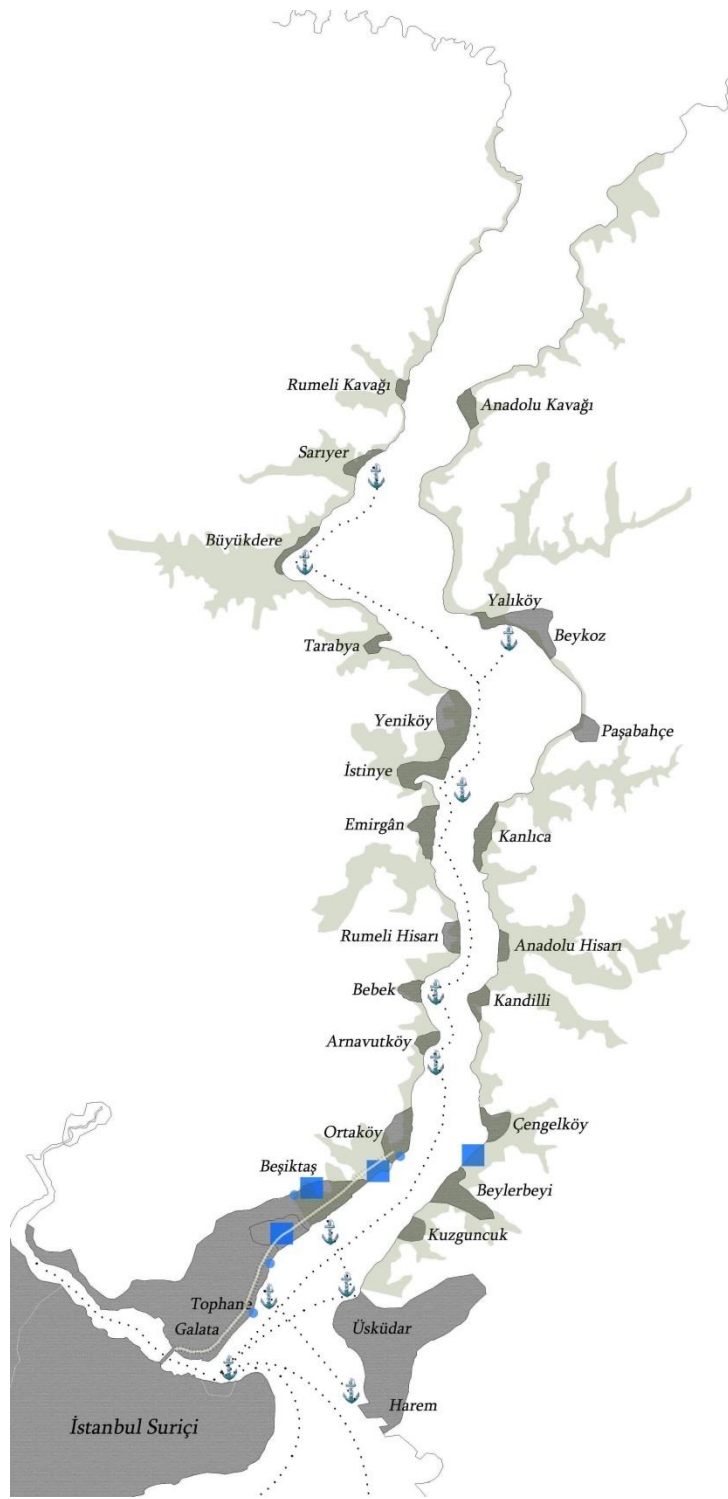
Url-11. (2013). arkiv.com.tr.

Url-12. (2013). www.arkitera.com.

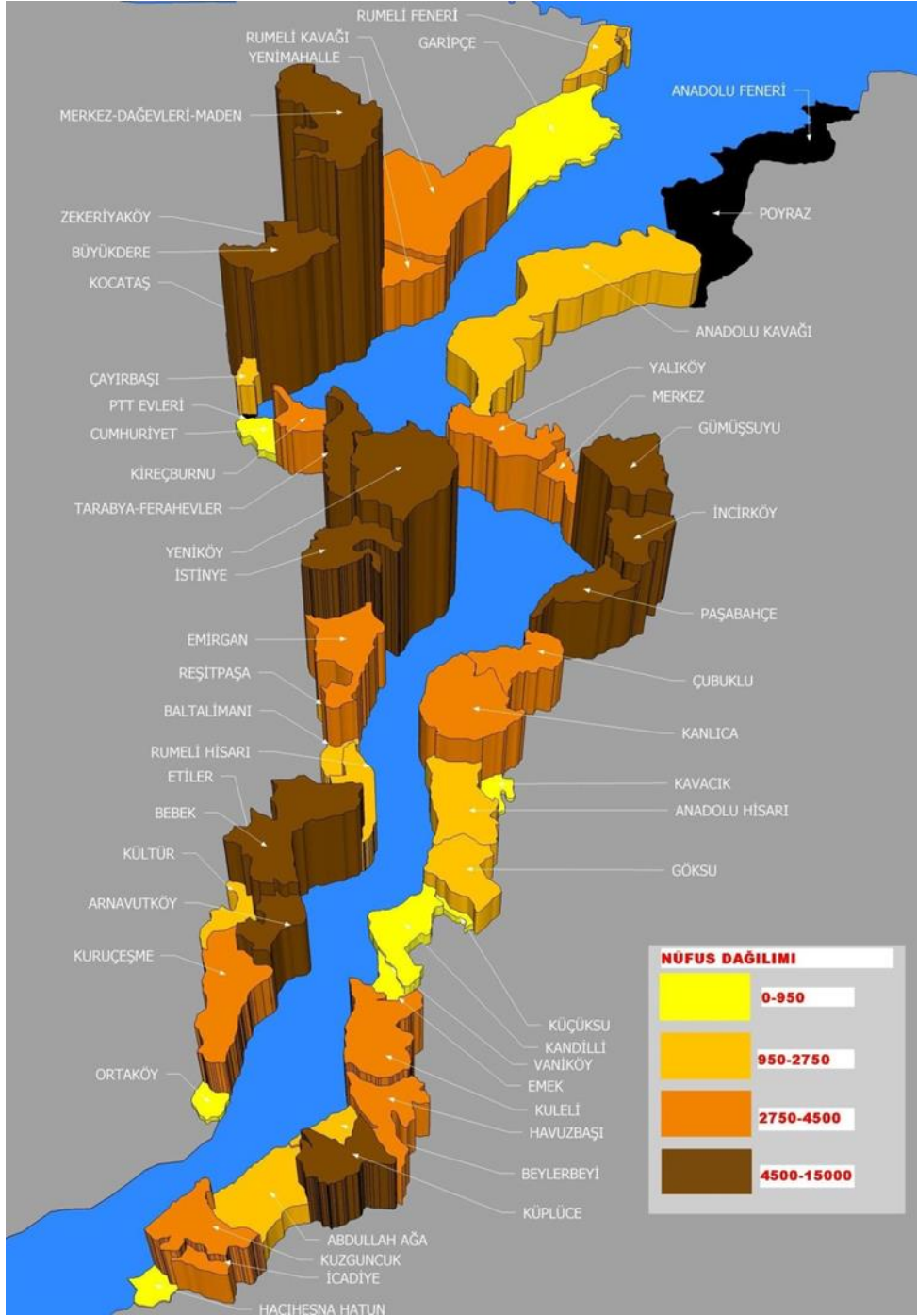
6.EKLER

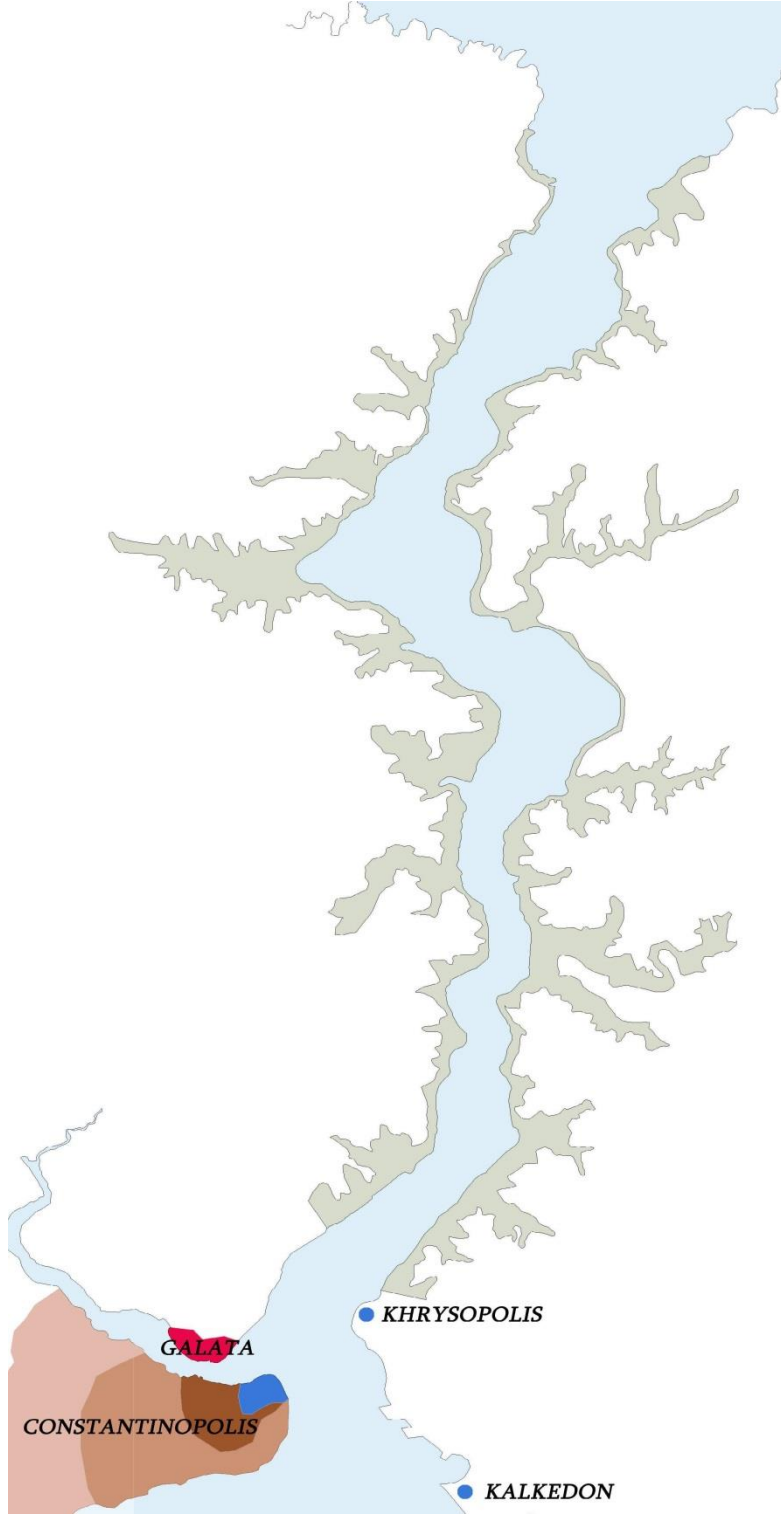
Ek 1. Boğaziçi Topoğrafyası en ve boy kesitleri (Yazıcıoğlu, 1980).

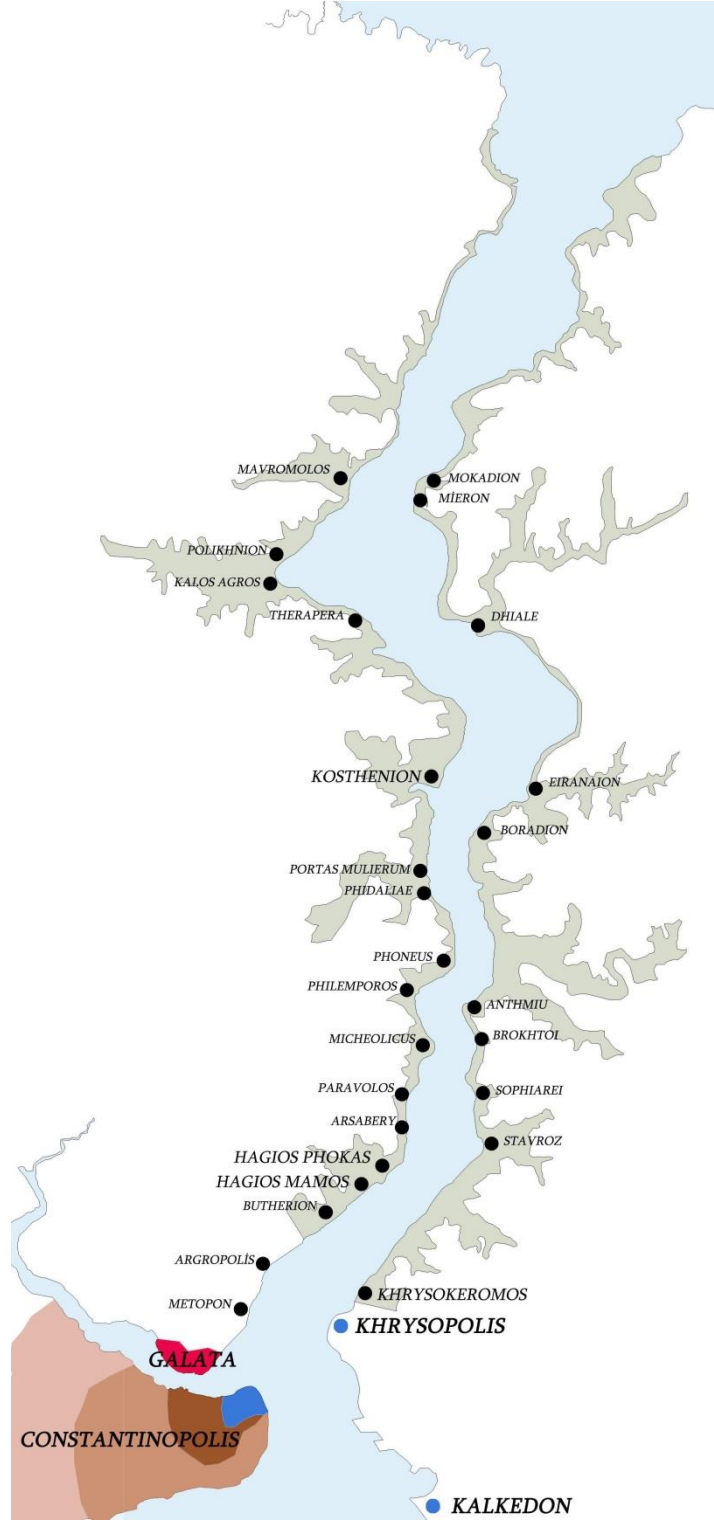
Ek 2. Sirketi Hayriye; boğaz hattı (Bingöl, 2008).

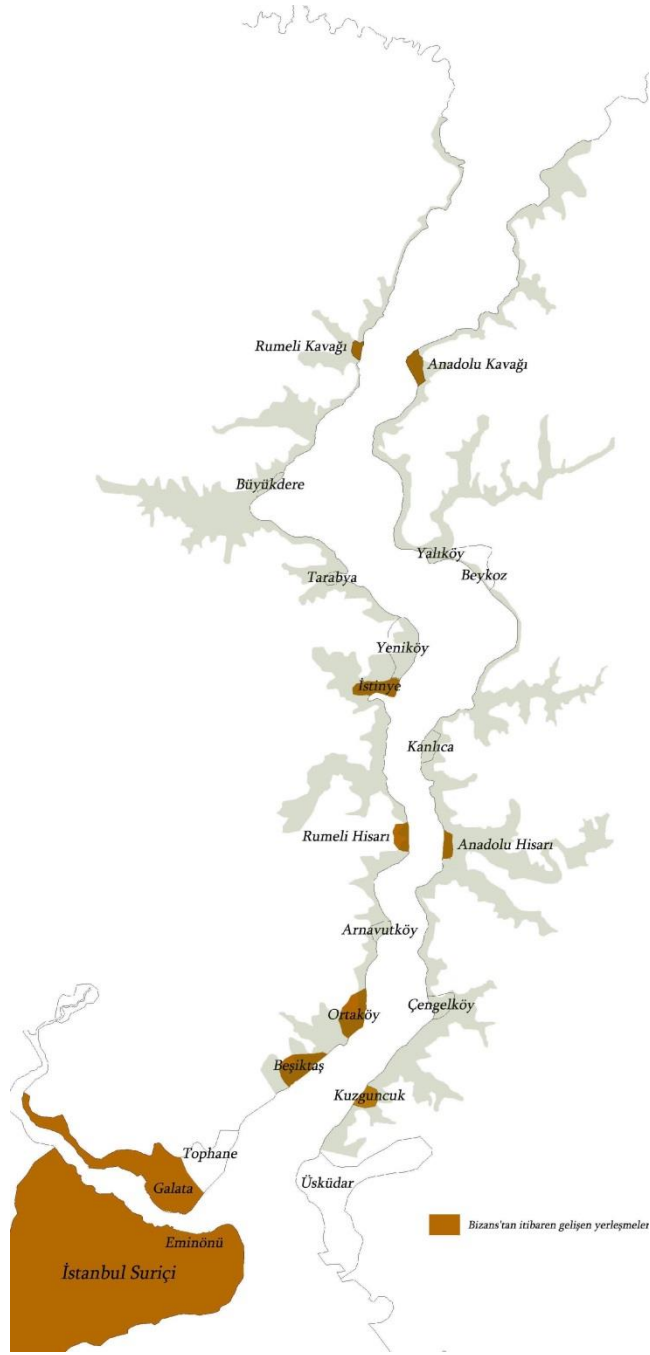
Ek 3. Şehirsel nüfus dağılımı 2000 yılı (Bingöl, 2008).

Ek 4. Milattan önce 7. Yüzyılda İstanbul'da yerleşkeler (Bingöl, 2008).

Ek 5. Bizans döneminde yerleşkeleri (Bingöl, 2008).

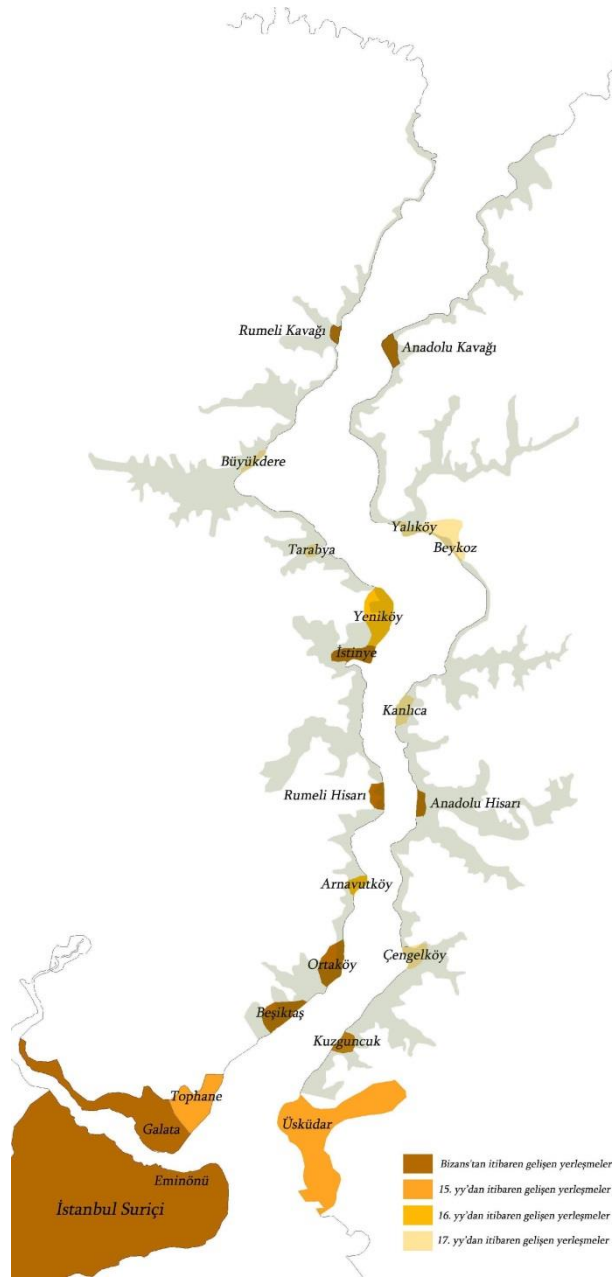

Ek 6. Bizans'tan itibaren gelişen yerleşmeler (Bingöl, 2008).

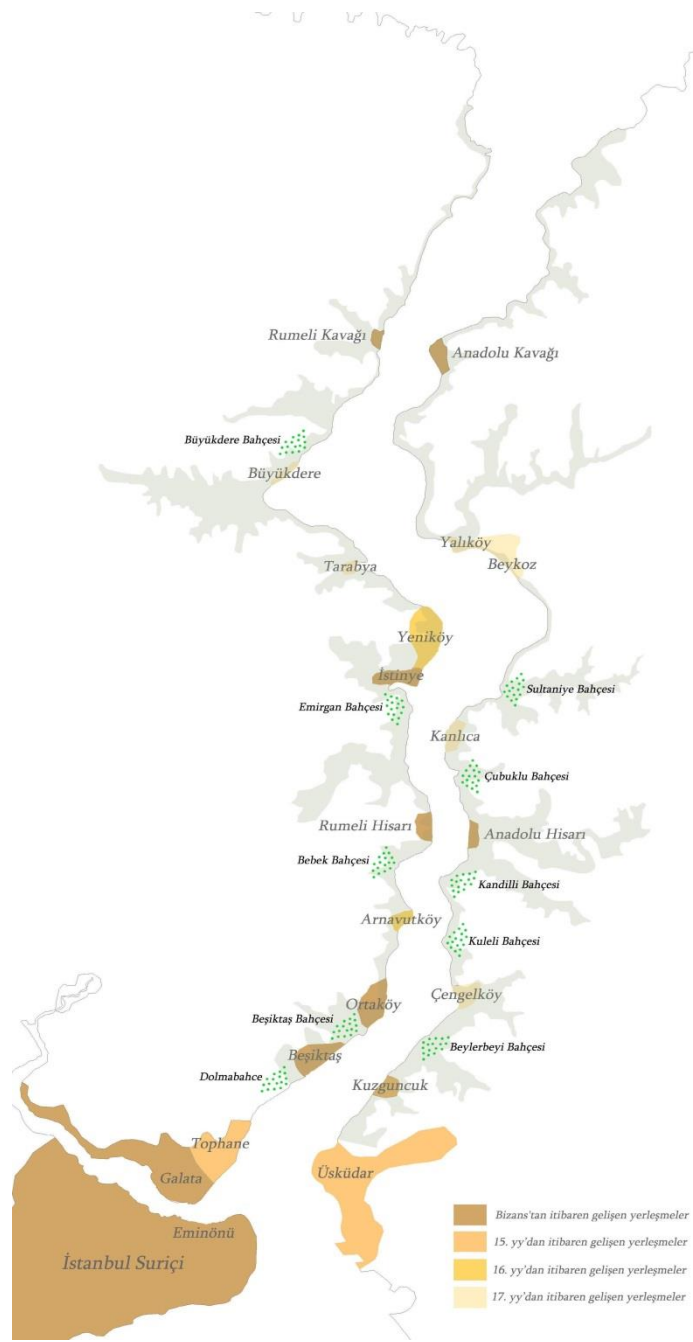

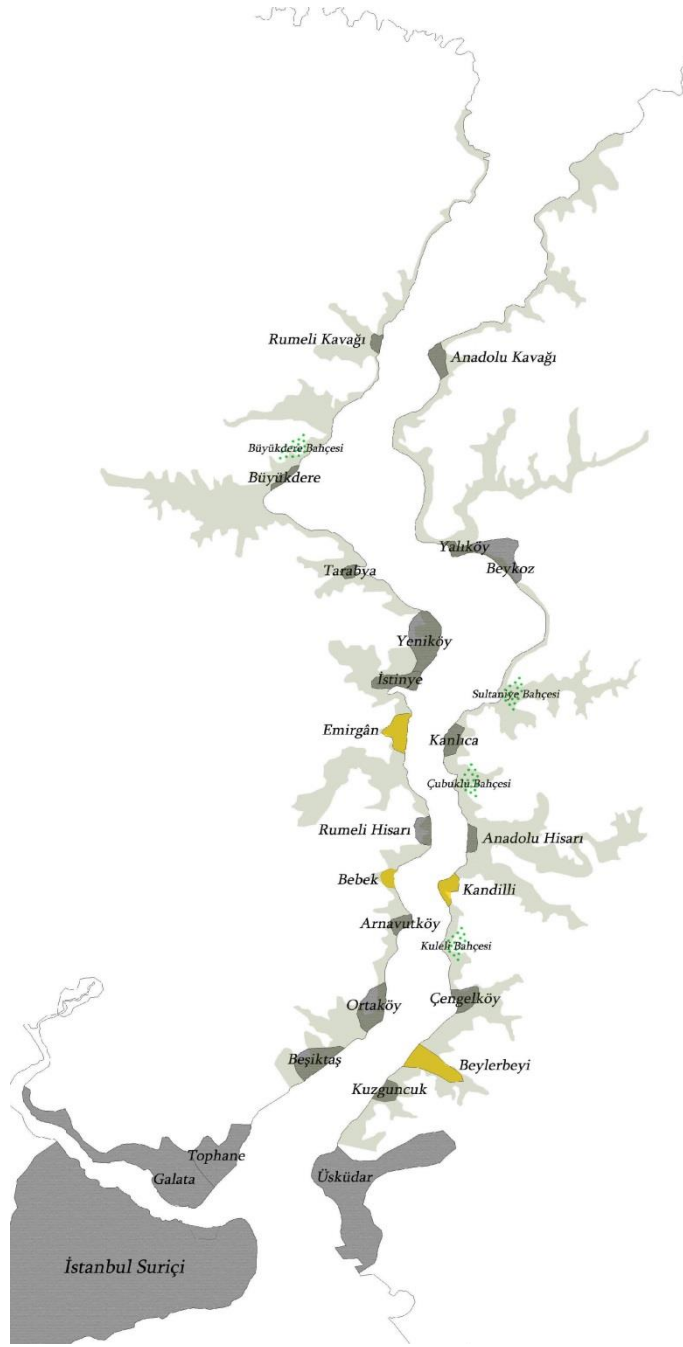
Ek 7. Yerleşmeler 15. Yüzyıldan itibaren (Bingöl, 2008).

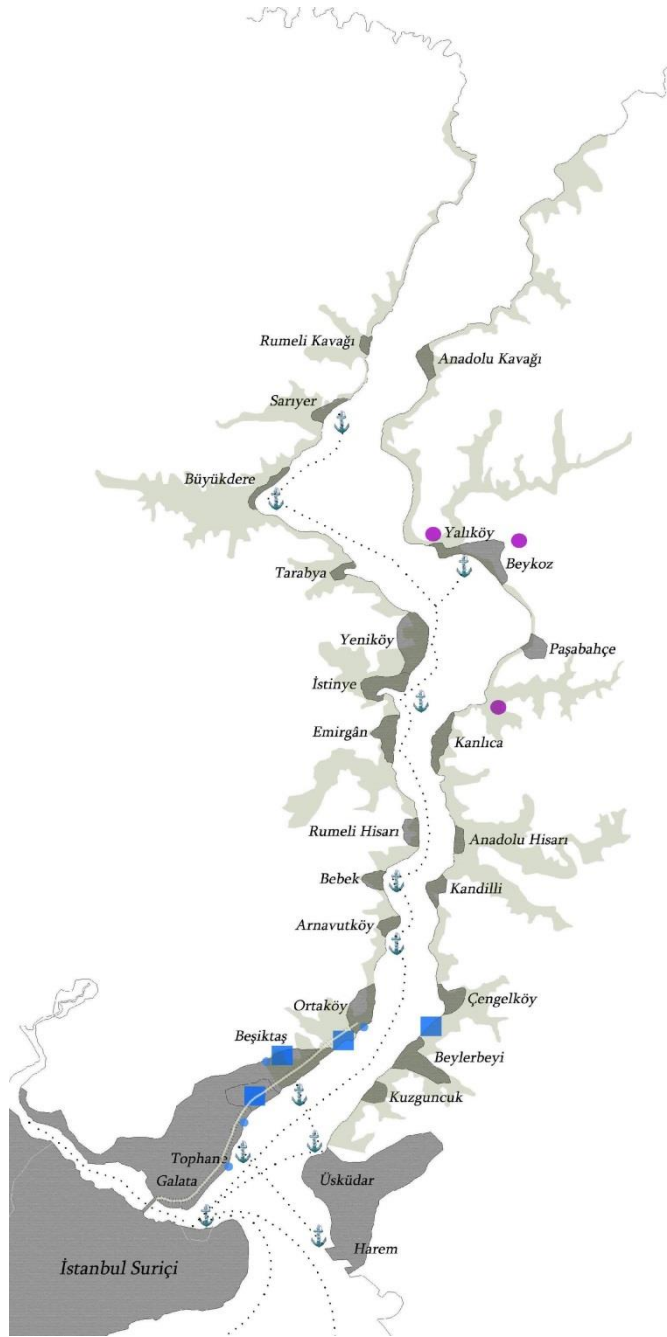
Ek 8. Yerleşmelerinin karşılaştırılması 15. 16. ve 17. Yüzyıl (Bingöl, 2008).

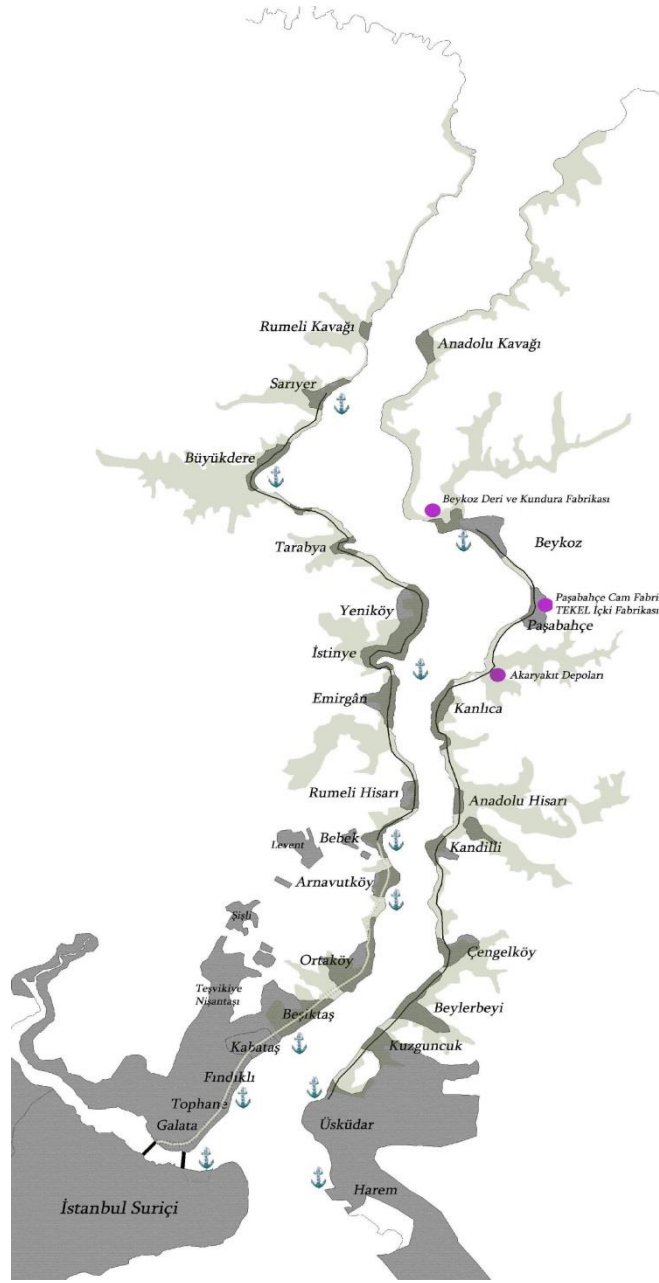
Ek 9. 17. Yüzyıl saray bahçeleri (Bingöl, 2008).

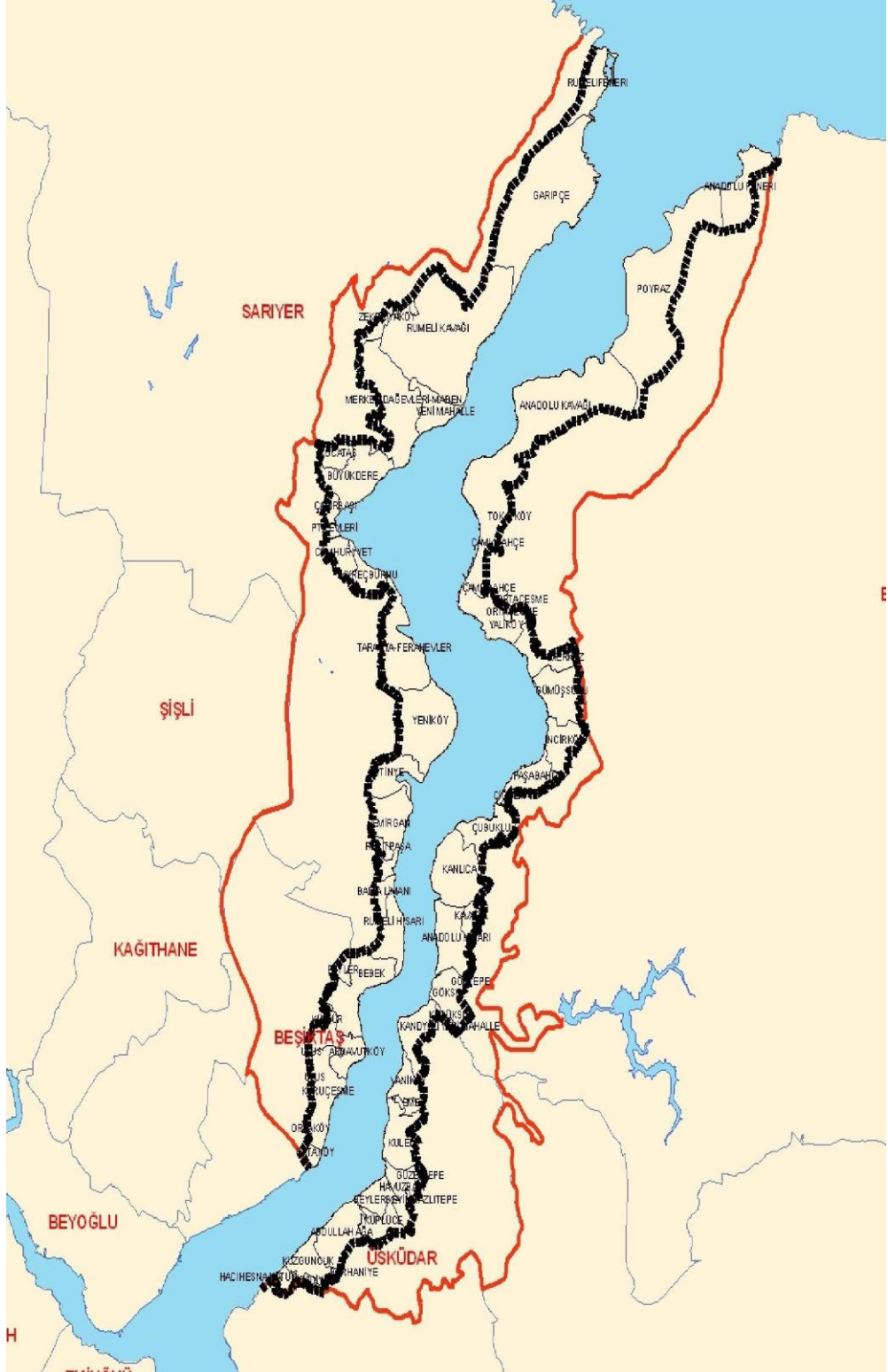
Ek 10. Yerleşkelerinin gelişimi 18. Yüzyıl (Bingöl, 2008).

Ek 11. Bogaziçi'nde sanayi alanlarının gelişimi (Bingöl, 2008).

Ek 12. Boğaziçi'nde açılan fabrikalar (Bingöl, 2008).

Ek 13. Bogaziçi Öngörünüm alanının İstanbul içindeki yeri (Bingöl, 2008).

RUMELİ YAKASI

Yerleşimin adı	XV. y.y.		XVI. y.y.		XVII. y.y.		XVIII. y.y.		XIX. y.y.	
Tophane		●								
Salıpazarı			●							
Fındıklı			●							
Kabataş				●						
Dolmabahçe				●						
Beşiktaş	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
Çırağan						●				
Ortaköy	○		○	○	○	○	○	○	○	○
Kuruçeşme	○			●			+	+	+	+
Arnavutköy				●	○	○	○	○	○	○
Bebek				●	●	●	●	●	●	●
Rumelihisarı		●								
Baltalimanı		●								
Emirgan						●		●		
İstinye	○			●	○	○	○	○	○	○
Yeniköy				●						
Kalender							●			
Tarabya	○				●	○	○	○	○	○
Büyükdere				●	○	○	○	○	○	○
Sarıyer					●	○	○	○	○	○
Rumelikavağı				●						
Anadolukavağı				●						
Beykoz		●								
Paşabahçe								●		
Çubuklu					●					
Kanlıca				●						
Anadoluhisarı	●									
Göksu- Küçüksu		●								
Kandilli					●					
Vaniköy						●				
Kuleli				●						
Çengelköy					●	+	+	+	+	+
Beylerbeyi						●				
Kuzguncuk	○				○	○	○	○	○	○
Paşalimanı									●	
Üsküdar	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○

ANADOLU YAKASI

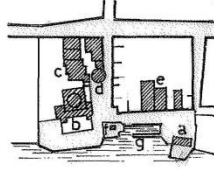
- BİZANS DÖNEMİNDE DE
BULUNAN YERLEŞİMLER
● OSMANLI DÖNEMİNDE
KURULAN YERLEŞİMLER
○ TÜRKLER
○ RUM CEMAATI
● ERMENİ CEMAATI
+ YAHUDİ CEMAATI

Ek 14. Osmanlı döneminde yerleşimlerin ilk kuruluş ve sosyal oluşumu (Yazıcıoğlu, 1980).

1. SAHİL YÜZÜ AÇIK ÜCYANI Bİ-
NA İLE SINIRLI ANA YOLA DI-
KEY SOKAKLARLA BAĞLANTILI

- a) Önü kayıkhaneli ve dar
meydanlar
b) Önü kayık iskeleli ve ge-
niş meydanlar

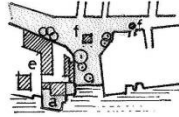
BEYLERBEYİ

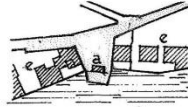
ORTAKÖY

2. SAHİL YÜZÜ AÇIK ARKASI ANA
YOL YANLARI YAPI
İLE SINIRLI MEYDANLAR

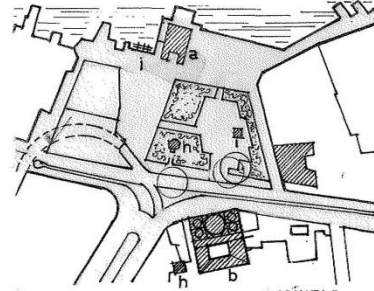
- a) Küçük meydanlar
b) Büyük meydanlar

ÇENGELKÖY

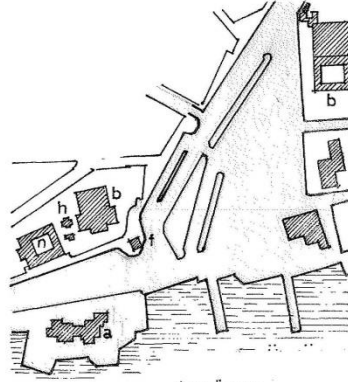
ANADOLU HISARI

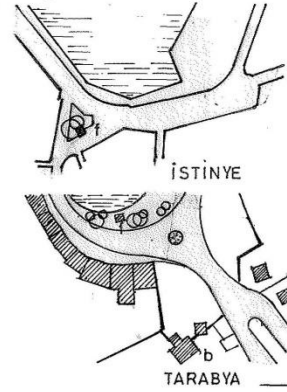
BEŞİKTAŞ

3. SAHİL YÜZÜ AÇIK VE YOL
AYRIMLARINDA BULUNAN
ORGANİK MEYDANLAR.

- a) Ana ve yan yollar ayrı-
rılmış büyük meydanlar
b) Ana yol ayrımlı mey-
danlar

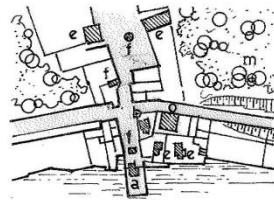
ÜSKÜDAR

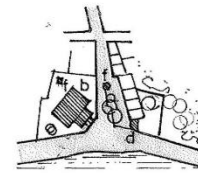
TARABYA

4. SAHİLE DİK AÇILAN VE
ANAYOLLA KESİLEN DAR
MEYDANLAR.

- a) Anayolla kesilip ikiye
ayrılan meydanlar.
b) Sahil önü ana yolla ke-
silen meydanlar.

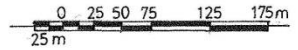

KANDİLLİ

EMİRGAN

a. İskele	h. Türbe
b. Cami	ı. Anıt
c. Hamam	j. Çekek
d. Muvakkithane	k. Kilise
e. Konut	m. Koru
f. Çeşme	n. Medrese
g. Kayıkhanesi	o. Okul

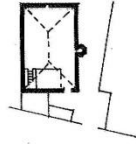
Ek 15. Boğaziçi meydan oluşumunda iskele-yol-yapı ilişkisi (Yazıcıoğlu, 1980).

Yerleşim	Caminin adı	Mimarı	Yaptıran	Yapım yılı		
				ilk	ikinci	son
Tophane	KARABAŞ C.	-	Mustafa ağa ibni Korkut bey	1530.?		1958
	KILIÇ ALİ PAŞA C.	Koca Sinan	Kaptanı derya Kılıç Ali Paşa	1581		1581
	NUSRETİYE C.	Kirkor Balyan	II.Mahmut (1808 - 39)	XVII.		1825
Salıpaazarı	ESKİ SALIPAZARI C. ●	-	Süheyl bey.	XVII.	1740	1958 Yık.
Fındıklı	FINDIKLI MÖLLA ÇELEBİ C.	Koca Sinan	Kazasker Mehmet Vusuli ef.	1582		1582
Dolmabahçe	BEZM-İ ÂLEM VALİDE C.	Karabet Balyan	Bezm-i Alem Valide sultan	1853		1853
Beşiktaş	SİNAN PAŞA C.	Koca Sinan	Sinan Paşa	1555		1555
	ABBAS AĞA C.		Darüssade ağası Abbas ağa	1650?		1834
	KAPTAN İBRAHİM AĞA ●		Kaptan İbrahim ağa	1655		1890
	SÜLEYMAN AĞA C. ●		Süleyman ağa	1760		1900
	ERTUĞRUL C. ●	d. Arāncı	II. Abdülhamit(1876-1908)	1904		1904
Çırağan	SEYH YAHYA C. ●		Kanuni(1520- 1566)	1550?		1890.
	MECİDİYE C.	Serkis Balyan	Abdülmecid(1839 1861)	1849		1849
Orta köy	ORTAKÖY C.	Karabet Balyan	Abdülmecit(1839 - 61)	1854		1854
	DEFTARDAR C.		Ekmekçioğlu Ahmet Paşa.	1617	1780	1885
Kuruçeşme	KURUÇEŞME C ●		Tenekeci Osman efendi	1900		1900
Arnavutköy	TEVFİKİYE C.	Karabet Balyan	II. Mahmut(1800 - 39)	1832		1832.
Bebek	KÜÇÜKBEBEK C.		Sıtkı efendi	1640		1640
	BEBEK C.		Damat İbrahim Paşa	1740		1912.
R.Hisarı	KALE İÇİ C.	Sucâeddin	Fatih (1451 - 81)	1452		YIKI
	ALİ PERTEK C.		Ali Pertek Paşa	1455		1455
	KEMALEDDİN C.		I. Mahmut (1730 - 54)	1746		1746
Baltalimanı	BALTALIMANI C.	Sucâeddin	Baltaoğlu Süleyman paşa	1457	1826	1960
Emirgan	EMİRGAN C.		I. Abdülhamit (1774-89)	1780		1780
İstinye	NESLİŞAH C.		Neslişah hatun	1510		1782
	MAHMUT ÇAVUŞ C.		Mahmut çavuş.	1900		1972
Yeniköy	ALİ PAŞA C.		Güzelce Ali Paşa	1620		1670
	OSMAN REİS C.		Balıkçı Osman Reis.	1637		1901
Tarabya	OSMAN AĞA C.		Tüccar Osman ağa	XVII		1829
	TARABYA C.			1960		1960
Büyükdere	DEFTERDAR C.		Defterdar Mehmet ağa	1580		XVIII
	KETHÜDA C.		Kara Kethüda Ahmet ağa	1700		1700
Sarıyer	SARIYER C.		Ali Kethüda	XVII		XVIII
	KALE C.		VI. Murat (1623 1640)	1630		YIKI
	RUMELİKAVAĞI C.		Fatma Turhan sultan	1800		1800

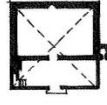
Ek 16. Boğaziçi Rumeli yakası Camileri (Yazıcıoğlu, 1980).

1. ÇATILI CAMİLER

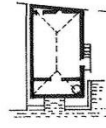
- A_ Dörtgen planlı kargir camiler
- B_ Dörtgen planlı ahşap camiler.
- C_ Hünkar dairesi olan camiler.

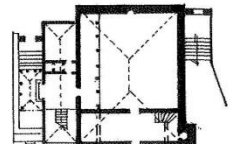
A. SELMAN AĞA
1506

İSKENDERPAŞA C.
1561

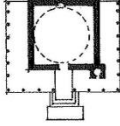
B. ÜRYANİZADE C.
1910

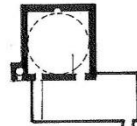
C. EMİRGAN C.
1780

2. KUBBELİ CAMİLER

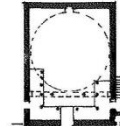
- A_ Tek kubbeli camiler.
- B_ Çok kubbeli camiler.

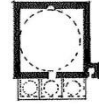
A. ÇİNİLİ C.
1640

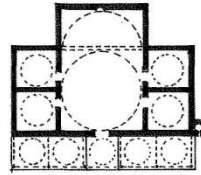
AHMEDİYE C.
1730

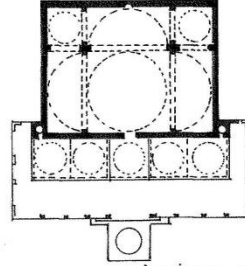
AYAZMA C.
1757

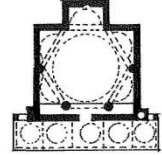
BEBEK C.
1912

B. RUM MEHMET PAŞA C.
1471

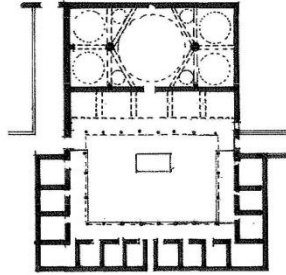
MİHRİMAH C.
1548

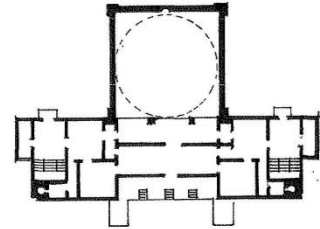
MOLLA ÇELEBİ C.
1582

3. ÇİFT İŞLEVİLİ CAMİLER

- A_ Sosyal ve anıtsal yapılarla birleşik camiler.
- B_ Hünkar dairesi ile birleşik camiler

A. SİNAN PAŞA C.
1555

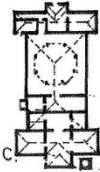
B. DOLMABAĞÇE C.
1853

4. TEKKE- CAMİLER

- A_ Kargir ahşap kubbeli tekke camiler.
- B_ Ahşap ve çatılı tekke camiler.

A. ASARIYE C.

B. ERTUĞRUL C.
1904

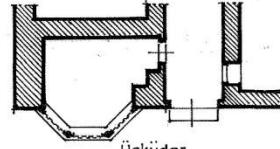
Ek 17. Boğaziçi Camilerinin oluşumu-biçimsel ve mekânsal ayrımı (Yazıcıoğlu, 1980).

BULUNDUĞU YER	YAPININ ADI	TÜRÜ	YAPTIRAN	Resim no	YAPIM - YILI					Son durumu
					XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	
TOPHANE	TOPHANE Ç.	+	II.Mahmut	188			1730			1957 Rest.edildi
	KILIÇ ALİ PAŞA SEBİLİ	+	Kılıç Ali paşa	187	1531				1915	Yenilendi-boş
	NUSRETİYE SEBİLİ	+	II.Mahmut	192			1825			Boş
	NUSRETİYE Ş.	-	" "	190 191			1825			Akıyor.
FINDIKLI	KOCA YUSUF PAŞA SEBİLİ	+	Koca Yusuf paşa				1787			Kaldırıldı
KABATAŞ	HEKİMOĞLU ALİ PAŞA Ç.	+	Hekimoğlu Ali paşa	189 192			1732			1957 taşındı
	ESAT MAHMUT EFENDİ Ç.	○	Esat Mahmut efendi				1613			1957 kaldırıldı
	YAHYA EFENDİ Ç.	⊕	Silahtar Yahya efendi				1788			1957 kaldırıldı
DOLMABAÇE	EMİN AĞA SEBİLİ	+	Emin ağa				1678		1964	Büfe
BEŞİKTAS	ALİ BEY Ç.	+	Ali bey	202 203			1836			Akma z
	SİNAN PAŞA Ç.	○	II Abdülhamit	194			1887			Taşındı
	VALİDE Ç.	+	Bezm-i alem valide.	195			1839			Akma z
	SİNAN PAŞA CAMİSİ S.	-	Sinan paşa ?	197 198	1555					Akıyor
	ERTUĞRUL CAMİ ŞADIRVANI	-	II.Abdülhamit.					1887		Akıyor.
	ERTUĞRUL CAMİ Ç.	⊖	" "	199 200				1888		Yıkkin
ÇİRAĞAN	EMİN EFENDİ Ç.	○	H. Cemil efendi	201					1903	Akma z
	HAMİDİYE Ç.	○	II. Abdülhamit	196					1906	Akıyor
ORTAKÖY	TELLİ Ç.	○	Telli Mustafa ağa				1640			Kaldırıldı
	ORTAKÖY İBRAHİM PAŞA Ç.	+	Damat İbrahim paşa	204			1723			Akma z.
KURUÇESME	KURUÇESME.	○	Köprülü Fazıl Ahmet p.				1682			Akma z.
ARNAVUTKÖY	İZZET PAŞA Ç.	○	Mehmet izzet paşa				1791			Akma z
BEBEK.	BEHAN SULTAN Ç.	⊖	Beyhan Sultan.						1804	Kaldırıldı
	İBRAHİM EFENDİ Ç.	○	Kethüda İbrahim ef.						1804	Kaldırıldı
RUMELİ HİSAR	ZEYNEP HATUN Ç.	○	Zeynep sultan.						1890	Kaldırıldı
	HİSAR İÇİ Ç.	○	Fatih.		1451					1952de onarıldı
	RASİT EFENDİ Ç.	○	Mehmet Rasit efe.				1777			Akma z
	ALİ PERTEK Ç.	○	İbrahim efendi	205	XVI					1975de onarıldı
BALTALIMANI	RAKİM PAŞA Ç.	○	Rakim paşa				1715			Akma z
BALTALIMANI	BALTALIMANI Ç.	○	Sadrzam Ahmet p.				1645			Akıyor.
BOYACIKÖY	HAMİTLİ EVVEL Ç.	+	II.Mahmut						1838	Akıyor
	II.MAHMUT. Ç.	+	" "	207					1837	Akıyor
EMİRGAN	HASEKİ KADIN Ç.	○	IV. Murat.				1630			Akıyor
	EMİRGAN Ç.	+	I. Abdülhamit.	208 209					1780	Akıyor
İSTİNYE	İSTİNYE Ç.	+	Ahmet Şemsi efendi						1767	Akıyor
	NESLİŞAH HANIM Ç.	○	I Abdülhamit						1782	Akıyor.
	II.MAHMUT Ç.	○	II Mahmut						1834	Kaldırıldı
YENİKÖY	YENİKÖY Ç.	○	Mihrişah valide s.	206					1805	Yıkkin
TARABYA	VALİDE Ç.	○	Bezm-i alem valides.						1840	Akma z
	II. MAHMUT Ç.	+	II. Mahmut						1831	Akma z
BÜYÜKDERE	CERRAH MAHMUT EFENDİ Ç.	○	Cerrah Mahmut efe.						1782	Akıyor.
	MÖSYÖ LAPİR Ç.	○	Mösyö Lapir						1783	Kaldırıldı
	ALİ BEY Ç.	○	Ali bey							Kaldırıldı
	HASAN PAŞA Ç.	○	Hasan paşa						1784	Akıyor
	HAFIZ AHMET Ç.	○	Hafız Ahmet						1813	Akıyor
	HACI SALİH Ç.	○	Hacı Salih						1822	Akıyor

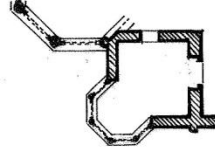
- + SEBİL
 - ŞADIRVAN
 ○ TEK YÜZLÜ DUVAR Ç.
 ⊖ İKİ YÜZLÜ DUVAR Ç.
 ⊕ ÜÇ YÜZLÜ DUVAR Ç.
- ⊕ TEK YÜZLÜ MEYDAN ÇEŞMESİ
 ⊕ İKİ YÜZLÜ MEYDAN ÇEŞMESİ
 ⊕ ÜÇ YÜZLÜ MEYDAN ÇEŞMESİ
 ⊕ DÖRT YÜZLÜ MEYDAN ÇEŞMESİ

Ek 18. Boğaziçi Rumeli yakası su yapıları (Yazıcıoğlu, 1980).

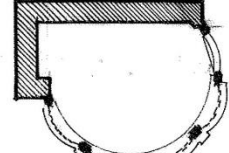
1 SEBİLLER

Üsküdar
Ahmediye Sebil 1730

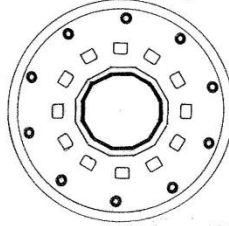
Üsküdar
Yeni Valide Sebil 1708

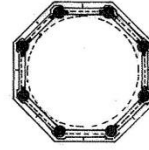
Tophane
Nusretiye Sebil 1825

2-ŞADIRVANLAR

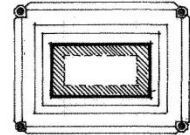
- A) Çok gen şadırvanlar
B) Dört gen şadırvanlar

Tophane 1825
Nusretiye Şadırvanı

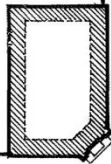
Üsküdar
Yeni Valide Şadırvanı 1708

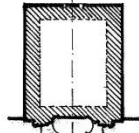
Beşiktaş
Sinan paşa Şadırvanı 1555

3.HAZNELİ DUVAR ÇEŞMELERİ

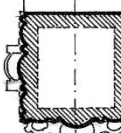
- A) Tek yüzlü hazneli duvar çeşmeleri
B) İki yüzlü hazneli duvar çeşmeleri
C) Üç yüzlü hazneli duvar çeşmeleri

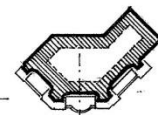
Çengelköy
Yusuf Ziya paşa
Çeşmesi 1873

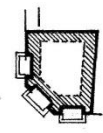
Arnavutköy
İzzet paşa
Çeşmesi 1791

Arnavutköy
Beyhan Sultan
Çeşmesi 1804

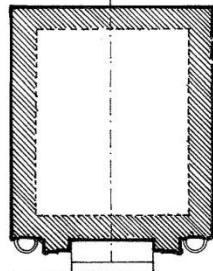
Üsküdar
Şehzade Ahmet
Çeşmesi 1780

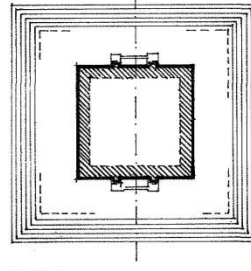
Üsküdar
Selman ağa
Çeşmesi 1839

4 HAZNELİ MEYDAN ÇEŞMELERİ

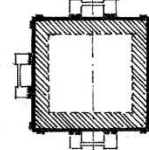
- A) Tek yüzlü hazneli meydan çeşmeleri
B) İki yüzlü hazneli meydan çeşmeleri
C) Üç yüzlü hazneli meydan çeşmeleri
D) Dört yüzlü hazneli meydan çeşmeleri

Ortaköy
Damat İbrahim paşa
Meydan çeşmesi 1723

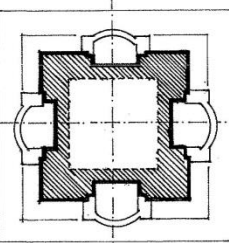

Kabataş
Hekimoğlu Ali paşa
Meydan çeşmesi 1732

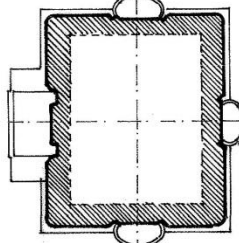

Boyacıköy
II.Mahmut
Meydan çeşmesi 1837

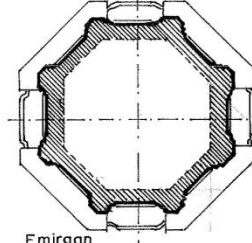
5 HAZNESİZ DUVAR ÇEŞMELERİ

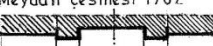
İstinye
Ahmet Semsî paşa
Meydan çeşmesi 1767

Göksu
Göksu Meydan çeşmesi
1806

Emirgan
I.Abdülhamit çeşmesi
178

Üsküdar
Mihrimah iskele çeşmesi 1548

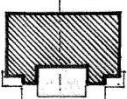

Beylerbeyi
I.Mahmut (Tünel) çeşmesi 1839

Üsküdar
Ayazma camisi köse çeşmesi 1757

6 NOKTASAL HAZNESİZ MEYDAN ÇEŞMELERİ

Çubuklu çeşmesi
1721

Kandilli iskele çeşmesi
1749

Beylerbeyi iskele çeşmesi
1830

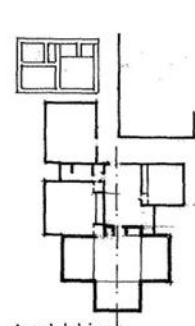
Paşabahçe
Lahana çeşmesi 1763

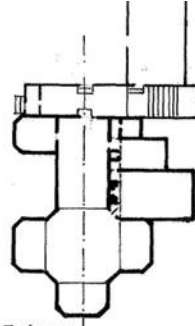
Çengelköy
Lahana çeşmesi

Ek 19. Boğaziçi'nde su yapılarının gelişimi (Yazıcıoğlu, 1980).

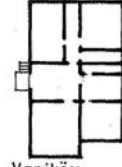
1. TEK KATLI YALILAR

Anadoluhisarı
Amcazade Hüseyin paşa
yalısı 1699

Emirgan
Şerifler yalısı 1782.

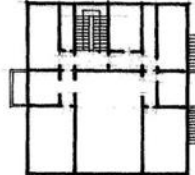
Vanıköy
Nazif paşa yalısı haremî
1869

2. TEK MERDİVENLİ Y.

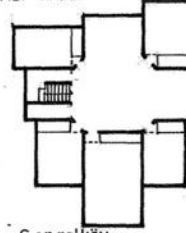
- A) Merdiven deniz
aksında
B) Merdiven yanda
C) Merdiven ortada

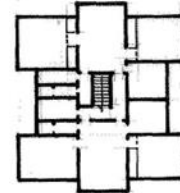
Kandilli
Kont Ostrorog yalısı
1850

Kanlıca
Ramazanoğlu yalısı
1900

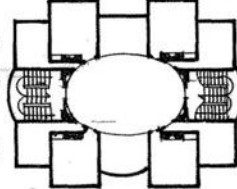
Çengelköy
Köçeoğlu yalısı
1775

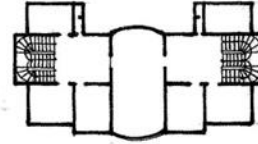
Yeniköy,
XIX. Y.Y.

3. ÇİFT MERDİVENLİ Y.

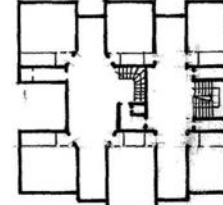
- A) Merdivenler yalnız
iki yanında
B) Merdivenlerden biri
içte harem selamlık
ayrımında, diğeri
yanda
C) Merdivenlerin ikisi
de aynı yanda
D) Merdivenlerden
biri yanda diğeri
denize dik aksında
E) Merdivenlerden her
ikisinde harem ve
selamlık denize
dik akslarında
F) Merdivenler harem
selamlık ayrımın-
da birbirine bitişik

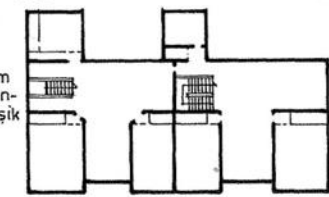
Çengelköy
Sadullah paşa yalısı
1783

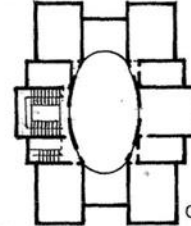
Çubuklu
Halil Etem Eldem
XIX. Y.Y. sonu

Kandilli
Dr. Orhan Tahsin yalısı
1855

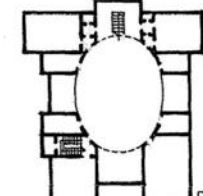
Bebek
Arifi paşa yalısı XIX Y.Y. sonu

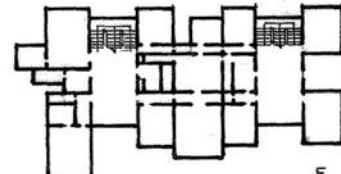
Kanlıca
Prenses Rukiye yalısı
1895

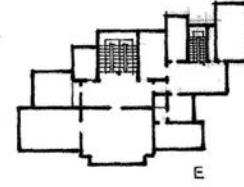
Kanlıca
Prenses İffet yalısı
1895

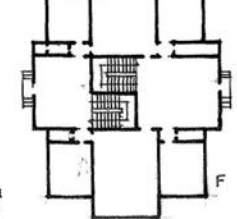
Kuzguncuk
Fethi paşa yalısı 1800

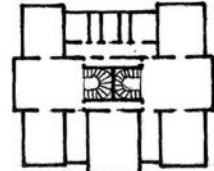
Kanlıca
Saffet paşa yalısı 1715

Kalender
Allahverdi yalısı XVIII. Sonu

Vanıköy
Nazif paşa
yalısı 1869

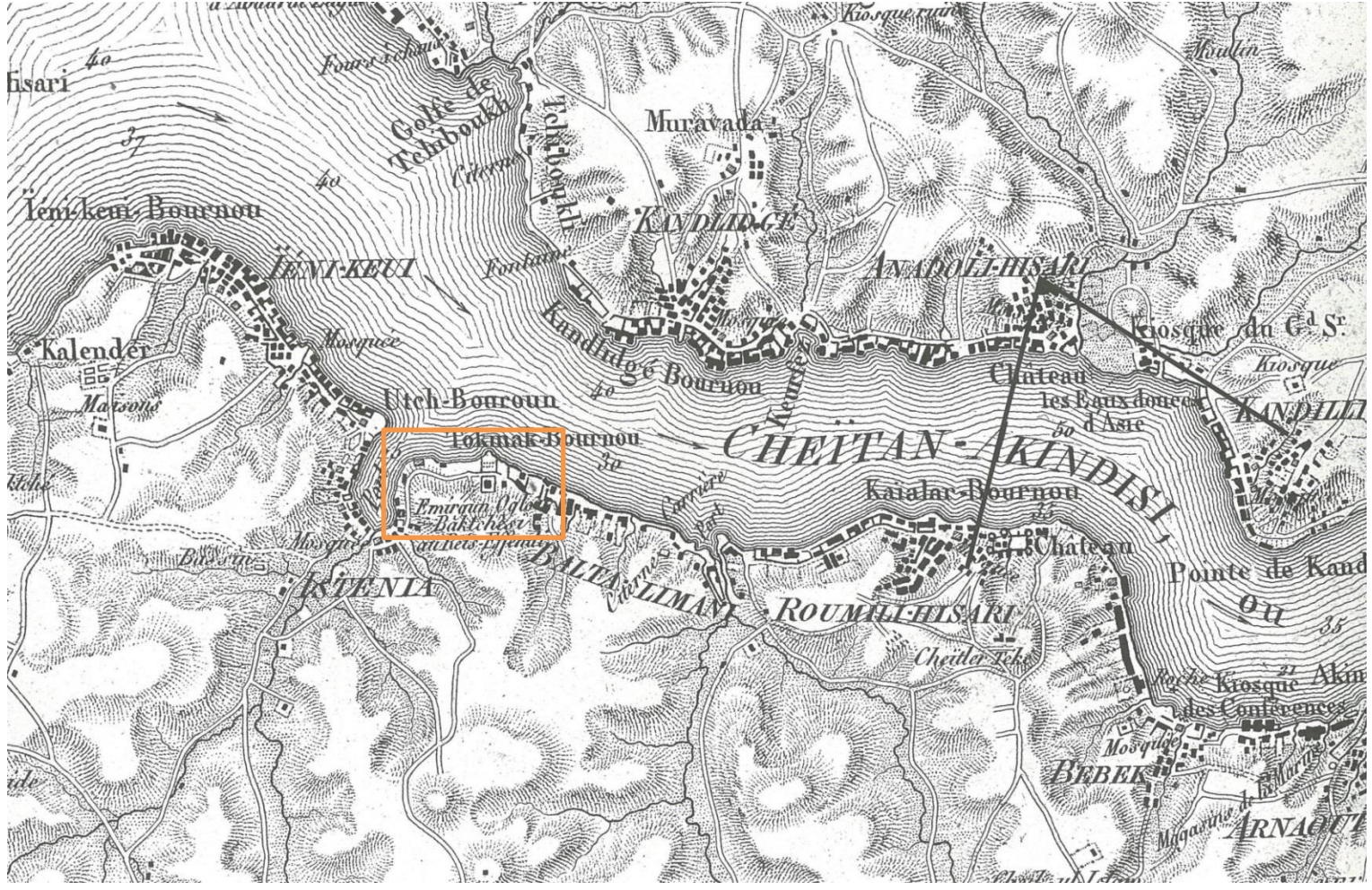

Rumelihisarı
Kadir paşa yalısı XIX Y.Y.

Kanlıca
Rasim paşa yalısı
1897

Ek 20. Boğaziçi'nde yalılarının gelişimi (Yazıcıoğlu, 1980).

Ek 21. William Henry Bartlett 1809-1854 Haritası'nda Emirgan (Yıldırım, 2008).

Ek 22. Necip Bey Haritası'nda Emirgan (Kubilya, 2009)

Ek 23. 1927 Alman Mavileri Rumeli Haritası'nda Emirgan (Kubilay, 2009).

Ek 24. 1940 Emirgan hava fotoğrafi (Eldem, 1994).

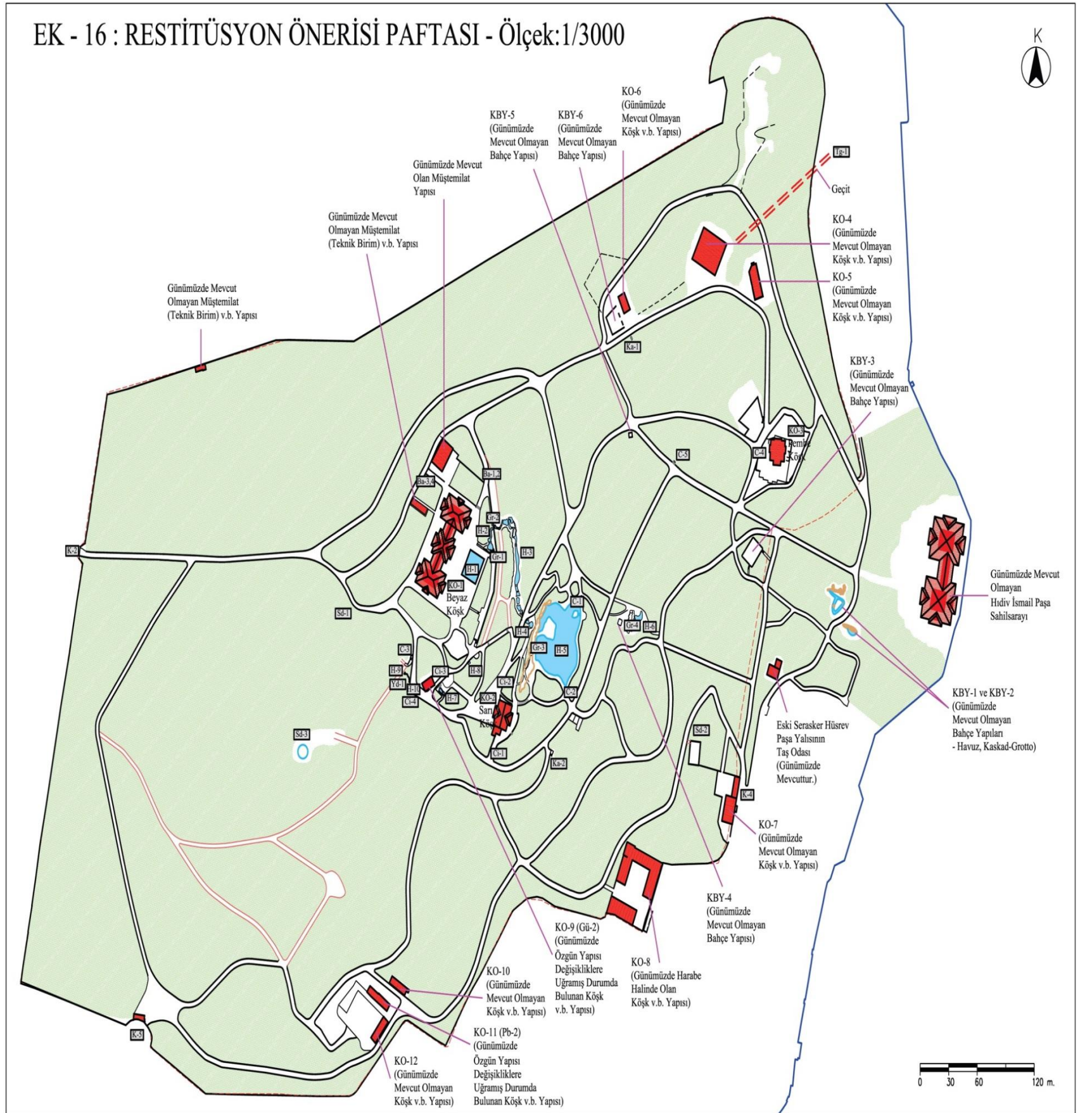
Ek 25. 1946 Emirgan hava fotoğrafi (Url-5, 2013).

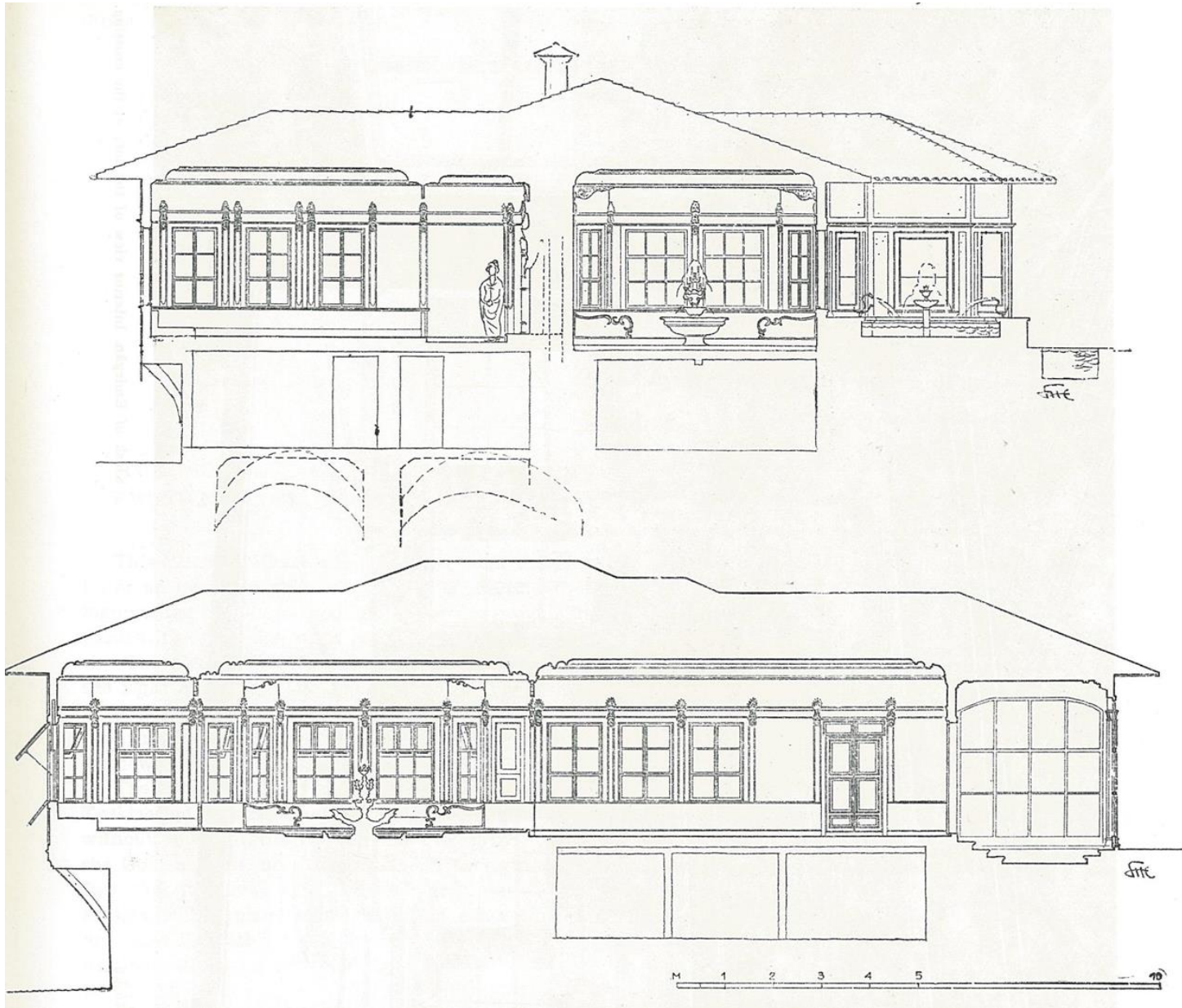
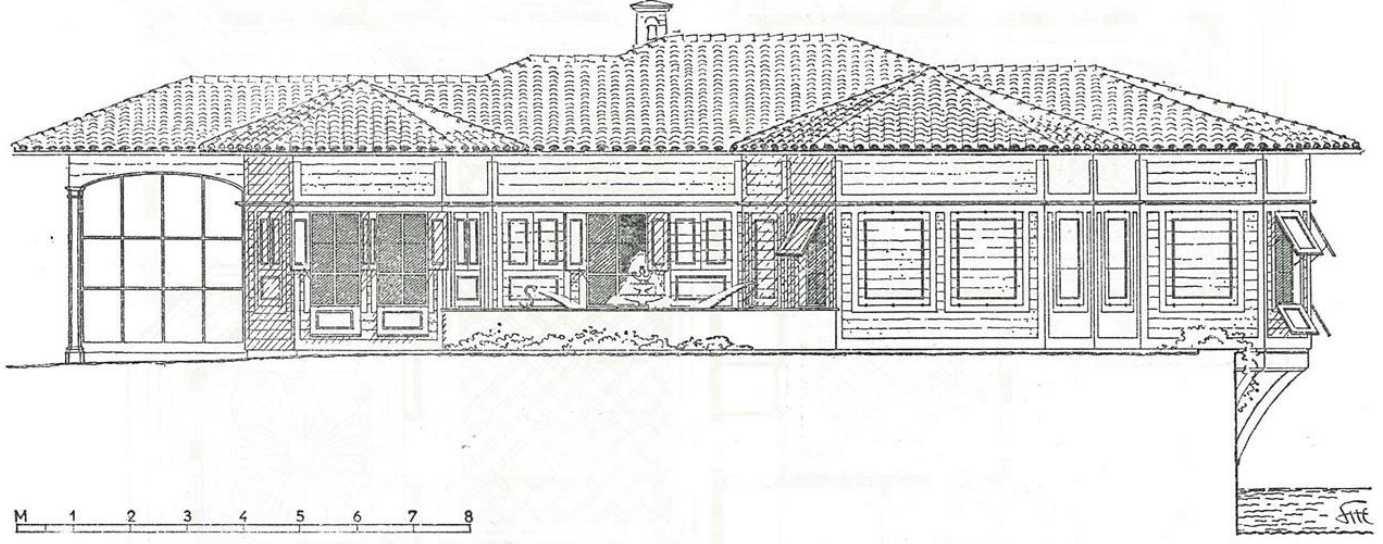
Ek 26. 1966 Emirgan hava fotoğrafi (Url-5, 2013).

Ek 27. 1982 Emirgan hava fotoğrafi (Url-5, 2013).

Ek 28. Emirgan Korusu Restitüsyon Projesi (Buğdaycıoğlu, 2004).

Ek 29. Şerifler Yalısı Görünüş Çizimleri (Eldem, 1964).

Ek 30. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).

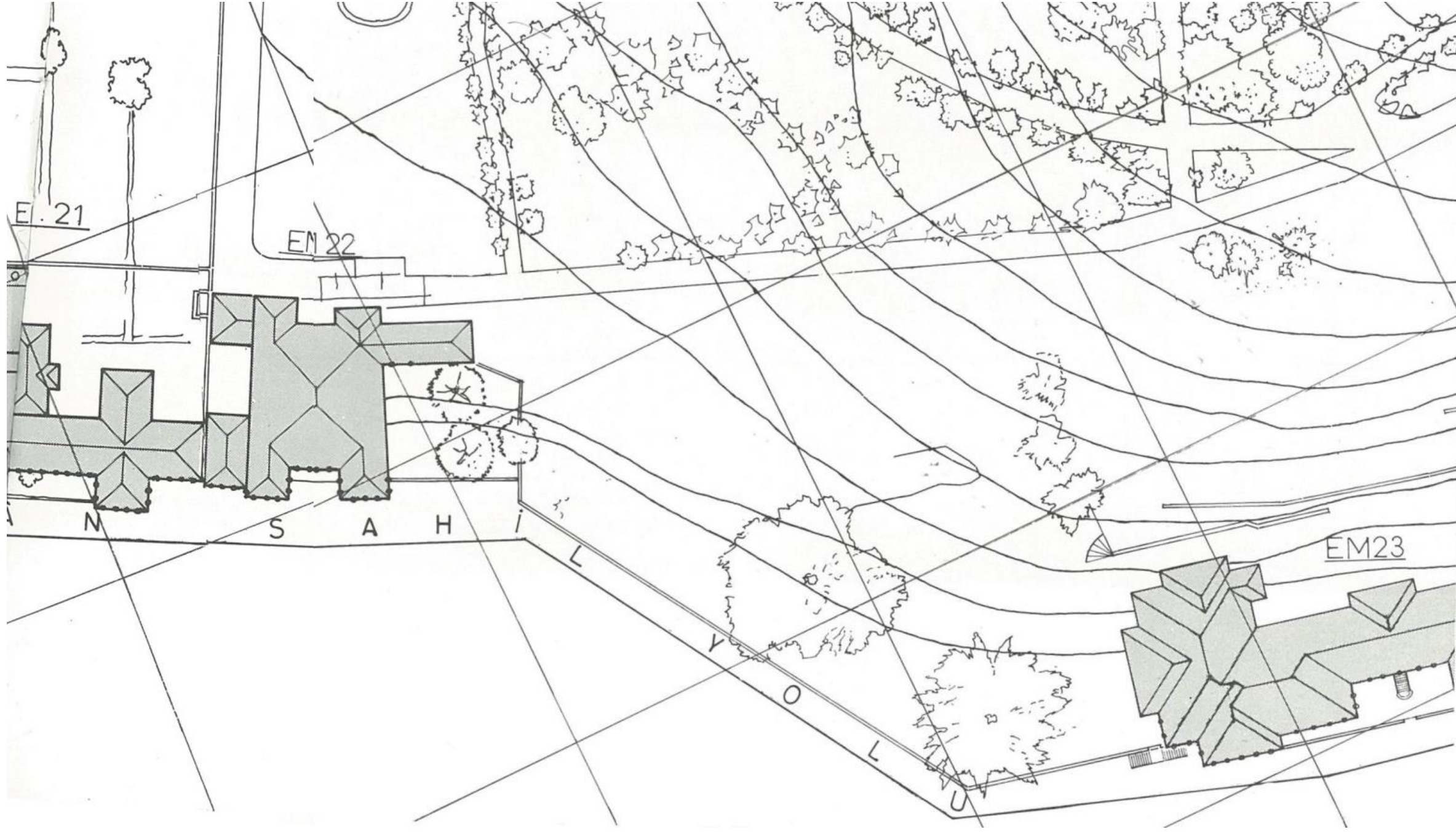

Ek 31. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).

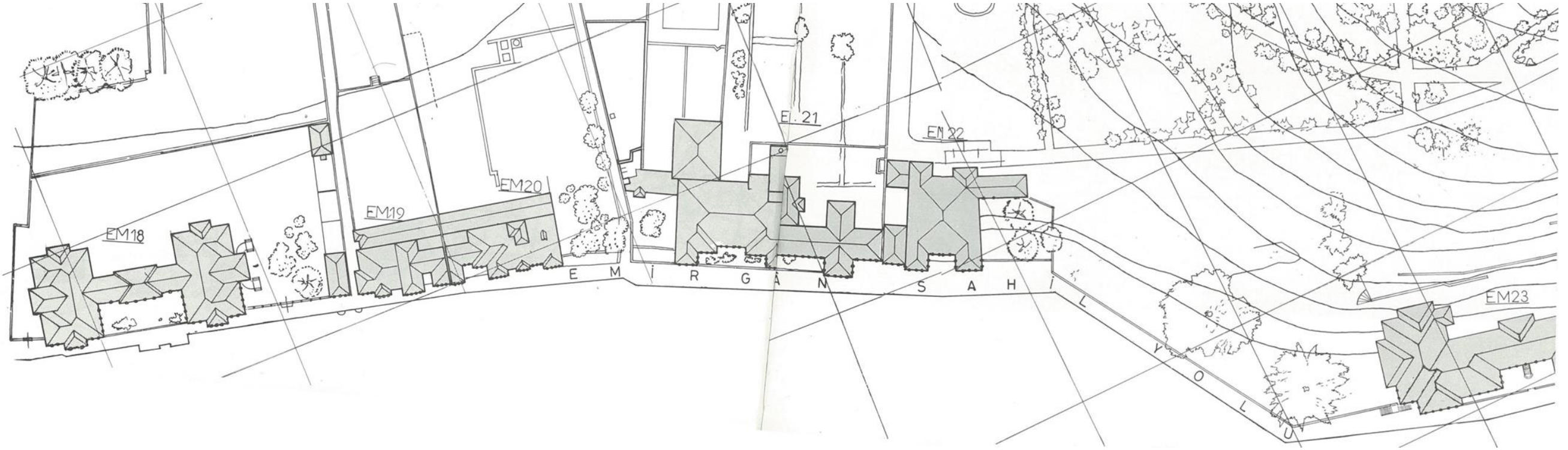

Ek 32. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).

Ek 33. Emirgan kıyı şeridi boyunca var olmuş kıyı yapıları (Eldem, 1994).

Ek 34. Eldem'in Emirgan kıyı yapıları planı üzerinden günümüzde varlığını sürdüren kıyı yapılarının tespit çalışması

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Gonca CEBECİ
Doğum Tarihi: 09.05.1985
Doğum Yeri: İSTANBUL
Mail: goncagun@gmail.com

EĞİTİM

Üniversite (Lisansüstü)
09.2011 – 01.2014 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Ana Bilim Dalı
%100 Burslu

Üniversite(Lisans)
09.2003 - 06.2008 Yeditepe Üniversitesi - (Örgün Öğretim)
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık - İngilizce
%100 Burslu
Onur Derecesi ile Mezun (3,21 / 4)

Lise
06.2003 Safiye Sultan Koleji (5/5)
Başarı Burslu

İŞ TECRÜBELERİ

08.2009- Mimar Gündüzler Yapı İnş. Tic. Ltd. Şti.
İstanbul

03.2009-08.2009 Mimar Mrl Dizayn Mimarlık Müh. Pro. Tah. İnş. Tic. Ltd.
İstanbul

06.2008-02.2009 Mimar Gündüzler Yapı İnş. Tic. Ltd. Şti.
İstanbul

07.2006-09.2006 Stajyer Mimar Mrl Dizayn Mimarlık Müh. Pro. Tah. İnş. Tic. Ltd.
İstanbul